

P.365(2)

KÖNYVTÁRI FIGYELŐ

az OKDT
és a KMK
folyóirata

1974

Kölcsönözhető

5

KÖNYVTÁRI FIGYELŐ

Az Országos Könyvtárügyi
és Dokumentációs Tanács,
a Könyvtártudományi
és Módszertani Központ
folyóirata

Szerkesztő bizottság:

Arató Attila, Arató Ferenc,
Gallai Ervin, Gerő Zsoltné,
Héberger Károly, Kertész Gyula,
Kövendi Dénes, Láng Imre,
Németh Zsófia, N. Rácz Aranka,
Rejtő István, Ruzsás Lajosné,
Szurmay Ernő, Zircz Péter

Főszerkesztő:

Sebestyén Géza

Szerkesztők:

B. Nagy Ernő

Sz. László Zsuzsa

Szerkesztőség:

Budapest, VIII. Múzeum utca 3.

Telefon: 134-000, 272. m.

Megjelenik kéthavonként.

Előfizetési díj: 90,- Ft.

Egyes szám ára: 15,- Ft.

Kiadja a Népművelési Propaganda Iroda.

Felélős kiadó: Nemes Iván igazgató.

Készült az NPI sokszorozótó üzemében.

4137-74

Felélős vezető: Mátrai Emil

Példányszám: 700

Terjedelem: 8,8 A/5 ív

Terjeszti a Magyar Posta

Index: 26 408

20. ÉVFOLYAM
1974. 5. SZÁM

TARTALOM

A világirodalmi információs rendszer kialakításáról (SONNEVEND Péter)	417
Információs igényvizsgálatok és rendszertervezés (SÖVÉNYHÁZY Csilla)	428
A szükségletek ismerete, a tartalom és forma egysége az információk értékesülésében (HERPAY Balázsné)	432
Közművelődési könyvtárügy Dániában (N.RÁCZ Aranka)	438

Hazai körkép

Az orvostudományi szakkönyvtári hálózat (WALLESHAUSEN Gyula)	451
--	-----

Kitekintés

A könyvtárak fejlesztéséről (A Szovjetunió Kommunista Pártja Központi Bizottságának határozata a könyvtárügy fejlesztéséről)	464
Külföldi pedagógiai információs rendszerek (FELKAI Lászlóné)	468
Könyvtárosképzés a skandináv országokban (VADÁSZ Ferencné)	477
Tájékoztató szakemberek képzése és továbbképzése (GOR'KOVA, V.I.-MSVELIDZE, A.I.)	482
Képzés a tudományos és műszaki tájékoztató munkára (Louis VAGIANOS)	483
A tokiói Központi Fővárosi Könyvtár	487
Birmingham központi könyvtára (SALLAI István)	489
Folyamatos tájékoztató szolgáltatás a konferenciákról (Harry BAUM)	491

Fórum

A Budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtárának kutatási tevékenysége (HÉBERGER Károly)	494
"Megrázó" megállapítás? (Válasz Héberger Károly hozzászólására.) (ZIRCZ Péter)	497

MOLNÁR Imre: Az információkezelés fogalomrendszere (ism.: ILLÉS Zsuzsa)	499
SZALAI Ágnes: Válogatás a zenei gyűjtemény anyagából (ism.: GYIMES Ferenc)	500
Bernard HOUGHTON: Ki az őskorból (ism.: KONDOR Imréné) . .	502
Külföldi hírek	508

Kiadás

414	A világhatalmi információrendszer kialakítása (SONNEVEND Péter)	414
418	Információkezelési rendszerek és rendszertan (SÖVÉNYHÁZY Csilla)	418
422	A szakértői ismeret, a tudomány és a technika információkezelésében (HERPAY Balázs)	422
426	Köznevelési köznevelési tudományok (RÁCZ Aranka)	426
Hasi körkép		
431	Az orvosnővér szaknevelési kérdése (WALLESHAUSEN Gyula)	431
Kiemelt		
434	A könyvtár fejlesztése (A Magyar Könyvtárosok Társasága Egyesületének közleménye a könyvtárügy fejlesztéséről)	434
436	Könyvtári pedagógiai információrendszer (FELKAI Lászlóné)	436
437	Könyvtárak és a köznevelés (VÁLLÁS Péter)	437
441	Tudomány és a köznevelés (SÖVÉNYHÁZY Csilla)	441
442	(GÖRÖGY V. J. - SONNEVEND P. A. I.)	442
443	A köznevelés és a tudomány (SÖVÉNYHÁZY Csilla)	443
447	A köznevelés és a tudomány (SÖVÉNYHÁZY Csilla)	447
449	Információkezelési rendszerek (SÖVÉNYHÁZY Csilla)	449
451	Információkezelési rendszerek (SÖVÉNYHÁZY Csilla)	451
451	(HARRY BAUER)	451

E számunk munkatársai: FELKAI Lászlóné (OPKM), GYIMES Ferenc (ÁGK), HÉBERGER Károly (BMEKK), HERPAY Balázsné (AGROINFORM), HORVÁTH Magda, ILLÉS Zsuzsa, KASÁNSZKY Zsombor (OSZK), KONDOR Imréné (OSZK), PINTÉR Márta (KMK), RÁCZ Aranka (MM Könyvtárosztály), SALLAI István (KMK), SONNEVEND Péter (KMK), SÖVÉNYHÁZY Csilla (KMK), TARR Istvánné (KMK), WALLESHAUSEN Gyula (KSHK), ZIRCZ Péter (MM Könyvtárosztály).

A világirodalmi információs rendszer kialakításáról

SONNEVEND Péter

Az irodalom mint élő szellemi organizmus hagyományosan jelentős szerepet töltött és tölt be a magyar társadalmi tudatban. Az nem szorul bizonyításra, hogy amióta hazai szellemi életéről tudomásunk van, az mindig is rendkívül szoros szálakkal kapcsolódott - időben változóan - különböző külföldi irodalmakhoz, kulturákhoz (Bizánc, német és francia középkori kultúra, majd olasz humanista irodalom stb.).

Külön kutatások nélkül, inkább feltételezésszerűen azt lehet mondani, hogy a századforduló óta a hazai irodalmi köztudat többé-kevésbé rendszeresen befogadja az összes fontosabb európai irodalom java természetét, - s azóta változatos lendülettel, de mindenképpen egyre tágulójában túl is tekint Európán, felfedezi emellett az európai "kis" irodalmakat; végül az utóbbi tíz-tizenöt évben a megismerés bizonyos tudományos alaposságra is szert tett (vannak szakértőink a nagy keleti irodalmakra, a spanyolosok feltérképezik a dél-amerikai irodalmakat, többen foglalkoznak az afrikai irodalmakkal, a korábban "kuriozitásnak" számító litván, izlandi stb. nyelvekről is eredetiből fordítunk stb. stb.).

Ehhez a folyamathoz járultak hozzá a szükséges intézmények kiépülése (világirodalmi kiadó és folyóirat), a felsőoktatási intézményeken belül a világirodalmi kutató-oktató gárda kiszélesülése, a nagyszámu hazai és külföldi kutatót bekapcsoló világirodalmi lexikon megindulása, egy leendő - főleg hazai erőkre támaszkodó-világirodalomtörténeti szintézis munkálatainak előkészítése, az egyes nemzetek irodalmának összefoglalásai, a (páros) irodalmi kapcsolatokat elemző tanulmánykötetek sorának gazdagodása, a különböző nemzetközi szintereken folyó összehasonlító irodalomtörténeti munkálatokban való részvételünk, a fővárosiak mellett a féltucatot meghaladó vidéki folyóiratok és almanachok (Jelenkor, Tiszatáj, Alföld, Napjaink, Forrás, Életünk, Palócföld, Uj Forrás stb.) tevékenységének és érdeklődésének megélénkülése e vonatkozásban (főleg a szomszédos országok irodalma és népköltészete iránt). Nagy jelentőségű közvetítő szerep hárul a szomszéd országokbeli magyar irodalmakra. Ugyanakkor itt nem csupán extenzív, mennyiségi növekedésről kell szólni, hanem a kutatások, az irodalomtudomány és -kritika szemléletének megújulásáról, amely egyszerre jelenti a korszerű módszerek fokozatos terjedését és az egyes irányzatok, iskolák koncepcióinak kritikai (ezen belül nem elhanyagolhatóan ideológiailag és filozófiailag kritikus) elsajátítását.

Az irodalomtudomány - különösen az elmúlt évtizedben - rendkívüli élénkséget mutatott számos társ- és határtudomány fejleményeinek hasznosításában (a történettudományon belül az eszmetörténeti kutatások megerősödése, a nyelv-

vészeti-stilisztikai illetve néprajzi strukturalizmus meghonosodása, a pszichológiai és szociológia módszereinek, kérdésfeltevéseinek hasznosítása egyrészt a műalkotások létrejöttének, másrészt egyéni és társadalmi méretű befogadásának vizsgálatában, az ismeretelméleti valamint a gyakorlati műelemzésekre koncentráció esztétikai vizsgálódások, valamint etikai-morálfilozófia eszme-áramlatok szembetűnő irodalom-centrikussága stb.), olyannyira, hogy a jövőben feltétlenül várható a "páros"-tudományok (irodalom-pszichológia stb.) szakképviselőinek megjelenése. Közhelyet ismételve tehát leszögezhető az interdiszciplináris szemlélet és kutatások térhódítása.

Az MTA Elnökségének a tudományágak hazai helyzetét értékelő 1973. évi közgyűlési beszámolója az irodalomtudományok feladatáról a következőket mondja: "tovább kell folytatni a történeti kutatást, mégpedig mind a magyar nemzeti kultúra kutatását, mind a világirodalom, a világkultúra jelenségeinek marxista szellemű értékelését. Társadalmi igény rendkívül sok irányból mutatkozik e tudományágak iránt; sürgető elsősorban a felszabadulás óta eltelt időszak alkotásainak és áramlatainak értékelő felmérése. A legfontosabb azonban az elméleti munka fokozása; törekvés az irodalmi és művészeti folyamat lényegének, törvényszerűségeinek, szerkezetének megvilágítására, a marxista esztétika alapvető fogalmainak továbbfejlesztésére, a mai szocialista irodalom és művészet jelenségeinek megragadására. Az elméleti munka egyik fő célja legyen a kritikai szembenézés a nem marxista nézetekkel, felfogásokkal és tévedésekkel."¹

A VILÁGIRODALMI ÉS IRODALOMTUDOMÁNYI SZAKIRODALMI INFORMÁCIÓELLÁTÁS HASZNÁLÓI

A kérdés konkrét körvonalazása természetesen tudományszervezési alapozást igényelne, ezért itt a magunk részéről meg kell elégednünk az egyszerű felsorolással és bizonyos létszámbecsléssel.

A használók - az itt tárgyalt információellátásban többé-kevésbé közvetlenül érdekeltek - az alábbi helyekről kerülnek ki:

- egy ("főhivatású") kutatóintézet működik (MTA Irodalomtudományi Intézete),
- három tudományegyetemen (Bp., Debrecen, Szeged) és a négy tanárképző főiskolán (Eger, Nyiregyháza, Szeged, Pécs) mintegy 40-50 tanszék,
- tanítóképző, óvónőkészítő intézetek és középiskolák irodalomoktatóinak, illetve az iskolai nyelv- és irodalomtanárok egy része,
- könyvkiadók és folyóiratszerkesztőségek,
- felsőbb (megyei szinttől felfelé) művelődésügyi és pártirányítás felelős munkatársai,
- Írószövetség, PEN, Kulturális Kapcsolatok Intézete, vidéki írócsoportok,
- felsőéves egyetemi-főiskolai hallgatók érdekelt része (tudományos diákköri tagok, szakdolgozatot írók stb.),
- rokonterületek, társtudományok érdekelt művelői,

- a rádió és televízió irodalmi szerkesztőségei,
- a tudományos könyvtárak illetve az ott és egyéb kutatóhelyeken dolgozó egyes munkatársak,
- Petőfi Irodalmi Múzeum, egyéb muzeumok,
- egyéb intézményi használók (pl. nagyobb közművelődési könyvtárak).

Bor Kálmán 1971-es becslése szerint² így mintegy 4000 érdekelten lehet számolni. Részünkről ezt maximális határnak tartjuk. A KSH 1970-es kutatási statisztikája szerint - az irodalom- és nyelvtudományban együttesen 34 tudományok doktora, 208 kandidátus fokozatu kutató van a teljes 650 létszámon belül. A fentebb idézett 1973-as MTA beszámoló szerint: "az irodalmi kutatásnak hozzávetőlegesen 30-40%-a folyik akadémiai kutatóintézetben". A Világirodalmi Lexikon - az eddig megjelent első két kötet tanúsága szerint - hozzávetőlegesen 400-500 személyt foglalkoztat (szerkesztő, lektor, szerző stb.). Az igények nyilván számottevően differenciáltak. A Magyar Irodalomtörténeti Társaság taglétszáma, illetve a vonatkozó hazai publikációs szaktermés alapján - durva közelítéssel - mintegy 100-200 személy (kutatócsoport) érdekelt (ezt a számot meghaladó témában!) - egyedi, személy- és témaorientált (mély feltáráson alapuló) ellátásban, és legalább további 600-800 intézmény illetve személy okvetlenül igényelheti a rendszeres szolgáltatásokat.

A DOKUMENTUMTERMÉS ÉS A HAZAI BÁZIS JELLEMZÉSE

Az UNESCO statisztikáiból nyerhető adatok szerint a 60-as évek első felében a 80 ezret, a hetvenes évek elejére a 90 ezret meghaladó szépirodalmi-irodalomtudományi világterméssel lehet számolni. Az MTA által a társadalomtudományi dokumentáció fejlesztési feladatainak tanulmányozására küldött bizottság 1968-as jelentése 1965-re vonatkozóan azt állapította meg, hogy a szépirodalmi termésnek közel 12%-a, az irodalom- (és nyelv-) tudományinak mintegy 1/4-e kerül hazai beszerzésre. Saját elemzéseink a 70-es évek elejére vonatkozóan azt mutatják (az UNESCO-statisztika és az OGYJ adatainak összevetésével), hogy miközben a világtermés a fent jelzett körüli mértékben, abszolút számban is jelentősen nőtt, a hazai beszerzés abszolút mennyisége is csökkent, s így napjainkban a szépirodalmi beszerzés nem éri el már a választék 10%-át sem, s a tudományos kiadványok beérkezési aránya is a 20% alá csökkent.

Első megközelítésben úgy tűnik tehát, hogy ellentétes folyamat játszódott le a szélesülő és mélyülő érdeklődés (igények) és a szűkülő primér (könyv-) ellátás között. Ezt látszik egyébként igazolni az egyes nagykönyvtárak évi jelentéseiben (pl. KLTE) meghonosodó "rovat" is a beszerzésről való lemondások konkrét példáival. (A problémát - szélesebb érvénnyel - felvetette az egyetemi könyvtárigazgatók tanácsa is. Az anyagiak hiányára utalt 1971-ben Bor Kálmán is.)

A szakterület kurrens folyóirattermése 1000 fölötti tételre (cimre) tehető. (A nemzetközi együttműködéssel készülő MLA International Bibliography című kurrens szakbibliográfia legfrisebb, 1971-es kötete 2300 folyóiratra támaszkodik!) A hazai könyvtárakban körülbelül 500 folyóirat található meg. (A beszerzés mértékére vonatkozóan is becslési lehetőségeket kínál a kurrens hazai bázis megőrzését vizsgáló két elemzésünk, amelyet az alábbiakban ismertetünk.)

GYŰJTŐKÖR, GYŰJTEMÉNYEK - ÉS GYARAPODÁSUK

A 131/1968. MM. számu, a gyűjtőkori együttműködés tárgyában kiadott utasítás az irodalomtudomány terén országos jellegű tudományos szakkönyvtárként az MTA Könyvtárat jelölte meg. Tudományági szakkönyvtárak:

- ELTE Központi Könyvtára,
- JATE Központi Könyvtára,
- KLTE Központi Könyvtára,
- MTA Irodalomtudományi Intézet Eötvös Könyvtára.

Az utasítás szerint a gyűjtésben érdekelt könyvtárak:

- Állami Gorkij Könyvtár,
- Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár,
- Országos Széchényi Könyvtár,
- Pécsi Egyetemi Könyvtár.

A fentiekén kívül célszerű még figyelembe venni az alábbiakat:

- Magyar Írók Szövetségének Könyvtára,
- Petőfi Irodalmi Múzeum,
- Somogyi Könyvtár (Szeged),
- speciális igények vonatkozásában:
 - Budai Görögkeleti Szerb Püspökség Könyvtára (Szentendre),
 - Magyar Izraeliták Szövetségének Országos Könyvtára,
 - Ráday Gyűjtemény,
 - egyéb egyházi gyűjtemények.

Tevéke: - égük folytán fontos irodalmi vonatkozású anyagokkal és adatokkal rendelkező intézmények:

- Színháztudományi Intézet (Magyar Színházi Intézet)
- Filmtudományi Intézet,
- Magyar Rádió és Televízió archivuma,
- Szerzői Jogvédő Hivatal nyilvántartásai.

Nyilván nem lehet szó arról, hogy egy megújuló irodalmi kooperációs kör ilyen sok intézményt mozgasson; hiszen a felsoroltak egy része jól körülhatárolt és nem változtatható profilt gondoz. A fontos az lenne, hogy az áttekintés rájuk is kiterjedjen, adataik-anyagaik valamely vezető intézmény révén hozzáférhetőek legyenek. A külföldi kurrens gyarapodás megoszlására vonatkozóan két elemzést végeztünk.

1. Az OGYJ 1972. évi társadalomtudományi sorozatának páros számait dolgoztuk fel a szépirodalmi és irodalomtudományi könyvanyag területén. (Az adatgyűjtés a könyvtárak illetve a kiadványban feltüntetett nemzeti irodalmi-irodalomtudományi anyag megoszlását mutatta ki.) Hat számot dolgoztunk fel, tehát kb. félévnyi beérkező mennyiségről adhatunk számot.

A könyvtárak részesezése

Sorszám	Intézmény	Összes tétel ^x	Összesből irodalomtudományi
1.	ÁGK (Gorkij K.)	1553	307
2.	MTA kvtára	853	554
3.	ELTE Közp. Kvtár	249	171
4.	OSzK	228	102
5.	FSzEK	179	47
6.	MTA Eötvös Kvtára	171	110
7.	KLTE kvtára	155	104
8.	JATE Kvtára	45	30
9.	ELTE tanszéki kvtárak együtt	37	16
10.	Megyei Kvtár, Pécs	21	-

^x a tétel itt egyben példányt is jelent.

Az OGYJ-ből nyert adatok - torzító jellegük ellenére is - jeleznek néhány dolgot. Az egyik az ÁGK mennyiségi fölénye, - pontosabban a szépirodalmi anyag terén. A szaktudományi anyagban az MTA gyűjteménye szintén kétségkívül a legerősebb (gyarapodása itt felér a másik három vezető intézmény együttes gyarapodásával). Egyértelmű a fővárosi nagykönyvtárak domináns jellege az országos bázisban (adataink szerint a mennyiség 90%-a jut a fővárosba).

A nemzeti bontás révén alkalmunk van (UNESCO-adatokhoz vetítve) - bár tagadhatatlanul csak merész extrapolálások után - arra is következtetni, hogy az öt legfontosabb nyelvű anyag hozzávetőlegesen milyen arányban érkezik be. A német, francia és orosz (szovjet) nyelvű államok szépirodalmi termése 8% körül érkezik be, míg az angol és olasz esetében ez csak 4% körül mozog. A tudományos könyveknél ugyanez 50% feletti lehet a német, 40% körüli az orosz (szovjet) és francia, 25% körüli az olasz, végül 20% körüli az angol nyelvű műveknél, míg a többi nyelvterületről lényegesen alacsonyabb.

2. A folyóiratok hazai megoszlását - mivel a Külföldi Folyóiratok Központi Lelőhelyjegyzékének csak 1969-es kiadása adott szakmutatót - csak erre az évre vonatkozóan vizsgálhattuk. A szakmutató bizonyos korrekciójával (hungarikák elhagyása, néhány más tétel felvétele révén) 481 folyóirat (cim) beérkezett példányainak elhelyezkedését csoportosíthattuk.

A 481 folyóiratnak 1352 beérkezett példányát jelzi a kötet (figyelmen kívül hagyva, hogy esetleg egyes folyóiratokat egy-egy könyvtárba egynél több példányban járatnak). Átlagban egy folyóiraatra 2, 81 példány jut. Az összes mennyiség 74 könyvtár között oszlik meg. Ezek közül:

- 45 fővárosi, ide kerül 1067 folyóiratpéldány, az összes 79%-a
- 29 vidéki, ide kerül 285 folyóiratpéldány, az összes 21%-a.

Azok az államok, ahonnan a folyóiratok szám szerint a legtöbb könyvtárba kerülnek:

Ország	Példányszám	Könyvtár	
		fővárosi	vidéki
Szovjetunió	249	24	21
Franciaország	176	23	19
NDK	150	16	14
NSzK	128	18	9
Nagy Britannia	92	19	8
USA	103	12	6
Csehszlovákia	74	10	5
Olaszország	66	10	4
Románia	38	9	5
Lengyelország	48	10	3

A könyvtárak részesedése (1969)

Sorsz.	Intézmény	Folyóirat szám	kum. %	"Származás" ³ (összes: 29)
1.	MTA Könyvtára	363		29
2.	ELTE Könyvtára	162		22
3.	ELTE tanszéki kvtk együtt	109		17
4.	OSzK	94		19
5.	MTA Eötvös Kvtára	70		13
6.	ÁGK	54	(63%)	11
7.	KLTE tansz. kvtk. együtt	42		11
8.	JATE "	42		11
9.	FSzEK	40		12
10.	KLTE Kvtára	40		10
11.	JATE Kvtára	32		9
12.	Országgyűlési Kvt.	25		11
13.	Megyei Kvtár, Pécs	20		8
14.	Egyetemi kvtk, Pécs	19		8
15.	MRT	19		8
16.	Írószövetség	19	(85%)	6
17.	Tanárképző Főiskola, Pécs	17		3
18.	Kult. Kapcs. Int.	16		10
19.	MTANyelvtud. Int.	15		9
20.	Tanárképző Főisk. Szeged	13		4
21.	Tanárképző Főisk. Eger	12	(90%)	4

Ismét célszerű óvakodnunk attól, hogy a kapott képet közvetlenül a valós helyzettel azonosítsuk: nem tudtuk a legfrissebb adatokat hozni, s emellett a lelőhelyjegyzék alapvetően csak a vételből származó kiadványokat összegezi (az OSzK, KLTEK, MTAK, OMKDK, BMEKK, KSHK. kivételével, mivel ezektől a csere- és ajándék útján történő gyarapodást is tükrözi.) Témánk

szempontjából fontosnak véelve, külön - kontrollként - feldolgoztuk az ÁGK 1973-as folyóirat- és hírlapjegyzékének anyagát is. Eszerint az ÁGK mintegy 460 kurrens időszaki kiadvánnyal rendelkezik, ebből kb. 400 a külföldi, e 400-ból irodalmi és irodalomtudományi 130-140 (kb. 50 szovjet, 40 népi demokratikus és szintén 40 kapitalista országokból). Az eltérés elég éles.

E kitérő után tekintsük át a táblázatot. Mennyiségben és változatosságban - s hozzátehetjük: tudományos minőségét tekintve - az akadémiai gyűjtemény hegemon helyzetere kétségtelen. Ez a folyóiratbázis nélkülözhetetlen az egész hazai (irodalmi) tudományosság számára. Magyarán: az információellátás hatékonyabbá tétele nagymértékben ennek a bázisnak a felhasználásától függ.

Rangsor-táblázatunk élén 5 nagy fővárosi gyűjtemény áll, az összes hazai kurrens folyóiratpéldány mintegy kétharmadát koncentrálva. Tetemes munkát igényelt volna, ezért tételenen a folyóiratféleségek koncentrációját nem elemeztük: ám enélkül is bizonyosan állítható, hogy az öt intézmény (itt már természetesen összevonva a teljes ELTE-hálózatot) a teljes választéknak legalább 85-90%-val rendelkezik (s emellett csak körükben átlag minden folyóiratféleségre közel 2 példány jut!). A három vidéki egyetemenél jelentkező mennyiség talán nem tűnik kevésnek, ám gyarapításukat más oldalról megvizsgálva szembevetendő, hogy voltaképpen a négy világnyelv hat országából (SzU, USA, Anglia, Franciaország, NDK, NSzK) tudnak - itt is csak erős szűrővel - gyarapítani. Ami talán saját kutatóiknak a legfontosabbat nyújtani tudja, de speciális igényekkel annál jobban rá vannak szorulva a fővárosi "nagyokra". A többiekkel együtt tehát rendkívül érzékenyen érinti őket is bármely, az országos ellátásban és szolgáltatásban bekövetkezett változás, illetve azok akadé- zása vagy lassúsága.

A hazai gyűjtés fehér foltjairól szólt Kenéz Ernő a modern filológia szakos könyvtárosok 1971-es debreceni konferenciáján: "Tudomásom szerint nincs meg a minimális referenz és forrásanyag sem a németalföldi, a skandináv, a portugál, a kelta, a modern közel- és távol-keleti, a bal- tikumi, a mai afrikai irodalmak ill. irodalomcsoportok terén". A kooperációs gyűjtés lehetőségeit elemezve úgy vélte, hogy a szakgyűjtemények túlzottan a közvetlen fenntartó intézmények szükségleteire kényszerülnek szükíteni gyarapítási tevékenységüket, s ezért "az országos igényeket figyelembe vevő perspektivikus irodalombeszerzés terhe csaknem teljesen az Akadémiai Könyvtára és a Gorkij Könyvtárra hárul."⁴

A használatnak a hazai szakpublikációkban megnyilvánuló jellegzetességeire Ecsedy Judit (OSzK) újabbán készült elemzésének adataival utalhatunk (a teljes tanulmány az OSzK Évkönyvében lát napvilágot). Ecsedy harminc hazai irodalom- és nyelvtudományi folyóiratban az 1960-1964 közötti öt év alatt megjelent közleményekből gyűjtötte ki a külföldi szakfolyóiratokra történő hivatkozásokat. Az 540 eredeti tanulmányban 1946 közleményre történik hivatkozás - ezek 686 külföldi periodikumban szóródnak. A 19 leggyakrabban hivatkozott folyóirat a citált mennyiség 23%-át adta, s 101 az 50%-át. A szóródás tehát elég nagy mértékű. (A gyarapítás spontánul követi a publikálók körében "kialakított" fontossági sorrendet: a leggyakrabban hivatkozott 18 folyóiratból - egy újabbán átalakult a 19-ből - könyvtáraink jelenleg a központi katalógus szerint kerekén 200 példánnyal rendelkeznek.) A hivatkozások időbe- lli eloszlása - talán meglepően - azt mutatja, hogy a két tudományterület "felezési ideje" mindössze 9 év (a váltó év tehát a vizsgált időszak publikációs

szerint 1955). A nyelvek szerinti időbeli bontás azt eredményezte, hogy az orosz anyag 1950 előtt a négy világnyelv közül a legkevésbé hivatkozott (1960 tájkán már a német mögött a második), ami nyilván azzal is összefüggésben van, hogy a régebbi orosz-szovjet kiadások terén gyűjteményeink rendkívül szegények. (Az alapos filológiai használat feltehetően nehezen egyeztethető össze a hagyományos könyvtárközi kölcsönzés formájával.) Itt jelezzük, bár ez már átvezet az információellátás szűkebben vett tájékoztatási kérdéseire, hogy az egyes fontos külföldi másodfokú - bibliográfiai és referáló - szolgáltatások mely hazai gyűjteményekben vannak meg.

A szakterület legimpozánsabb áttekintését az amerikai Modern Language Association International Bibliography című éves kiadványa biztosíthatja (ujabban azt ígéri, hogy áttérnek a féléves megjelenésre). 1971-es kötete 30 ezer bibliográfiai tételt tartalmaz az irodalomtudomány minden területéről (2300 folyóiratról, többszáz monográfia és Festschrift feltáráásával). Az 1971-es legfrisebb kötet - Bor Kálmán és Páricsy Pál jóvoltából - a magyar publikációk javát is hozta (ezt a munkát feltétlenül intézményesíteni kellene, az OSzK vagy az Eötvös Könyvtár részvételével). Tudásunk szerint idehaza jelenleg az Eötvös Könyvtárban van meg, az OSzK mostanában komplettilozza (eddig egy-két korábbi kötetével rendelkezett).

A Szovjetunióban a három moszkvai nagykönyvtár (az akadémiai Társadalomtudományi Tájékoztatási Központ, a Lenin és az Idegennyelvű Könyvtár) együttes munkával, az első intézmény gondozásában két sorozatot bocsát ki. Az egyik a szovjet anyagot, a másik a külföldről beérkezett könyveket (analitikusan) és a folyóiratközleményeket tárja fel, mindkettő havonta jelenik meg, egyenként évente 10 ezret meghaladó tételszámot tartalmaznak. Ezek - eredeti címük: Novaja inozstrannaja literatura po literaturovedeniju és Novaja szovetszkaja literatura po literaturovedeniju - csak az MTA Könyvtárban vannak meg.

Az amerikai és a szovjet bibliográfia is szisztematikus felépítésű, az előbbi csak a közlemények szerzőit, az utóbbi az összes előforduló személyt kivetíti a névmutatóban.

Tájékoztatási szempontból a francia CDSH által kibocsátott Bulletin Signaletique. 523. Histoire et Science de la Litterature című negyedéves referálólap talán a legkorszerűbb (1973-ban a 27. évfolyamnál tart, 1969 óta mutatóját számítógépen állítják elő - ahogy egyébként az amerikai bibliográfiaát is). Egyebek mellett együttműködő félként feltüntetik a román Társadalmi és Politikai Tudományok Tájékoztatási Központját és az NDK-beli ZLID-et is (magyar részről nincs segítségük). Az évi négy szám 6000-et meghaladó tételt annotál. Felépítése - igen gazdag bontásban - szintén szisztematikus. Különösen figyelemre méltó a mutatója, amely neveket és tárgyszavakat kombinál (pl. az ABSURDE alatt négy tételre utal: Beckett, Camus, Spanyol irodalom a XX. században, Ionesco, s viszont; Camusnál szintén kiugratták az "absurde"-ot a megfelelő tételszám megadásával. A tárgyszavak között egyébként témára és motívumra utalók is előfordulnak). Évente ehhez névmutatót kumulálnak (ami a szovjet bibliográfiából igen hiányzik, igaz, az manuális uton készül). A kiadvány 1973-ban megtalálható az OSzK-ban, az ELTE Könyvtárban, az MTA-ban, valamint a miskolci Megyei Könyvtárban és a JATE Könyvtárban.

Szembetűnő, hogy e három "alap" sorozat mindegyikével egyik illetékes nagykönyvtár sem rendelkezik, sőt az ÁGK egyikkel sem. Két népi demokra-

tikus országban készülő kiadványt említünk még. A prágai Állami Könyvtár a Novinky Literaturny elnevezésű referáló rendszere társadalomtudományi sorozatán belül 10 szériát bocsát ki, ezek egyike (1962 óta) az irodalom- és nyelv-tudományi termést tárja fel évi 10 számban. A kiadvány az utóbbi időkig nem volt itthon elérhető, csak 1973-tól jár az ÁGK-ba. Az NDK-ban készülő - a Tudományos Akadémia irodalomtudományi intézetének országos felelősségű szakterületi tájékoztató központja kiadásában - hasonló vállalkozás nincs meg eddig egyik hazai gyűjteményben sem.

A különböző országokból még vagy tucatnyi bibliográfiai vagy referáló kiadványt lehetne ismertetni, amelyek vagy a nemzeti szaktermést ismertetik (a külföld számára), vagy feltárják a nemzeti irodalmukra, vagy annak egyes korszakaira vonatkozó közleményeket (néhányik folyóiratba épül be) - ezek egy része nincs meg nálunk, másból esetleg féltucat is akad (pl. az NSzK-beli Germanistik, a német irodalomra vonatkozó szakirodalom negyedéves, rendkívül bő terjedelemben készülő referáló folyóirata az ELTE-n belül három helyre is jár).

TÁJÉKOZTATÁS

Általános jelleggel azt kell leszögezni, hogy a szakterületi tájékoztató helyzete megoldatlan, megérett a rendezésre.

Kezdjük az előbbi részben érintett kérdéssel. Az elsősorban érintett - felelős - könyvtárak csak jól-rosszul biztosítják azoknak a nemzetközi érvényű másodfoku kiadványoknak a meglétét is, amelyek a legtöbb segítséget adhatják a szakutatóknak, s egyben az igényes szerzeményezés alapvető műszereiként is használhatók lennének.

Az MTA Irodalomtudományi Intézete a külföldi szakfolyóiratok kurrens anyagáról korábban repertóriumot állított össze a Helikon c. folyóirat számára, ennek közlése azonban 1965-ben abbamaradt. A gyűjtés 1970-ig bezárólag tovább folyt (a Világirodalmi Lexikon bibliográfiai anyagát előkészítendő), 1971-től ezt már nem érzi feladatának.

A Világirodalmi Lexikon - bár szűrése igen erős - a multban megjelent irodalom elég nagy mennyiségét tartalmazza, s így a retrospektív keresésre - legalább bizonyos szintig - megfelelőnek mutatkozik. A tájékoztatói tevékenység fejlesztésekor tehát az erőket a kurrens anyagra kell koncentrálni.

Napjaink világirodalmi terméséről nyújt információkat a szűkebb körben ismert havi megjelenésű Világirodalmi Tájékoztató (kiadja az Európa Kiadó), a hazai kiadáshoz előválogatott művekről készített lektori véleményeket tartalmazza. Egy-egy műről általában kettő (esetleg három) fél-egész flekkes recenzió készül, az évi ismertetett mennyiség meghaladja a 600 tételt. Tájékoztatói értékét inkább a gyarapításban lehetne érvényesíteni.

Kérdés, hogy mennyiben indokolt az önálló, hazai erőkre korlátozódó feltárás és adatgyűjtés, s nem kellene-e inkább bekapcsolódnunk a tekintélyes külföldi vállalkozásokba, élvezvén ennek minden előnyét? Jelenlegi adottságainknak feltehetően ez felelne meg jobban. Ezek - például a fentebb ismertetett műszerek - céltudatos kiaknázása mellett, biztosítanák a személyre szóló, tehát egyben probléma-orientált irodalomkutatást, visszamenőleges keresést is. Ez nem zárja ki a bázis (a primér kiadványok) megbízható kialakítását, sőt inkább ebbe az irányba hatna. Sőt azt sem zárja ki, hogy a ha-

zai kutatási igényeknek legjobban megfelelő dokumentumokról valamilyen gyorsszolgáltatást alakítsunk ki (current contents). Egyedül azt kérdőjelezzük meg, hogy célszerű-e tudományosan kimerítő, hézagtalan feltárássra vállalkoznunk. Itt ismét utalunk arra, hogy a kifejezetten szakkutatói igényekkel fellépő használók száma várhatóan nem haladná meg a 200-as létszámot. Ilyen körülmények között arisztokratikus szándéknak tűnne a különben sem bőséges szemleli kapacitást olyan munkába fektetni, amit keményebben sem fogunk sikeresebben ellátni, mint a nemzetközi együttműködésre támaszkodó külföldi vállalkozások.

Továbblépve a témában - azt viszont szükséges elérni, hogy tudjuk, milyen bázissal rendelkezünk. A központi katalógusok, a lelőhelyjegyzék és az OGYJ jelenlegi formájukban már nem felelnek meg az elvárásoknak. Az OGYJ szakosított jegyzékekre bontásáról és gépesítéséről a közeljövőben az előkészületek szintjén foglalkozni kezdenek. Realizálása nyilván még éveket igényel. Addig minimális programként az tűzhető ki, hogy az információellátás egyik felelős intézménye (ÁGK) magára vállalná - kellő támogatással - a gyűjtésben érdekelt könyvtárak kézikönyv-gyarapodásának lehető hézagmentes és lehetőleg előre kidolgozott adatlpra vitt nyilvántartását. A szakterület számára szöbajöhető, egyetemi és főiskolai szakdolgozatokról és "kisdoktori" disszertációkról, TDK-munkákról szintén folyamatos áttekintést kell biztosítani (a helyileg érdekelt egyetemi és főiskolai könyvtárak tárolnák és szolgáltatnák az anyagot, az ÁGK pedig megkapná a leírásukat és jegyzéket bocsátana ki kellő időközönként).

A hazai folyóiratállomány lehető teljes körű feltérképezésére az MTA Könyvtára vállalkozott (1971-ben összeállította kurrens jegyzékét azzal a céllal, hogy a kooperációs kör többi tagja a jegyzéken megjelöli saját gyarapodását, s a folyamat elindítója ezeket összesítvén kiadja a kör teljes állományát tartalmazó jegyzéket). Az anyaggyűjtés ily módon megindult, azonban a végleges jegyzék eddig - sajnálatosan - nem látott napvilágot. El kell érni ennek a megjelentetését, majd a kiegészítések rendszeres évi - kétévi kibocsátását.

Az Irodalomtörténeti Közlemények, V. Kovács Sándor szerkesztésében évente hozza a magyar irodalom történetével foglalkozó hazai szakirodalom (szelektált) bibliográfiáját. Ez a szükítés azt jelenti tehát, hogy a tágabb irodalomtudományi témákról, vagy éppen az idegen irodalmakról, külföldi írókról született publikációk nem kerülnek bele, s így nem reprezentálja a hazai szaktudományos termék egészét.⁵ A Kozocsa-féle magyar irodalmi bibliográfia pedig elakadt az 1960-as tárgyévénél (ujabban a hírek szerint a Gondolat Kiadó foglalkozik ötéves ciklusos pótlások lehetőségével, felmerült a kiadvány szerkesztése az OSzK-ban is).

A külföldi irodalmakhoz füződő kapcsolatok másik oldala tájékozási szinten az lehetne, hogy teljesség igényével összegeznénk azok hazai jelenlétét. Ennek márbizonyos formái kialakultak (például: Kozocsa-Radó: A szovjet népek irodalmának magyarországi bibliográfiája kötetei, Kozocsa: A francia nyelvű irodalom magyar filológiai repertórium: 1919-1968; ugyanő: Baudelaire Magyarországon - utóbbi kettő az ELTE BTK Francia Nyelv és Irodalom Tanszék kiadásában; az OSzK összegező kiadványt jelentetett meg 1974-ben "Magyar irodalom idegen nyelven 1945-1968" címen, amely a Magyarországon kiadott irodalmi művek bárhol - kül- vagy belföldön - megjelent fordításainak jegyzéke; a Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülése

Bibliográfiai Osztályán feldolgozzák a külföldi szerzőktől a felszabadulás óta magyar fordításban kiadott műveket, s szó van egy egyesített jegyzék kibocsátásáról is).

Amennyiben az egyes irodalmak - irodalomcsoportok anyagának gyűjtése-tájékoztatása meghatározott könyvtárak feladatává lép elő, az ilyen jellegű munkát is rendszeressé kellene tenni.

A mai világirodalmi jelenségek megértését segíti - a középiskolai igényekre épülve - a Műelemzések Kiskönyvtára (1974 tavaszáig három kötetke jelent meg). Valamilyen formában célszerű lenne ezt a voltaképpen szemle műfajához közelálló kiadványtípust továbbfejleszteni. Ugyancsak egy bizonyos emeltebb közművelődési igényt elégít ki a FSzEk analitikus irodalmi kártyákja.

x x x x

Kérdés, hogy milyen szemmel tekintünk az eddigi munkálatokra, kezdeményezésekre. Ha azt tartanánk meghatározónak, hogy itt is, ott is csinálnak már valami hasznosat, akkor szinte örülhetnénk. Ha ellenben a - nem tulzó! - kívánalmakat, másrészt egyes intézményeink jószerevével már megfogalmazott kötelezettségeit tartjuk szemünk előtt, akkor a derűlátással még várunk kell. És itt az sem lehet vigasztaló, hogy az információellátás a magyar irodalom, a nemzeti irodalomtörténet terén is gyermekcipőben mozog.

Nem feltűnő produkciókra, inkább "csak" határozott szemléletváltozásra várunk. A kutatói, a használói igények létjogosultságát egyetlen könyvtárosnak se legyen szabad kétségbe vonnia. A társadalomtudományi területeken a rendszer-fegyelméletű országos összefogásnak eddigelé nem csekély mértékben a szemléletbeli barikádok állták útját. Nem fogadható el, hogy egy gyűjtemény önmagában (mint könyvtár) igazán értékelendő.

Elemzésünk nyomán a legfontosabb gyakorlati teendőket a következőkben látjuk:

- az egyes nemzeti irodalmak vonatkozásában a gyűjtési szintek megállapítása (gazdag választék - szűkebb, de még reprezentáló válogatás - bázis- és referenzirodalom) és a könyvtárak részéről összehangolt gyűjtőköri-tájékoztatási feladatvállalás (megosztás);
- a legfontosabb külföldi tájékoztatási kiadványokból működőképes visszakereső apparátus(ok) kialakítása;
- a hazai gyűjteményi bázis (főleg a kézikönyvek és folyóiratok) feletti áttekintés megvalósítása;
- a hazai szaktudományos termés (beleértve az igényes szakdolgozatokat, diákköri munkákat is) hiánytalan regisztrálása, s - szelektáltan - nemzetközi szolgáltatásokba való bevitele.

A kormány Tudománypolitikai Bizottsága a tárgyalt szakterület információ-ellátásában - az 1968-as utasítást megerősítve - központi felelősséget ruházott a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárára. Feltehetően egyes központi jellegű feladatok terén célszerű lesz az Állami Gorkij Könyvtárra támaszkodni. Ezek a könyvtárakon sok fog mulni, de ugyanakkor minden érdekelt intézmény részvétele fontos. A tervezésben éppen úgy, mint a fokozatos realizálásban.

1. Magyar Tudomány, 1973. 7-8. sz. 448. p.
2. Bor Kálmán: Javaslat a nyelv-, az irodalom- és a művészettudományi tájékoztatási rendszer kialakítására. (Bp. 1971.) 9. p.
Létszámbecslése természetesen a három területre együttesen értendő.
3. Összevonásokkal: egynek vettük Ázsiát (Kína, India és Japán kivételével), Latin-Amerikát (Brazília kivételével), a skandináv országokat (Svédország, Norvégia, Dánia) és Afrikát.
4. A modern filológiai kutatás és a könyvtári információs tevékenység. A modern filológia szakos könyvtárosok konferenciájának előadásai és vitája. Debrecen 1971. augusztus 24-26. (Szerk. Csüry István.) Debrecen, 1973. Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtára. pp. 26., 25.
5. A Bor Kálmán és munkatársai által összeállított 1972-es anyag - ld. Irodalomtörténeti Közlemények, 1971. 1. számban: Magyar Irodalomtörténet-írás 1972 - értékes hungarica-értékű közleményekkel gazdagodott (külföldön magyar nyelven megjelent közlemények stb.).

Információs igényvizsgálatok és rendszertervezés

SÖVÉNYHÁZY Csilla

Napjainkban a felhasználó-középpontu szaktájékoztatásnak az ezen alapuló szolgáltatásoknak kiemelkedő jelentősége van. Magától értetődő következménye ennek a ténynek a felhasználói igények iránti fokozott érdeklődés. Az 1958-as washingtoni Nemzetközi Tudományos Tájékoztatási Konferencia óta - amelyen először foglalták össze nyilvánosan az ilyen jellegű vizsgálatok eredményeit - a világ számos országában, sokféle módon igyekeztek felderíteni az információ iránti felhasználói igények különböző oldalait, tulajdonosságait, megjelenési módját. Az igényvizsgálati módzatok gyors elterjedése, a próbálkozások sora és az eredmények aktív hasznosítása is bizonyítja, hogy kialakulásuk valódi szükségletből fakad. Éppen elterjedésük miatt van azonban szükségünk az igényvizsgálatok funkciójának pontos értelmezésére: ki kell választanunk a sokféleségből a korszerű tájékoztatást legaktívabban segítő, legjobban hasznosítható formákat. Ehhez - külföldi példák felhasználásával - igyekszünk tisztázni néhány kérdést.

FELHASZNÁLÓRA-ORIENTÁLTság

Mindenféle szaktájékoztatásnál tagadhatatlanul a szakma - a tudományterület - követelményei a meghatározóak. A "felhasználóra-orientált" és a "tudományra-orientált" tájékoztatás híveinek véleménye annyiban tér el, hogy

a "felhasználóra-orientált" tábor hangsúlyozza a felhasználói típusok szerinti differenciálás szükségességét. A keresőtémákat leszűkítve, egyénre szabottan alakítja ki. Nem teheti azonban ezt a szaktudomány szempontjainak figyelmen kívül hagyásával, hiszen információs szolgáltatásai így szakszerűtlenek lennének. A "felhasználóra-orientált" tájékoztatás valójában a szolgáltatási módokat felhasználói típusokhoz igazodva finomítja: a tudományterület által meghatározott információnyersanyagot felhasználói igényekre lebontva szolgáltatja. Az ellentét ilymódon - ha egyáltalán létezik - nem a tudományon alapuló és az egyéni igényekhez alapuló tájékoztatás között feszül: a nézeteltérések - s olykor az igényvizsgálatok jelentőségét, funkcióját helytelenül értelmező vélemények - oka inkább az egyéni igények túl tág felfogásában rejlik. Az igényvizsgálatok egyik legelterjedtebb műfaja, az ún. "olvasási és tájékozási szokások" vizsgálata sem feltétlenül az egyénre (egy személyre) jellemző eredményeket ad, hiszen a kapott adatok legtöbbször a szakterületen jelentkező felhasználói típusokra jellemzők.

Az egyéni szempontok, igények eltulzásának természetesen komoly indítékai vannak: egyrészt a szociológiai, pszichológiai vizsgálódások gyors térhódítása más szakterületeken, másrészt a könyvtár - mint tájékoztatási intézmény - korszerűtlenségének felismerése. A tájékoztatás régi, nehézkes formái, a tudomány egészét az emberre zudító bibliográfiák valóban ijesztőek. Szükség van az emberre szabott tájékoztatásra, arra, hogy az egyén kiválogathassa a szükségleteinek megfelelő információkat.

FUNKCIÓ

Az igénymegállapítás módját azonban az igényvizsgálat funkciója szabja meg. Az igényvizsgálatok létrejötte annak a felismerésnek köszönhető, hogy a felhasználók különböző csoportjai (alapkutatásokkal, alkalmazott kutatásokkal foglalkozók, technikusok, gyakorlati szakemberek, érdeklődők) eltérő módokon igénylik az információkat. Megkönnyíti az információszolgáltatást, hatékonyabbá teszi a tájékozási tevékeniséget, ha az információszolgáltató rendszer figyelembe veszi a különbségeket. A felhasználóra-orientált szolgáltatás haszna így kettős: szolgáltatót és felhasználót egyszerre szolgál. Az igénymegállapítás legfontosabb funkciója ezért - a szakmai tájékoztatás szempontjából - az információszolgáltató rendszer tervezésének (és továbbfejlesztésének) elősegítése, input-adatok szolgáltatásával. Az igényvizsgálatok akkor hasznosíthatók igazán, ha egy létrehozandó információs rendszer jellemzőinek felvázolásához (vagy egy meglévő rendszer továbbfejlesztését meghatározó paraméterek megállapításához) járulnak hozzá.

A MÓDSZER

Az információátadás folyamatára - a rendszerjellemzőkként értelmezhető tényezőkön kívül - sok egyéb tényező is hatást gyakorol: pl. környezeti hatások, munkafeltételek, munkaszervezés, az információátadás személyi feltételei, az egyének időbeosztása stb. Az igényvizsgálatok egy része ezeket is igyekszik figyelembe venni, s részletesen kutatja az információátadásra ható pszichológiai és társadalmi feltételeket. Az információátadás egészének,

teljes folyamatának megvizsgálásakor szükség van mindezek gondos tanulmányozására. A tájékoztatás szempontjából azonban elhanyagolhatónak látszanak, mivel hatásaik, kapcsolataik az információátadás folyamatával rendkívül bonyolultak, néhol alig megfoghatók, kimutatásuk hosszadalmas feladat. Az információszolgáltató rendszerek tervezéséhez - amely pedig a szakszerű tájékoztatás kialakításának jelenleg legsürgetőbb feladata - ezért közvetlenül nem használhatók fel a szociológiai, pszichológiai felmérések adatai. A könyvtári és dokumentációs területeken folyó igényvizsgálatokat egyelőre el kellene határolni a tágabb értelmezésektől, s "megelégedni" a szakmai információszolgáltató rendszerek iránti követelmények igény- ill. felhasználói típusonkénti körvonalazásával.

Az igényvizsgálati módszerek problémáinak tárgyalása során feltétlenül tisztáznunk kell a "vizsgálati technika" kérdését. Gyakran ugyanis - helytelenül - az igényvizsgálatokat azonosítják a felmérési technikával, sőt, legtöbbször a kérdőíves felmérési technikával. Ha meggondoljuk előbbi tételünket - miszerint az igénymegállapítás módszerét funkciója határozza meg - felismerjük, hogy a kérdőíves (vagy esetleg interjú) felmérés csak részben döntheti el az igények jellegzetességeit. Sőt, egyes szakterületeken elégnék bizonyulhat a rendszertervezéshez az igények, igénytípusok tulajdonságainak, intézményi megoszlásának előzetes becslése. (Ez később igazolható az egyéni felhasználók megkérdezésével vagy megfigyelésével.)

A felhasználói oldalról történő igénymegállapítás több okból sem jelentheti a felhasználói véleményekre való kizárólagos támaszkodást. Az egyik a vélemények szubjektivitásából adódik, legalább alá kell támasztanunk a felhasználói válaszok eredményeit olyan adatokkal, amelyekből lehetőség szerint kiküszöböltük a szubjektivitást. Erre alkalmasak az ún. használat- vagy igénybevételi vizsgálatok, hivatkozásvizsgálatok, ki nem elégitett kérések elemzése stb. (ld. pl. Hogg és Smith², Wood és Hamilton⁴ vizsgálatait). A másik ok: a felhasználói véleményeket nagymértékben befolyásolja eddigi tájékozódási gyakorlatuk, amely a rendelkezésükre álló tájékoztatási apparátus használata során alakult ki. Igényeiket meghatározza az információszolgáltatásokkal való ellátottság, hiszen a kérdezettek csak az eddig ismert szolgáltatásokra emlékezve, vagy azokra ráismerve tudnak válaszolni. (Elenyészően csekély lehet azoknak a szakembereknek a száma, akik ismerik a legmodernebb információkereső-átadó rendszereket, s ha igen, nehezen tudják azokat saját feladatkörükhöz adaptálni, hasznosságukat felismerni.) Az igénymegállapítás azért felhasználói oldalról is csak az ellátottság figyelembevételével történhet a valóságnak megfelelően. A harmadik ok: az egyéni felhasználói igényei voltaképpen a szakma (v. tudományterület) fejlesztésének, a kutatási irányoknak tükröződéseként kell jelentkezzenek. Az információszolgáltató rendszerek tervezésekor a kutatási irányok, tervek, kiemelt feladatok - mint a szükségletek mutatói - elsősorban és objektíve döntenek a főbb rendszerparaméterek felől.

A VIZSGÁLAT TÁRGYA

Az igényvizsgálatok tárgyát is - a módszeréhez hasonlóan - a funkciója határozza meg.

A szakirodalom számos példával szolgál, a legkülönbözőbb szintű és módszerű, más és más felhasználói rétegeket elemző vizsgálatokkal. A rendszertervezéshez legközvetlenebbül felhasználható igényvizsgálatok közé tartoznak az ún. "forrásvizsgálatok" v. "preferencia-vizsgálatok", amelyek az információforrások használatának megoszlását ill. fontossági sorrendjét mutatják ki. (Ld. Hogg és Smith², Goldberg¹ vizsgálatait, a Bathi Egyetemi Könyvtár felmérését³).

A felhasználói szempontú igényvizsgálatok két fontos tényező megállapításával nyújthatnak segítséget a rendszertervezéshez:

- a felhasználók (igénylők) számának és megoszlásának megállapításával mennyiségi paramétert,
- az igényszintek körvonalazásával (amelyeket rendszerint a tevékenység típusok v. a szakterületek képviselnek), minőségi paramétereket adnak.

Az igénymegállapítás különböző metszetekben történhet. A bathi vizsgálatok pl. egész tudománycsoport, a társadalomtudományok különböző ágaiban dolgozó kutatók igényeivel foglalkozott. A vizsgálat tárgyának megfelelően itt tudományterületenkénti, ill. foglalkozástípusonkénti bontást alkalmaztak.

Hazánkban a népgazdasági ágazatonkénti - tehát komplex területeket felölelő - tájékoztatási rendszerek kerültek előtérbe elsőként (építésügyi ágazat, kohó- és gépipar). A szakágazati igényvizsgálatok - jellegzetességük szerint - a tevékenység típusonkénti igénymegállapításra törekednek. Egy szakterületen belül is a tájékoztatás különböző szintjeire van szükség (szakirodalmat közvetlenül nyújtó, újdonságértesítő tájékoztatás, indexelés, referálás, szakirodalmi szemle stb.). Ezen szintek jellemzői szolgálnak a tájékoztatási rendszer input-adataiként (pl. az információszolgáltatás gyorsasága, bázisának nagysága, rendezettségi, feltártsági foka, nyelve, rendszeressége). A felhasználók az igényvizsgálatok során értékelhetik a fenti jellemzőket, s ezzel elősegítik az input-tervezést.

Az információs igényvizsgálatok azonban csak abban az esetben alkalmazsák a valóság tükrözésére a funkciójuk betöltésére, ha egyéb - kiegészítő - vizsgálatokkal együtt értékeljük eredményeiket, így:

- a szakirodalmi és információszolgáltató ellátottság ismeretével, adataival,
- használatelemzésekkel, folyóiratrangsoroló, igénybevételi vizsgálatokkal,
- ki nem elégitett kérések adataival.

A gondosan tervezett, kimunkált hipotézisen alapuló, a számszerű értékelés lehetőségeit is kihasználó, összefüggéseket értékelő igényvizsgálatok eredménye az információszolgáltató rendszerek tervezésének fontos bázisa. Az igényvizsgálatnak a rendszer létrehozása - ill. tökéletesítése - utáni megismétlése pedig visszajelentés arról, hogyan befolyásolták a változások az igényeket, s mennyire növelték a tájékoztatás hatékonyságát.

1. GOLDBERG, A. L.: Information needs of social scientists and ways of meeting them. = International Social Science Journal 23. vol. 1971. 2. 273-284.p.
2. HOGG, I. H. - SMITH, J. R.: Information and literature use in a research and development organisation. - Proceedings of the International Conference on Scientific Information. Washington, 1959. 131-162.p.
3. Information requirements of researchers in the social sciences. Bath University Library, Investigation into information requirements of the social sciences. Research Report no.1. Vol. 1-2. 1971.
4. WOOD, D. N. - HAMILTON, D. R. L.: The information requirements of mechanical engineers. Report of a recent survey. The Library Association, 1967.

A szükségletek ismerete, a tartalom és forma egysége az információk értékesülésében

HERPAY Balázsné

Ahhoz, hogy a társadalmat, a csoportokat és egyéneket feladataik megvalósításához megfelelően lehessen informálni, ismerni kell az ellátandó terület vagy személy információigényét és ezt felhasználva meg kell tudni állapítani információszükségletét. A korszerű információellátásnak ugyanis különbséget kell tennie információigény és szükséglet között ahhoz, hogy hatékonyan dolgozhasson. Konkrétan: nem mindig azt, ill. csak azt az ismeretanyagot kell nyújtani a felhasználónak, amelyet az igényel, hanem azt, amire szüksége van, de nem tud esetleg róla. Az információszükséglet és az információigény különválasztása lényeges, mivel a szükséglet és az igény közötti különbség elemzése, meghatározása hatékonyabbá teszi az információellátást.

Az információszükségletet a társadalom, az egyes csoportok és az egyének szintjén kell megállapítani. A társadalmi információigényt és szükségletet az országos feladatok, a népgazdasági érdek és a távlati tervek determinálják. Az egyes szakemberek, üzemi kollektívák információszükségletét pedig elsősorban a társadalmi információszükséglet határozza meg, amely a társadalom gazdasági és tudományos érdekeit tükrözi; a szakemberek egyéni és csoportérdekei viszont nem feltétlenül állnak összhangban a társadalmi szükséglettel. Azaz az egyéni információszükségletek egymásra halmozódása nem a teljes társadalmi információszükségletet adja ki, bizonyos mérvig többet, bizonyos mérvig kevesebbet. Ezért elemezni kell a társadalmi, - csoport és egyéni érdekeket, ismerni kell a tudomány fejlődésének törvényszerűségeit és a tájékozódásra ható tényezőket is, hogy megállapítható és előre vetíthető legyen a tényleges információszükséglet.

Ha az információszükségletről reális képet akarnak kapni, az illető terület fejlődésének objektív feltételeit is vizsgálni kell, figyelembe véve az információigénylők sajátos szakmai érdeklődését. Az információellátást pedig

ügy kell megoldani, hogy az megfeleljen az egyéni érdekeknek is, de utóbbi ki-elégítése ne menjen a társadalmi szükséglet rovására.

A társadalmi információigény és szükséglet mint meghatározó keret mellett az egyénnél mind az információszükséglet, mind az információigény a külső és belső ösztönzők együttes hatására jön létre. Külső ösztönző a feladat követelménye és a kollektiva (a közvetlen környezet) szakmai érdeklődése. Belső (pszichológiai) tényező a dolgozó lelkesedése, kötelesség- és felelősségérzete, tudásvágya, magasabb képzettsége, magasabb beosztás, nagyobb jövedelem iránti igény. Az információszükséglet kialakulására a külső, az információigény kialakulására pedig inkább a belső tényezők hatnak erősebben. Az egyéni információigény tehát lényegében információszükségletének szubjektív tükröződése.

Az igények az információk iránt nem növekednek olyan gyorsan és olyan mértékben, ahogyan azok mennyiségi üteme. A felhasználók esetenként nem tudva újabb eredményekről, eseményekről, módszerekről, megváltozott környezetről, nem a legjobbat, legkorszerűbbet, hanem a régiéket, elavultak ismeretetését igénylik. Az értesülések nyújtásakor nem elég, ha csak a felvetett kérdésekre adnak választ, hanem azt kell adni, amire szükség van. Különösen az új ismeretterületekre irányuló tájékoztatásban nem lehet csupán az igénylők által megfogalmazott kívánságokra - az igényre - hagyatkozni.

Az információk szolgáltatásánál csaknem teljes bizonyossággal két alapvető felismerésből lehet kiindulni:

- senki sem tudja, hogy nincs a kellő információk birtokában, amíg arra a körülmények rá nem ébresztik,
- az érdeklődő igen gyakran maga sem tudja pontosan, milyen információkra van szüksége.

Az első tételből következik, hogy az információkat csaknem mindig azonnal, sürgősen kérik, a második tényből pedig azt a tanulságot kell levonni, hogy a felhasználónak segítségre van szüksége ahhoz, hogy körülhatárolják, pontosan meghatározzák bizonytalanul, esetleg homályosan felvetett kérdéseiből és sürgetett válaszkéréseiből információszükségletét.

Egy-egy üzem, intézmény szintjén a tájékozódásra ösztönző társadalmi érdek (az üzem és az üzembrészek vezetői számára) a terv teljesítése, az üzem tervelése belső tartalékainak maximális feltárása; az egyéni érdek pedig (a mérnökök-műszakiak és a termelés valamennyi dolgozója számára) a minőség javítása, a termelékenység fokozása, a termelési kultúra színvonalának emelése és az ennek megfelelő anyagi és erkölcsi elismerés.

Bár az információszükséglet megállapításában a társadalmi és a csoportérdekekből indulnak ki, a gyakorlatban mindig egyéneket kell ismeretekkel ellátni, ezért az egyes dolgozók (és nemcsak a magas képzettségű szakemberek) egyéniségével, felfogó képességével is számolni kell. Az egyes szakemberek információszükséglete pedig számos objektív és szubjektív tényező hatására alakul ki.

AZ INFORMÁCIÓSZÜKSÉGLETET MEGHATÁROZÓ TÉNYEZŐK

Egy csoport, üzem, szakemberek információszükséglete nagymértékben függ tagjainak egyéni adottságaitól (szakmai összetételüktől, képzettségüktől, tájékozottságuktól, nyelvismeretüktől, szokásaiktól), megisme-

réséhez átfogóan kell vizsgálni a közösség és az egyes egyének feladatait (a társadalmi érdekek alapján) s eszerint kidolgozni az illető munka információellátásának konkrét tervét.

Az információszükséglet alakulása a munka jellegétől is függ. Döntő különbséget jelent, hogy üzemben, vállalatnál, egyetemen, állami hivatalban vagy kutató munkaközösségekben dolgozik valaki. Az információszükségletre a használók szakmai, ágazati hovatartozása is rányomja bélyegét. Minél szűkebb, minél kisebb egységet (ágazati kutatóintézet, tervezőiroda, részleg, laboratórium, munkacsoport) vizsgálnak, annál változékonyabbnak találják az információszükségletet. A tudomány és technika szűkebb részterületein ugyanis sokkal gyakoribb a lényeges, forradalmi változás, mint az átfogó területeken. Ezért az információk iránti igény vizsgálata ágazatonként célszerű: differenciáltan, tudományági, szakmai, intézményi konkrétságban szükséges.

A különféle tudományos és technikai szakterületeken sem egyforma az információszükséglet mértéke és jellege, a más-más szakterületeken dolgozó munkaidejének például nem ugyanolyan nagy részét tölti ki az informálódás: a vegyiparban 44%-át, az elektrotechnikában 33%-át, az elektronikában 27%-át. Sokkal gyorsabban avulnak az információk a gyorsan, mint az átlagosan fejlődő területeken. Pl. az orvosok az információk 25%-át merítik új irodalmi forrásokból, az elektronikusok a 33%-át. A rokon vagy távolabbi területekről merített információk jelentősége is szakterületenként változik.

Az információszükséglet tehát konkrét társadalmi természetű abból kifolyólag, hogy az információ felhasználói egy bizonyos konkrét egységhez, szervhez tartoznak. De azonos típusu üzemekben, a gazdaságigazgatás azonos fokain is minden konkrét esetben megvannak az információszükségletnek a maga sajátos helyi - mennyiségi és minőségi - sajátosságai, amelyeknek ismerete a magasszintű tájékoztatáshoz elengedhetetlen.

Mind az információigény, mind az információszükséglet a fejlődés következtében állandó átalakulásban van. A kutatások méreteinek növekedése, új ismeretterületek létrejötte, a szomszédos területekkel való új kapcsolatok kialakulása, a termékek minősége iránti igények növekedése, valamint az egyes egyének, csoportok képzése, szakmai fejlődése a tájékozódás terén is új szükségleteket hoz létre, illetve megszüntet bizonyos régieket. Ezért a korszerű tájékoztatásnak e változásokhoz alkalmazkodni kell. Ahhoz tehát, hogy az adott információ valóban hatékony legyen, jól értékesüljön, nem elég felmérni a szükségleteket, hanem ezek ismeretében ki kell alakítani a z értesülések közötti ételének megfelelő módját, felhasználóra orientált legcélszerűbb jellegét és formáját. Itt elsősorban az átnézett időszakasz hosszára, az információk szelektálásának és feldolgozási módjának rendszerére, valamint a megjelentetés, a közreadás küllemére gondolunk.

AZ INFORMÁCIÓ TARTALMA, FORMÁJA, GAZDASÁGOSSÁGA

Egy tájékoztató, információs anyag összeállításakor, elkészítésekor az időben történő visszanyulás hosszának növekedésével eleinte növekszik az információ értéke, mivel rövid intervallum csak kevés bizonytalanságot tud mérsékelni. Egy időponttól kezdve azonban ismét csökken ez az érték, mivel az információ olyan események és állapotok felől tájékoztat, amelyek olyan

régen következtek be, hogy az információ címzettjének cselekvési helyzetét már nem befolyásolják lényegesen. Fontos tényező még az esetleges késedelem, az információ létrejöttének időpontja és rendelkezésre állása között.

Az információ másik jellemzője annak tartalma, ami gondolatilag két alapfogalomra osztható fel; a gondolati tartalom színvonalára és a gondolati tartalom megbízhatóságára. A gondolati tartalom színvonala a bizonytalanságnak az információ által okozott csökkenésén mérhető, a megbízhatóság pedig alapvetően fontos. Az információ tartalmához, értékéhez tartozik az információ haszna is, amely az információ címzettjéhez eljutó gondolati tartalom színvonalától függően nullától kezdve növekszik, eléri a maximumot, s azután ismét csökken. Ez azon a körülményeken alapszik, hogy az ember döntéseinek és cselekvéseinek minősége egy bizonyos szinttől kezdődően az értelmi kapacitáshatár túllépése folytán viszonylagosan romlik. Az információ haszna azon a változáson mérhető le, amelyet az információ felhasználása valamely cél elérésénél eredményez. (Ezt a hasznot a gazdaságossági számításnál pénzben kell értékelni.) Egy új információ akkor hoz hasznot, ha az információ felhasználója az információ alapján másként cselekszik, mint cselekednék akkor, ha nem kapta volna az információt, vagy bár úgy cselekszik, hogy azt már az információ ismerete előtt is tette volna, de döntési bizonytalansága lecsökkent, ill. bizonyossággá változott.

Annak az előzőekben tett megállapításnak, hogy az információ haszna egy bizonyos mennyiségben tud csökkenni, nincs köze az "információhiány az adatok özönében" sokszor felpanaszolt jelenségéhez. Ez utóbbi azt jelenti, hogy felhasználó a nem specializált, válogatás nélkül, nagy mennyiségben szét-sugárzott információtömegből nehezen, vagy alig képes a számára relevánsokat kiszűrni, közben esetleg azt, amire pedig szüksége van nem is kapja meg.

Az emberek értesülésekkel való elárasztásának problémája az információ formájának is a kérdése. Nagy jelentőségű ezért az a felismerés, hogy az információ harmadik jellemzője, az információ formája igen fontos az információ haszna szempontjából. Az a mód, ahogyan egy értesülést közreadnak, erősen befolyásolja érthetőségét, elterjedésének körét és gyorsaságát. Ezért van jelentősége a tájékoztatás módszerei közül az információ-igénykielégítés formáival való folyamatos foglalkozásnak, azok javításának.

Nem lehet eléggé hangsúlyozni a tartalom és forma egységét az információk közreadásakor. A témától és a felhasználótól függően választunk az információ műfajai (bibliográfia, tömörítvény, tématanulmány stb.) között, határozzuk meg a szakbeosztás módját, terjedelmét, gyakoriságát. Van, amikor elég egyszeri szolgáltatás, van, amikor periodikus közreadásra (témafigyelés, tématanulmány bizonyos időnkénti kiegészítése) vagy éppen folyóíratra van szükség. A feldolgozás stílusát, valamint szerkesztési módját, fotó-, és ábraigényét is befolyásolja a téma és a felhasználó.

Mindezeknek a szembeötlő megjelenési formával (pl. a kiadvány színével, fedőlapjával, szerkesztői cikkével stb.) is harmonizálni kell. Másra van szükség pl. tartalomban, feldolgozási módban egy akadémikusnak, aki többnyire nem fektet különösebb súlyt az esztétikai megjelenésre, mint például a termelésben dolgozó szakemberek bizonyos csoportjának. Ez a felhasználói kör a lazább, áttekinthetőbb, ábrák közlésével tarkított ismeretközlési módot értékeli elsősorban, ahhoz pedig, hogy egyáltalán kézbevegyen egy kiadványt, jellegzetes külső megjelenési formára is van szükség. Az ideje azonban egyaránt kevés valamennyi felhasználói körnek és csak jól összeállí-

tott, munkájukban gazdaságosan értékesülő, valamilyen módon hasznot hajtó információra hajlandók ezt az időt fordítani.

A tudományos-műszaki fejlődés rohamos növekedése során az információk özönében azt igénylik, hogy a tudomány és a technika adott szakaszában fennálló helyzetről a leg gazdaságosabban (tehát az igényelt teljességben, színvonalon és célkitűzéseknek megfelelően) kapjanak tájékoztatást. Amellett se többet se kevesebbet ne kapjon az információból senki, mint ami a szükséglete. Ezzel kapcsolatban felmerül a tudományos műszaki-gazdasági információk kifejezhető értékesülésének, hozamának kérdése is. Ez, miután az információ éppen olyan lényeges eleme a társadalmi ujratermelésnek, mint az ember, szerszám, nyersanyag, bizonyos mérvig érthető is. Helytelen viszont az az álláspont, amely az információt, ill. annak hozamát közvetlenül és azonnal pénzben akarja kifejezni, kimutatni. Ez szűk praktícizmus, és ilyen módon nagy értékek mehetnek veszendőbe. Az információk értékesülését csak következtetések útján (másodlagosan) lehet értékelni. (Az ilyen következtetések módon történő értékelésnek természetesen egész sor nehézség és korlát áll az útjában.)

Az első értékelési mód az, ha maguktól az "alkotóktól" (valamilyen eredményt elérő, bevezető személyektől) kérnek a gazdasági hozamra nézve felvilágosítást. Ennek nehézsége elsősorban az, hogy nem mindig állapítható meg az információk hányada az alkotó munka teljes gazdasági eredményében, hiszen néha magát az eredményt is nehéz közvetlenül kifejezni. Sőt az információknak a gazdasági eredményekben jelentkező ilyen megközelítőleg becsült hányadát is gyakran determinálják a felhasználó által szolgáltatott adatok, mivel ezek az adatok - ami a tájékoztatási rendszer közvetítésével nyert és felhasznált ismeretek értékelését illeti - már a dolgozók érthető önzése folytán sem teljesen tárgyilagosak. Azokat többnyire aláértékelik, viszont a megoldott alkotási feladatoknál túlértékelik a saját alkotó intellektusuk hányadát, már amikor azok gazdasági hozamát megállapítják. Erre az eljárásra a körülmények kényszerítik őket, mivel a feladatok megoldásáért járó anyagi és erkölcsi elismerés többnyire nem a megoldott feladat gazdasági hasznára, hanem a javasolt megoldás "eredetiségének mértéke" szerint történik. Ha ilyen esetben a szakember beismerné, hogy az eredményhez jelentős mennyiségű olyan ismeretet használt fel, amelyet a tájékoztatási rendszer juttatott el hozzá, akkor - még ha azokat a legalkotóbb és igen hatékony hozammal alkalmazta is - az reá nézve káros lenne.

Ilyenkor természetesen teljesen paradoxonnak tűnik Bernal professzornak az a megállapítása, amely szerint "indokolt az a feltevés, hogy az eddig Nobel-díjjal jutalmazott összes tudományos munkának kb. 20%-a hoz új gondolatokat, a többi 80%-ban már tudott ismeretekre épít". Ha pedig ez a világ kimagasló tudományos eredményénél így igaz, akkor a többi, kisebb jelentőségű és horderejű alkotó munkánál a létrehozott új és a már tudott ismeretek aránya minden bizonnyal még kedvezőtlenebb. Ez arról tanuskodik, hogy az eredményekben az információk hányada akkor is magasabb, ha a feladatok megoldói ezt a hányadot rendszerint nem ismerik fel.

Az információk gazdasági hozamának másik értékelési módja az információk elsődleges és másodlagos hozamának közvetlen és objektív értékelésére alapozott; mégpedig a gazdasági hozamra vonatkozó nem vitás összefüggések és kiszámított mutatók alapján a felhasználók közreműködése nélkül. Az információknak a népgazdaság szempontjából annyira fontos részleges gaz-

dasági hozamai összességükben annyira jelentékenyek, hogy ezen a területen folyó minden sikeres kutatásnak, elemzésnek vagy vizsgálódásnak - történjen az akár pl. az információnak a mezőgazdaságban folyó áramlása és beszerzése tárgyában, vagy az információk feldolgozásának metodikai kérdéseiben, stb. - ugyanolyan jelentősége van, mint a műszaki, fizikai, biológiai és társadalomtudományokban folyó hasonló jellegű tevékenységnek.

Az információk közvetlenül kiszámítható (primér) értékesülése főleg az alábbiakban jut kifejezésre, a legfontosabbakat felsorolva:

- a költségek csökkentésében, amit az tesz lehetővé, hogy a megoldás során az információkból olyan megfelelően transzformált ismeretek birtokába lehet jutni, amelyek az alkotó munka egyes fázisait kiegészítik, vagy pótolják;
- az információval szerzett értesülések felhasználásában és különösen a saját eredményeknek azokkal a számszerű eredményekkel történő összehasonlításában, kiértékelésében, amelyeket másutt, összehasonlítható feltételek mellett értek el. Ez esetleg részben pótolja, vagy szükségtelené teszi a gyakran hosszadalmas laboratóriumi és kísérletező kutatást, ill. személyes vizsgálódást, tervezést;
- a nem célirányosan kitűzött kutatási, fejlesztési munkák (és az azok biztosításához szükséges beruházási, személyi és anyagi költségteher) leállításában és gazdasági szempontból megfelelőbb utak ajánlásában (pl. külföldi licencek kedvezőbb beszerzése stb.) ugyanannak a célnak eléréséhez;
- különféle intézkedésekben, amelyeket az információk eredményeképpen alkalmaznak a termelési folyamatban akár a termelés gyorsaságának növeléséről, akár a termelési folyamatok munkaigényességéről vagy munkabiztonsági intézkedésekről, tehát más szóval a munka általános termelékenységének növeléséről van szó stb.

A másodlagos mutatók sem kevésbé jelentősek, azonban ezek értékesülését általában nem lehet közvetlenül számszerűsíteni. Ezek közé tartozik:

- elsősorban a tudományos és gazdasági kutatási munka irányítása színvonalának radikális emelése, a szükséges távlati prognózisok és a retrospektív összefüggések állandó figyelemmel kísérésével,
- mind a belső, mind a külső összefüggések és kapcsolatok megszerzésének biztosítása a szó tágabb értelmében (az információs forrásokból a munkatársakkal, a saját vagy idegen szakmák szakembereivel való együttműködésből, saját megfigyelésekből, saját praxisból és az emberekkel való érintkezésekből vett információk közvetítésével) hozzásegít a kutatásban és a fejlesztésben történő tervezés és a célok kijelölésének pontosításához, az új módszerek bevezetésének javításához, ami által főleg a műszaki fejlesztés üteme fokozódik és emelkedik a munkabiztonság;
- tagadhatatlan továbbá - ha nem is számítható ki - a tudományos-műszaki információk hozzáférése az általános szakmai, politikai és erkölcsi színvonal emelkedéséhez, amely a szocialista forradalom beteljesedése után a gépesítés és automatizálás korszakában az emberiség egyik fő célja.

- JONSSON, E. T.: Az információ mint termelési tényező. = Teknisk-Vebenskopling Forskning. 38. 5. 144-146.p.
- RÓZSA Gy. - SZALAI S.: Társadalmi szükséglet és szakiránypolitikai tájékoztatás. = Magyar Tudomány. 1968. No. 12. 725-734.p.
- SEHURIN, D. Je.: Priroda i szucsosnost' informacionnüh potrebnosztej. = Naucsno-Tehnicseszkaja Informacija. Sz. 1. 1970. No. 6. 3-9.p.
- SZECSKŐ T.: Informáltság és szocialista demokratizmus. = Társadalmi Szemle. 1970. No. 5. 26-30.p.

Közművelődési könyvtárügy Dániában

N. RÁCZ Aranka

1973 őszén két hetes tanulmányut keretében volt alkalmam személyesen is megismerkedni a dán közművelődési könyvtárügy szervezetével, intézményeivel. E tanulmányut szakmai tapasztalatainak egy részét tartalmazza az alábbi tanulmány. R. A.

I.

NÉHÁNY SZÓ A DÁN KÖZMŰVELŐDÉSI KÖNYVTÁRAK MULTJÁRÓL

A közművelődési könyvtárak már közel egy évszázada lényeges tényezői a dán társadalmi életnek. Gyökereik mélyek. Mai teljesítményeiknek, lehetőségeiknek ez egyik magyarázata.

Az 1780. évi földmegváltással végrehajtott jobbágyfelszabadítás meggyújtotta a polgári fejlődés utját. Már 1814-ben bevezették a kötelező népoktatást. Az iskolarendszer fejlődése, a népfőiskolák rendszerének kiépülésével együtt, az olvasmányt igénylők igen jelentős, egyre növekvő rétegét nevelte fel nemzedékről-nemzedékre.

A közművelődési könyvtárak első megjelenési formái Dániában is az egyesületi könyvtárak, amelyek a felvilágosodás eszméinek hatására a 18. század végén jelentkeznek. A mai közművelődési könyvtárak azonban nem ezekből fejlődtek ki. A mai fejlett könyvtári rendszer alapjait később, a múlt század

utolsó évtizedeiben vetette meg Prof. dr. Schack Steenberg. Tanulmányai során módja volt megismerni az Amerikai Egyesült Államok közművelődési könyvtári rendszerét, az akkor felvirágzó public library-t. Hazatérve ő gondolta át először az egész országot behálózó közművelődési könyvtári rendszer létrehozásának szükségességét és módját. Széleskörű agitációt folytatott e könyvtári rendszer megteremtéséért. Munkája eredményes volt. Az állam 1882-től már rendszeres anyagi támogatásban részesített az ujjonnan szervezett közművelődési könyvtárakat, bár ezek fenntartói kezdettől fogva a városok, községek, tehát a helyi közigazgatási szervek.

Steenberg nemcsak a közművelődési, de az iskolai könyvtárügynek is uttörője volt, 1905-ben megjelent cikkében már az iskolai könyvtárak kiépítését sürgeti.

A dán közművelődési könyvtárak gyors fejlődését mutatja, hogy 1905-ben megalakult a dán Közművelődési Könyvtárosok Egyesülete, és 1909-ben megtartották első konferenciájukat. E konferencia hosszú időre irányt szabott a könyvtárak fejlődésének. Ez tette általánossá a hálózati ellátás rendszerét. Ebben az időben vetette meg Steenberg a mai Közművelődési Könyvtári Felügyelőség alapjait. A könyvtárak rövidesen bevezetik a szabadpolcot, a Dewey-féle osztályozási rendszer dán változatát, 1918-ban megnyílik a könyvtárosiskola, amely azóta képezi a közművelődési könyvtárosokat, az utóbbi évektől kezdve a tudományos és szakkönyvtárosokat is. 1920-ban megjelent az első dán közművelődési könyvtárakról szóló törvény.

A közművelődési könyvtárak fejlődését 1919-től 1950-ig jól szemléltetik az alábbi számadatok:^x

	1919/20	1929/30	1939/40	1949/50
Kisvárosi könyvtár	68	81	88	88
Központi könyvtár	7	24	30	33
Falusi könyvtár	602	769	879	1231
Könyvállomány (köt.)	782 677	2 009 011	3 034 202	4 853 656

II.

A KÖZMŰVELŐDÉSI KÖNYVTÁRI ELLÁTÁS RENDSZERE ÉS HELYZETE

A közművelődési könyvtárak szolgáltatásai az ország minden lakott helyére eljutnak: magányos farmokra, közeli és távolabbi szigetekre, hajókra, kórházakba, öregek szociális otthonaiba, óvodákba, ifjúsági klubokba, a hadsereghez, a börtönök foglyaihoz, sőt a mozgásban gátolt betegek otthonaiba is. A közművelődési könyvtárak mellett, de velük igen szoros együttműködésben kiépült a korszerű, gazdag könyvállománnyal rendelkező iskolai könyvtárak rendszere is az oktatás minden szintjén.

Egy jóval korábbi adat szerint az ország lakosainak 25-30%-a rendszeres olvasója a közművelődési könyvtáraknak. Bár az olvasók számát a közművelődési könyvtárak jelenleg nem tartják nyilván, reprezentatív mérések és becslések alapján ezt az arányt magasabbra becsülik. Az olvasóknak kb. fele tanuló. A közművelődési könyvtárak állománya 1968/69-ben 17 439 974, az

évi gyarapodás ugyanebben az évben 2 325 462 és a kölcsönzött művek száma 40 708 460 kötet. Ez lakosonként 3,4 kötet könyvet, évi kb. 0,5 kötet gyarapodást és több mint nyolc kötet kölcsönzés jelent. (A közművelődési könyvtári ellátás hasonló adatai hazánkban ugyanebben az évben a tanácsai és a szakszervezeti könyvtárak együttes adatai szerint:

	1969	1972
könyvállomány	2,3	2,8
gyarapodás	0,2	0,12
kölcsönzött kötet	5,4	5,6)

A KÖNYVTÁRAK FENNTARTÁSA

A könyvtárak fenntartása a helyi hatóságok és az állam közös feladata. Az állami támogatás mértékét a helyi ráfordítás nagysága szerint állapítják meg. Elérheti a költségvetés 40%-át, ha a könyvtár költségvetése a 275 000 dán Kr-t nem haladja meg, ezen felül a költségvetésnek legfeljebb 27%-a lehet. Állami támogatásban tehát nagyobb mértékben részesülnek a kisebb települések, mivel számukra a könyvtár fenntartása valóban nagyobb terhet jelent.

A közművelődési könyvtárak költségkerete az 1964/65. évi 91 millió koronáról, - a könyvtári törvény végrehajtása következtében - 1971/72-ben 380 millió koronára emelkedett, ebből az állami támogatás 26,1 millióról 106,8 millió koronára. Az állami támogatás egy részét központi célokra tartják fenn, ebből támogatják az iskolai könyvtárak fejlesztését (bár az iskolák az Oktatásügyi Minisztériumhoz tartoznak), a Könyvtárellátó Központot (Bibliotekscentralen), a Dán Könyvtáros Egyesületet, a bibliográfiai munkát, a szakmai kiadványokat, konferenciákat, tanulmányutak szervezését. E központi alapot a Művelődésügyi Minisztérium által kinevezett bizottság osztja szét, ennek elnöke a Közművelődési Könyvtárak Felügyelősége igazgatója.

A KÖZMŰVELŐDÉSI KÖNYVTÁRAK SZERVEZETE

Dánia területén, amely kb. fele Magyarországnak, 5 000 000 ember él. Településszerkezetére a középnagyságu és kisvárosok, és mint eredendően mezőgazdasági országra, a kistalvas, tanyás (farm típusu) településszerkezet jellemző. Közművelődési könyvtárainak szervezeti felépítése a közigazgatási rendszerhez igazodik, mint nálunk. A dán közigazgatás szervezete viszont többek között abban is különbözik a mienktől, hogy nem négy szintű (országos, megyei járási és helyi), hanem csak három: országos, regionális és helyi. Ennek megfelelő a könyvtári szervezet is. Az 1970. évi közigazgatási reform következtében a helyi közigazgatási egységek száma 276-ra csökkent. (Tíz évvel korábban még az önálló községek száma 1 500 körül volt.) A 25 középszintű (megyei) közigazgatási egység helyett ma csak 14 van. A helyi közigazgatási egységek közül 237 település lakosainak száma eléri az 5000-et.

Az 5000 lakos az a határérték, amelyet meghaladva a könyvtári törvény közművelődési könyvtár fenntartását írja elő. Ez a szám jellemző Dániára, mivel a kommunális kiadások biztosítása, amelyek közé a közművelődési könyvtárak fenntartása is tartozik ennyi lakos után befolyó adókból és az ezzel arányos

állami támogatásból biztosítható. Az előrelépést érzékelteti az az egyetlen adat, hogy 1965-ben még csak 110 település lakosainak száma érte el az 5000-et.

Voltaképpen tehát mindössze kb. negyven község (községcsoport) lakosainak száma nem éri el az 5000-et, ahol tehát a teljes könyvtári szolgálatot nem tudják megvalósítani. Ezek a központi (regionális) könyvtárakhoz tartoznak.

A közigazgatási reform tehát nagymértékben elősegítette a könyvtári törvény célkitűzéseinek megvalósítását. Az apró falvakat "falubokrok"-ba fogták össze, egyetlen helyi igazgatással, ennek egyetlen könyvtára van, amelyhez a korábbi önálló falvak falusi könyvtárai fiókként tartoznak. Ilyen módon magasabb szintű könyvtári ellátás valósulhat meg olyan vidéken is, ahol a kistelepülés és szórvány település az uralkodó jellegű.

A kis falusi könyvtárak korábbi önállósága természetesen megszűnt. Ezért azonban kárpótlást nyújt a bőségesebb és rugalmasabb "a lakóhelytől független, egyenlő könyvtári ellátás" céljait követő könyvtári szolgálat, amely részben letéti állományok, részben bibliobuszok számának növelése útján valósul meg.

A városi könyvtáraknak (a város nagyságától függően) több fiókjuk van. A fiókhálózatot egészében a központ látja el. Személyzeti költségeit a központ fedezi, a könyveket teljesen használatra készen kapják meg a fiókok. A központ és a fiókok szilárd hálózati szervezetet alkotnak.

A MEGYEI KÖZPONTI KÖNYVTÁRAK

A dán közművelődési könyvtári szervezet kialakulásában és fejlődésében jelentős szerepe volt és van ma is a megyei központi könyvtáraknak. Az első ilyen központi könyvtárak 1914-ben alakultak Holbaek és Vejle városokban. Számuk 1965-ben 33, az 1970. évi közigazgatási reform óta mindössze 14 központi könyvtár működik, a régi "megyéknél" nagyobb területre kiterjedő hatáskörrel.

A központi könyvtár legfontosabb szolgáltatása jelenleg a könyvtárközi kölcsönzésben való intenzív részvétel. Ebben mintegy közbülső helyet foglal el a helyi közművelődési és a tudományos és szakkönyvtárak között. A központi könyvtár olvasóterme és kézikönyvtára egyben a terület tájékoztató központja is. A központi könyvtárnak jelentős feladata van annak elérésében, hogy az 1964. évi könyvtári törvény értelmében az "egyenlő könyvtári ellátás" megközelítően megvalósuljon, azaz minél kevésbé korlátozza a lakóhely a könyvtárgyűjtés kielégítését.

Fontos feladata a központi könyvtárnak, hogy segítse az iskolai könyvtárak fejlesztését és támogassa a könyvtárak kulturális tevékenységét, amely éppen 1964. után jelentősen kiszélesedett. A könyvtárak ma sok olyan feladatot is ellátnak Dániában, amely nálunk más művelődési intézmények feladata, pl. filmek vetítése, hangversenyek, kiállítások rendezése, szabadtéri játékok szervezése, könnyűzenei fesztiválok szervezése stb. Mindehhez a központi könyvtárak is hozzájárulnak szaktanácsaikkal, szervező munkával stb.

A KÖZMŰVELŐDÉSI KÖNYVTÁRAK KÖZPONTI IRÁNYÍTÁSA

A közművelődési könyvtárak szakmai irányítását és szakfelügyeletét a Könyvtári Felügyelőség (Bibliotekstilsynet, København, Niels Juels Gade 5.)

látja el. A felügyelőség a Művelődésügyi Minisztérium intézménye, és több vonatkozásban minisztériumi jogkört lát el: ilyen a szakfelügyelet, az ellenőrzés, az állami támogatás szétosztása, törvények, rendeletek tartalmi előkészítése, stb. A Felügyelőség legfőbb feladata a könyvtári törvény végrehajtásának elősegítése, erre irányul egész tevékenysége. Módszertani utmutatásokat dolgoz ki egyes, a törvény által megszabott feladatok végrehajtásához, tanulmányozza a könyvtárak helyzetét és problémáit, részt vesz a különböző könyvtáros konferenciákon. Közvetlenül kapcsolatban van a 14 központi könyvtárral, de szükség esetén a helyi fenntartó közigazgatási szervekkel is. A Felügyelőség foglalkozik a könyvtárak fejlesztési terveivel és ellenőrzi a könyvtárépítési terveket. A minisztérium könyvtárügyi szakkérdésekkel nem foglalkozik, csupán könyvtárpolitikai, jogi és költségvetési ügyekkel.

A Felügyelőség szervezetiesleg 5 szakcsoportból áll, amelyhez az adminisztratív és gazdasági osztály csatlakozik. A szakcsoportok feladatai a következők: 1. a könyvtári törvény és állami támogatás, 2. könyvtári szervezet és együttműködés, 3. a gyermek- és ifjúsági szolgálat és az audiovizuális ellátás, 4. könyvtárépületek, 5. gépesítés. Egy-egy csoport egy felügyelőből és egy vagy két munkatársból (konzultáns) áll. Minden osztályon van egy vagy két titkári és adminisztratív teendőket ellátó munkaerő. A Felügyelőség összes szakszemélyzete 18-20 fő és kb. ugyanennyi adminisztratív munkaerő. A Felügyelőség vezetője a "könyvtárak igazgatója". Bár az egyes csoportok meglehetősen önállóan végzik feladataikat, az évek óta közösen vezetett munka, az egységes célok és módszerek megkönnyítik a munka összehangolását.

AZ 1964. ÉVI KÖNYVTÁRI TÖRVÉNY VÉGREHAJTÁSA

Az 1964. évi könyvtári törvény három fontos, új elvi követelményt támasztott a közművelődési könyvtárakkal szemben:

1. A lakóhelytől független, egyenlő könyvtári szolgálat megvalósítása,
2. A könyvtárak kulturális tevékenységének kiszélesítése,
3. Az iskolai könyvtárak erőteljes fejlesztése a közművelődési könyvtárak segítségével.

Az 1964. évi könyvtári törvény végrehajtása az 1970. évi közigazgatási reform után kedvezőbb feltételek között mehetett végbe. Azt a célkitűzést azonban, hogy minden 5000 lakoson felüli településen (pontosabban kisközségeket összefogó településcsoportban) legyen főfoglalkozású könyvtáros, még nem sikerült teljes mértékben végrehajtani.

A könyvtári rendszer nagymértékű központosítása ellenére a könyvtári ellátásban még mindig jelentős szerepet töltenek be a részfoglalkozású könyvtárosokkal működő kiskönyvtárak, amelyek fiókként tartoznak valamely központi könyvtárhoz. 1968-ban a könyvvállomány 30%-a, a gyarapodás 25%-a a felnőttek által kölcsönzött könyvek 16%-a, a gyermekek által kölcsönzött könyvek 35%-a tiszteletdíjas könyvtárosok által vezetett könyvtárakból származott. A kis települések könyvtári ellátását illetően eltértek a vélemények. Sok és lelkes híve van a bibliobusznak. Ebből jelenleg 37 fut az országban, és számos könyvtáros ellenérzése sem akadályozza, hogy számuk növekedjék. Vannak ugyanis sokan, akik úgy látják, hogy a bibliobusz nem pótolja teljesen a helyi könyvtárat, amely a település egyetlen kulturális központja volt, ahova olvasni is eljártak, nem csupán kölcsönözni. Ugy látszik azonban, mégis a bibliobusz fog győzni, de ahol érdemes megtartani, megmarad a helyi könyvtár is.

Bibliobusznak, fióknak, központi könyvtárnak egy célt kell szolgálnia a könyvtári törvény értelmében: a lakóhelytől független egyenlő könyvtári ellátás megvalósulását.

Az odense-i központi (megyei) könyvtár bibliobuszán végigjártam egy utvonalat. Kis falvakban, nagyobb települések új, "alvó" negyedeiben állomásozott a bibliobusz a délutáni órákban. Átlagos forgalma egyegy állomáson (1-1 1/2 óra alatt) 60-80 kölcsönzött kötet, 20-30 látogató. A bibliobusz könyvállománya kb. 3500 kötet, amelyet minden ut előtt feltöltenek, gondosan figyelembe véve az előző alkalommal felvett igényeket. (Ezek kielégítéséről előzetesen értesítik az igénylő olvasót, hogy átvehesse a kért könyvet). Minden bibliobusz állományában jelentős mennyiségű a gyermekkönyv, a kézikönyv és a folyóirat. A kölcsönzést géppel (fotocharging) a gépkocsivezető végzi. Az olvasó nemcsak a bibliobusz hozott anyagából, hanem a közművelődési könyvtárak nyomtatott standard katalógusaiból is válogathat (kb. 15000 cím). A bibliobusznak nincs külön tápraktára, a központi könyvtár állományából válogat, de igénybe veszi a könyvtárközi kölcsönzést is. Odense megyében megszüntették azokat a falusi fiókokat, ahova ujabban bibliobusz jár.

A könyvtárak központosítása elősegítette a könyvtári törvény másik igen lényeges művelődéspolitikai célkitűzését: a könyvtárak kulturális tevékenységének kiterjesztését. A hagyományos könyvtári szolgáltatásokon túl, a magánkézben lévő és viszonylag drága mozik, színházak, hangversenyek és könyvkiadás közegében, az államilag támogatott igényes, olcsó vagy ingyenes művelődési alkalmak szervezői a könyvtárak. Ez a célkitűzés indokolta a könyvtárak gyűjtőkörének kiterjesztését az audiovizuális eszközökre és hordozókra. A könyvtárak audiovizuális gyűjteményeinek kiépítése minden olyan központi könyvtárban megkezdhető, amelynek könyv és folyóiratállománya megfelel a normáknak. 1972-ben 104 könyvtár kapott engedélyt a Közművelődési Könyvtárak Felügyelőségétől arra, hogy audiovizuális gyűjteményét kiépítse. Gyűjtenek hanglemezeket, hangszalagokat, képanyagot, művészi plakátokat stb. és ezeket kölcsönzik is.

A könyvtári törvény harmadik nagy célkitűzése az iskolai könyvtárak önállósítása és korszerűsítése. E téren is igen jelentős előrehaladás történnhet. Gyakorlatilag 1965-1970 között korszerű iskolai könyvtári rendszer épült ki a közművelődési könyvtárak segítségével.

III.

TAPASZTALATOK A KÖZMŰVELŐDÉSI KÖNYVTÁRAKBAN A KÖNYVTÁRAK ELHELYEZÉSE, BERENDEZÉSE

A könyvtárak funkcióihoz alkalmazkodó, korszerű könyvtárak építése már a 40-es években megkezdődött Dániában, ezért a könyvtárak elhelyezési viszonyai a miénknél sokkal jobbak, bár a könyvtárak itt is fokozatosan kinőtték 20-30 éve épült korszerű otthonaikat és a helyhiány a dán közművelődési könyvtáraknak is szorongató gondja. Az utóbbi évtizedben sok kis és nagy könyvtár épült, ezek a mai normák szerint, a könyvtárak mai társadalmi funkcióit véve figyelembe, bőséges helyet biztosítanak a könyvtár sokfajta tevékenységének. Helsingør (53 000 lakosu város) megyei könyvtára pl. nemcsak a tájba illesztett, nagyon

szép építészeti megoldásával hanem 6000 m²-es alapterületével (amelyből 4000 az olvasóké) is méltán egyik szép példája a dán könyvtárépítésnek. Ez az épület már alkalmas arra, hogy lehetővé tegye a könyvtár számára, az új könyvtári törvényben megfogalmazott és azóta egyre általánosabbá váló igen kiterjedt kulturális tevékenységet. Előadóterme 220 személy befogadására, kiállítások bemutatására, előadásokra, filmek vetítésére, hangversenyekre, színházi előadásokra egyaránt alkalmas, minimális színpadtechnikai berendezésekkel is rendelkezik. Emellett egy kisebb, 80 személyes terem a szűkebb körű összejövetelek céljára szolgál. Ezen kívül három tanuló-kutató szoba és a gyermekek ugyancsak színpaddal is ellátott meseszobája egészíti ki a nagyobb termek sorát. Minden terem alkalmas audiovizuális eszközök igénybevételére. E termek, a könyvtár nyitvatartási idejétől függetlenül működhetnek. A teremcsoporthoz egy 80 autóra méretezett parkolóhely csatlakozik.

A hagyományos könyvtári feladatokat szolgálja a felnőttek és a gyerekek könyvtári részlegének szabadpolcos tere, mindkettő audiovizuális eszközökkel felszerelve. Ezekhez csatlakozik a zenei részleg, a folyóiratolvasó, a referenz és az olvasóterem, 2 kutatószoba.

Az olvasók által használt tereket szolgálati helyiségek, a gyarapítás, a feldolgozás helyiségei, egyéb munkaszobák, tanácskozó terem, a könyvtári dolgozók ebédlője, konyhája, ruhatára egészíti ki. A központi raktár alapterülete 600 m².

A könyvtár sokirányú tevékenységét lehetővé tevő tágas terek, a flexibilitás, a derős színek, a gépesítés, az audiovizuális technika széleskörű alkalmazása jellemző az új könyvtárépületekre, így pl. a Söndenborg-i új megyei könyvtárra, vagy a Billund-i művelődési központ könyvtárára.

A gépi technikát mindenütt alkalmazzák, ahol csak lehet. A kölcsönzés és a forgalom számbavétele teljesen gépesített még a bibliobuszokon is. A kölcsönzés foto eljárással történik (Kodacfotocharging), adatait lyukkártyára rögzítik. A statisztikát központilag számítógéppel készítik. Közeli terv a katalogizálás gépesítése mind a közművelődési, mind az iskolai könyvtárakban.

A dolgozók kényelmét szolgálják a kicsi, de egy-két személyes munkaszobák, a könyvtárakban mindenütt megtalálható fűző és étkezőhelyiségek, mosdók és öltözők. Ezeket a helyiségeket a régi könyvtárakban is kialakítják, az adott lehetőségek szerint.

SZEMÉLYZET

Hiány van szakképzett könyvtárosokban. A modern munkaszervezési elveknek megfelelően arra törekednek, hogy a kvalifikált könyvtáros ne pazarolja idejét manuális vagy adminisztratív munkára. Ezért egyre nő a kiségitő személyzet aránya a könyvtárosok létszámához viszonyítva. Helsingörben pl. 80 dolgozóból csak 27 könyvtáros. A "clerical staff" azaz az adminisztrációt végző dolgozók rendszerint érettségivel rendelkeznek, és a helyszínen, rövid tanfolyamokon tanulják meg a szükséges speciális ismereteket. A nők gyakran csak fél vagy rész munkaidőben vállalnak munkát.

KÖNYVÁLLOMÁNY, GYARAPITÁS

A könyvtárakban szembetűnően sok a könyv, gazdag választékot nyújt az állomány, amelynek gyarapítását a könyvtári munka legfontosabb mozzanatának, a vezető, és a könyvtárosok legfőbb felelősségének tekintik.

A gyűjtésben kétségtelenül érvényesül az a törekvés, hogy a könyvtár a kultúra értékei felé irányítsa az olvasót. Erről tanuskodnak többek között a különböző tudományágak nemzetközileg ismert monográfiái, a dán és a világirodalom klasszikus és élő nagyjainak művei, a referenz eszközök gazdagsága, a képzőművészeti és hangfelvételi anyag gazdag választéka stb. (Magyar művet sajnos csak egyet találtam, az is 1958-as NSZK kiadvány volt.) A dán könyvtárosok erősen hangsúlyozzák a könyvtár "semlegességét". Ennek szíves képviselői a válogatást teljes mértékben az adófizető polgárok igényeihez kívánják szabni, és ennek bármilyen csonkítását a polgári jogok megsértésének érzik. A szakmai közvélemény egyrészt felelőssé teszi a könyvtárat a gyűjtemény összetételéért, értékéért, másrésztől azonban a könyvtárosra nehezedik a "polgárok" és a divatok nyomása: a képes magazinokra, a "krimi" és a "horror" könyvekre, a "porno" kiadványokra irányuló igény. A könyvtárosok többsége egyetért a könyvtár "semlegességének" olyan értelmezésével, hogy nem kívánja "nevelni", irányítani olvasóit, nem kíván, mint elődei "kulturális missziót betölteni". Beszerezni a legjobbat, a magasrendű irodalmat (és ebből áll a gyűjtemények tulnyomó része), de beszerezni az irodalom alatti termékeket is, mert erre is van igény, és amint az egyik kolléga kifejtette: "ez is része korunk kulturájának". Dán viszonyok között talán valóban hiába is kísérelné meg a könyvtár, hogy szembeszálljon az óriási üzletet jelentő "porno" és "krimi" áradattal, hiszen bárki megkaphatja ezeket viszonylag olcsón minden újságárusnál, könyvesboltban, sőt a "Közért"-ben is. Talán ennek ellenszerül szánják a könyvtárak részvételét a nagyon korán kezdődő szexuális felvilágosításban.

A dán közművelődési könyvtárak gyarapítási politikáját talán úgy jellemezhetném legjobban, hogy könyvtárosi kötelesség megvenni mindent, ami kulturális értéket képvisel, de meg kell venni mindent, amire olvasói igény jelentkezik, és az utóbbi követelés nem differenciál minőségi alapot. A könyvtár feladatának a közvetítést, és nem a tudatformálást tekintik. Közismert, hogy a szocialista művelődéspolitikai álláspontja ettől lényegileg különbözik, éppen a nevelési feladatokat illetően.

AUDIOVIZUÁLIS GYŰJTEMÉNYEK

Viszonylag új feladat a könyvtárak audiovizuális gyűjteményének kiépítése. A gyűjtemények legnagyobb része egyelőre zenei lemez. A legnagyobb zenei gyűjtemények természetesen a nagyobb városok könyvtáraiban alakultak ki (jelenleg 100-nál több könyvtárban), közülük a legnagyobb lemezállománya a 30 ezret is meghaladja. (Lyngby-Tarbaek, Arhuus). Egyes könyvtárak a lemezek mellett hangszalagokat is gyűjtenek. A gyermekrészlegeknek külön zenei gyűjteményük van, külön lehallgatókészülékkel. A gyűjtemény összetételét itt is nagymértékben meghatározza az olvasói igény, és ebben a fiatalok beat zenei igénye. A lemezgyűjteményekben igen sok az ún. "pop" lemez. (Pop: rövidítése a popular- nép, népszerű kifejezésnek.) E gyűjtőfogalom egyaránt vonatkozik a valódi folklórra, a beat zenére, a jazz-ra és az egyéb táncdalokra. Ezek mellett igen jelentős klasszikus és modern zenei lemezanyaggal is rendelkeznek.

A zenei könyvtárak közül 56 folytat rendszeres kölcsönzést. Forgalmuk nagy: Odense 18 600 lemezállományából egy év alatt 111 341 kölcsönzést bonyolítottak le, Birkerd közel 6000 lemezéből 63 000 kölcsönzés történt egy év alatt.

A kölcsönzési forgalom függ természetesen az elhelyezéstől, a személyi körülményektől, de általában megállapítható, hogy 1000 lemezen felül már igen jelentős kölcsönzéssel lehet számolni. Van olyan könyvtár, ahol a lemezek évi forgási sebessége 10.

Egy-egy nagyobb könyvtárban 12-16 fülhallgatós lemezjátszó áll az érdeklődők rendelkezésére. A szabadpolc elve a lemezgyűjteményekre is vonatkozik, az önkiszolgálás a helybeni használat esetében teljes. A gyermekkönyvtárakban a zene - és mesehallgatás lemezről, vagy hangszalagról a folyamatos könyvtári szolgálat része. Központilag összeállított műsort csak a legkisebeknek (óvodáskorúaknak) közvetítenek.

Dániában nagy az érdeklődés a modern képzőművészetek iránt. Ez a könyvtárakban is kifejeződik. Gyakran rendeznek a könyvtárak kiállításokat, tárlatokat képzőművészeti alkotásokból, köztük gyakran grafikai plakátokból is. Néhány könyvtár képek és plakátok gyűjtését és kölcsönzését is megindította. A vizuális közvetítők, (képzőművészeti anyag, filmek, diák stb.) gyűjtése azonban ma még másodlagos feladat.

Az egyéni használat mellett a zenei könyvtárak jelentős segítséget nyújtanak a könyvtár kulturális programjának végrehajtásához. Hangversenyeket rendeznek, sőt az új film-törvény óta (1972) a könyvtárak filmeket is vetíthetnek.

A KÖZMŰVELŐDÉSI KÖNYVTÁR GYERMEKSZOLGÁLATA

Először az 1931. évi könyvtári törvény kötelezte a közművelődési könyvtárakat arra, hogy gyermekkönyvtárakat szervezzenek. Jelenleg a dán közművelődési könyvtárak szerves része a gyermekszolgálat, lehetőségei jók, hatásuk messze túlnő a könyvtárak falain. Minden teljes munkaidővel dolgozó könyvtárnak megvan a gyermekrészlege. A közművelődési könyvtártól független gyermekkönyvtárak nincsenek.

A gyermekkönyvtári szolgálat az 1964. évi könyvtári törvény értelmében igen megbecsült helyet kapott. A törvény ugyanis kimondja, hogy a gyermekek nem kaphatnak rosszabb könyvtári ellátást mint a felnőttek. Ez az alapelv határozza meg a gyermekkönyvtárak elhelyezését, felszerelését, az állománygyarapítás mértékét, a könyvtárak személyi ellátását és nem utolsósorban ez segítette elő a gyermekkönyvtárak vezetőinek aktív részvételét a könyvtárak vezetéseiben. A gyermekkönyvtár vezetője igen sok esetben a könyvtár vezetőjének helyettese.

A gyermekkönyvtárak a 13 éven aluli gyermekek könyvtári ellátását biztosítják, szerves részei a gyermekek iskolán kívüli foglalkoztatásának. A központi könyvtár gyermekkönyvtára egyben irányítója a fiókokban működő gyermekrészlegek munkájának. A könyvtári fiókok mellett kizárólag gyermekek részére is szerveznek letéti állomásokat óvodákban, napközi otthonokban, kórházakban, és gondot fordítanak a mozgásukban gátolt gyermekek könyvtári ellátásának megszervezésére. Ezeknek házhoz szállítják a könyvet.

A gyermekkönyvtárak munkamódszerei hasonlítanak a miénkhez. A történeti fejlődés különbözősége, a képzés, a központi szolgáltatások fejlettsége azonban helyenként jelentős eltéréseket eredményezett a dán gyermekkönyvtárak javára. Ilyen pl. hogy kezdettől fogva szabadpolcosak, állományukat gondosan válogatják, az olvasói katalógusokat egyre kevésbé készítik kartotékfor-

mában, inkább a Könyvtárellátó Központ által kiadott könyvalaku katalógusokat használják. A csoportos foglalkozások formája és módszere részint hasonlít a nálunk ismertekhez, ugyanakkor nem csupán a gyermekkönyvtárosra támaszkodik. Népszerűek a felolvasások, a szövegdramatizálások, színelőadások, a bábjátékok, a könyvekről szóló viták. A gyermekkönyvtár gyakran rendez kiállításokat, (Billund- nemzetközi játéksárkány kiállítás). Ahol lehet, hivatásos színészek is játszanak gyermekeknek a könyvtárban (Helsingör). A gyermekkönyvtár tehát igen sokoldaluan foglalkozik kis olvasóival, akik számára állandó a mindig kéznél lévő műsor: a lehallgató készülék, amelyen mesét vagy zenét hallgathatnak. Már 2-3 éves koru gyermekeket is nagy számban hoznak el a könyvtárba, ahol filmeket vetítenek, mesélnek nekik.

A gyermekkönyvtári szolgálat döntő tényezője a gyermekkönyvtáros. A több évtizede kialakult képzési rendszer kitűnően képzett gyermekkönyvtárosokat bocsát ki, akik egy-egy nagyobb gyermekkönyvtárban, sok éves gyakorlatu vezető gyermekkönyvtáros utmutatásai alapján sajátítják el a munkájukhoz szükséges gyakorlati ismereteket.

A gyermekkönyvtárak állományának nagyságát normák szabályozzák. E normák nem az olvasókat, hanem a 13 éven aluli gyermeklakosokat veszik alapul (országos átlagban a 13 éven aluliak a lakosság 25%-át teszik ki). A norma gyermeklakosonként 4 kötet az iskolai könyvtár kölcsönzési állományával együtt. A központi könyvtárak gyermekkönyvtáraiban azonban gyakran ennél sokkal több könyv van. Ball erup-ban a közművelődési könyvtárakból kb. 7,5 kötet jut egy gyermeklakosra.

IV.

A KÖNYVTÁRELLÁTÓ ÉS KÖNYVKÖTŐ KÖZPONT

A dán közművelődési könyvtári gyakorlat magas és egységes szakmai színvonala a jól átgondolt, tartalmas képzés mellett a Könyvtárellátó és Könyvkötő Központ közel négy évtizedes tevékenységének is köszönhető. A mai intézmény elődjét 1939-ben alapították bibliográfiai központként a közművelődési könyvtárak számára. Feladatköre időről-időre bővült. 1944-ben létrejött a központi könyvkötészet. Az eredetileg kizárólag a közművelődési könyvtárakat szolgáló intézmény 1945-től a tudományos és szakkönyvtáraknak is képes szolgáltatásokat nyújtani, főleg bibliográfiai vonatkozásokban. Ettől kezdve Dán Bibliográfiai Intézet lett a neve. 1961-től kiterjesztette ellátó feladatkörét a könyvtári butorokra, felszerelésekre is, szorosan együttműködve a könyvtári berendezések vonatkozásában a Scandinavian Library Centre-rel, amelynek egyik együttműködő tagja. Mai hivatalos neve: "Biblioteks-centralen".

Sokoldalú tevékenységének két fő része van: szolgáltatások és kereskedelmi tevékenység. Az utóbbi bevételeivel fedezik az előbbieket. Nem nyereséges, hanem önköltséges vállalkozás.

Az Intézetnek egyik fő feladata, hogy megkönnyítse a könyvtárak munkáját és levegye vállukról mindazokat a rutinfeladatokat, amelyek központilag elvégezhetőek. Ezért kitűnő segédeszközöket készít a könyvkiválasztáshoz, annotált rendelő jegyzékek formájában (annotált füzetes kiadása, mint az "Uj Könyvek", nincs), központilag végzi a könyvek katalogizálását, biztosítja a

könyvtári kötést, katalóguscédulákat ad, a könyveket szerelve küldi meg a könyvtáraknak a helyi könyvkereskedéseken keresztül, a kis könyvkereskedők támogatása érdekében. Így a könyvkereskedő is kap bizonyos százalékot a vásárlások után.

A Központ annotált jegyzékei hetenként jelennek meg és minden könyvtárba, így az iskolai könyvtárakba is eljutnak. A közművelődési és iskolai könyvtárak összes vásárlásainak 60%-a történik a Könyvtárellátó Központ útján, bár a könyvtár kedvezőbb feltételek mellett kapja a könyveket a Könyvtárellátón keresztül. A központi irányítás a Könyvtárellátón keresztül történő vásárlást szorgalmazza, lévén ez gazdaságosabb és a gépi adatfeldolgozás bevezetését is megkönnyíti.

A Központ megvásárol minden olyan művet, amelyre a közművelődési könyvtárban várhatóan igény merül fel. A felnőtteknek szóló művekből átlag 500 példányt, a gyermekkönyvekből átlag 1200 példányt vesz át a kiadótól. Közvetlenül a kiadókkal áll kapcsolatban és kiadványaikat részben kiadói papírkötésben, részben krudában kapja, jóvalamegjelelés előtt. Ez lehetőséget nyújt arra, hogy az ismertetések a központ annyira időben készíthesse el, hogy a rendelő jegyzékek még a könyvek megjelenése előtt, vagy legfeljebb velük egy időben megérkezzenek a könyvtárakba. A könyvtárak ezek alapján rendelnek központilag, egész hálózatuk és az iskolai könyvtárak számára. Így a kiküldés meglehetősen leegyszerűsödik. A könyvek és a katalóguscédulák a rendeléstől számított kb. 3 héten belül megérkeznek a rendelőkhoz. A könyvtárak elrongyolódott katalóguscéduláik pótlásait is megkaphatják a Könyvtárellátótól, mert 1938-tól minden műről, amelyet a Könyvtárellátó megvásárolt és a könyvtáraknak közvetített, van katalóguslap.

Méreteivel és munkájával egyaránt lenyűgöző részlege a Könyvtárellátónak a Könyvkötészet. A kiadótól megrendelt műveket a kötészet veszi át és szükség szerint erősített kiadói, vagy erős könyvtári kötéssel látja el. 1972-ben a kötészet 1 900 000 kötetet kötött. A kötészet vezetője könyvtáros, az ő feladata, hogy a Központ bibliográfiai részlegeitől nyert információk alapján eldöntse, hogy melyik könyvet kell megrendelni krudában és mely könyvek kiadói kötését kell csupán megerősíteni.

A Központtól 1967 óta lemezek is rendelhetők, természetesen katalogizálva, és kölcsönzésre kész állapotban. A lemezeket és a függesztett tárolásához szükséges tasakokat is a Könyvtárellátó biztosítja. A lemezek rendelése a havi rendelő jegyzékek alapján történik.

A központ másik alapfeladata a könyvtári munka bibliográfiai ségedeszközök előállítására. Itt készül a nemzeti bibliográfia a kiadók támogatásával, mivel egyben kiadói katalógus is. Kiadja a dán cikkbibliográfiát 350 folyóirat anyagából.

Fontos kiadványai a központnak az olvasóknak szánt kötetkatalógusok, amelyekből az alábbi sorozatok készülnek:

- a legújabb dán közismereti irodalom ismeretágnkénti csoportosításban,
- a szépirodalom műfaji csoportosításban (regények, novellák, drámák, költészet),
- gyermekkönyvek,
- a serdülőknak szánt könyvek,
- "új könyvek" azaz az előző év közművelődési könyvtárakat érdeklő kiadványai.

Igen fontos referenz eszköze a könyvtáraknak "A nagy standard katalógus", amely 1941-ig visszamenőleg kb. 15 000 dán kiadvány címét tartalmazza. Ezek nagy többségükben ma is megtalálhatók a közművelődési könyvtárakban! Ez a közművelődési könyvtárak olvasószolgálatának egyik alapvető segédeszköze.

A felsorolt bibliográfiák és katalógusok mellett rendszeresen adja ki a Könyvtárellátó az ajánló bibliográfiák széleskörű választékát, röplapbibliográfiákat, könyvjelzőket és számos egyéb bibliográfiai adatokat is tartalmazó propaganda kiadványt. Ezek között külön említést érdemelnek a grafikai plakátok, többnyire kiváló grafikusok művei. A színes plakátok nagy példányszámban jelennek meg és eljutnak minden könyvtárba. Különösen a gyermekek számára kiadott propagandaanyag igen gazdag.

Ugyancsak a központ adja ki a könyvtári munka segédeszközeit, így a dán Dewey- osztályozási táblázatokat, a katalizálás szabályait, a dán közművelődési könyvtárakról szóló idegen nyelvű kiadványokat stb.

Két könyvtári folyóiratot is ad ki a Központ: "Biblioteks-nyt" (Könyvtári hírek) a felnőtteknek és "Ungdomskjærnet" (Serdülők kuckója) a fiatal olvasók számára.

A KÖZMŰVELŐDÉSI KÖNYVTÁRAK FÖLÖSPÉLDÁNYKÖZPONTJA

A közművelődési könyvtárak másik - nálunk sajnos még nem létező - intézménye a közművelődési könyvtárak fölőspéldányközpontja. 1968-ban létesült, és a Könyvtárosképző főiskola épületében kapott elhelyezést, kb. 1400 m² alapterületen. A könyvtárak maguk döntik el, hogy mit adnak át a tároló könyvtárnak. Az állomány jelenleg kb. 150 000 kötet. A könyvtárosok nagyon örülnek ennek, különösképpen annak, hogy az átadott műveket kérésre visszakapathatják. A könyvtár elosztóként is működik. A kapott művekből 3-5 példányt tart meg, a többit felajánlja más könyvtáraknak.

IRODALOM

1. ALSTER, L.: Bibliotekscentralen, the Danish Library Bureau. = Repr. from Scandinavian Library Quarterly, Vol. 1. No. 4. 1968. 226-238. p.
2. Audiovisual materials in the Danish Public Libraries (Copenhagen) 1972. State Inspection of Public Libraries. Sokszt. 3 p. + 7 p. mell.
3. BRESDORFF, A.: The Danish standard for bookstocks and accession. II. Children's departments. = Scandinavian Public Library Quarterly. Copenhagen. Vol. 2. 1969. 87-101. p.

^x Kirkegaard, Preben: Die Volksbibliotheken in Dänemark. Kopenhagen. C. Hamburger Bogtrykkeri. 23. p. /Dänische Handbücher./

4. BREDSORFF, A.: The Government and Control of Public Libraries. (IFLA Publication for the Grenoble Conference 1973.) Grenoble 1973. Soks. 5. p.
5. BREDSORFF, A.: Zusammenarbeit zwischen Öffentlichen Büchereien und Schulbüchereien in Dänemark. = Zukunftsaufgaben Öffentlichen Bibliotheken. Berlin, 1970. 26-40. p.
6. CRAMER, I.: Denmark. = Library service to children. Vol. 1-3. Lund/Copenhagen. 1973-1970. Vol. 3. Training. 26-31. p.
7. The Danish Library Act. 1964. Publ. by Bibliotekstilsynet. Copenhagen 1965. Bibliotekscentralen. 19. p.
8. FAUST, : Folksbibliotekernes Automations System. By the staff of System Department of State Inspection of Public Libraries, Copenhagen. = Repr. from Scandinavian Public Library Quarterly. Vol. 5.No. 3. 1972.
9. GIMBEL, Henning : Rationalization in Danish Public Libraries. Repr. from "De Openbare Bibliotheek. Vol. 8, No.10. 1965. Dec.
10. GLISRTUP, E.: Die späteste Entwicklung der dänischen Kinderbüchereien. Publ. by IFLA Subsection on Library Work with Children. Kopenhagen 1969. Soks. 13 p.
11. Die Hauptbibliothek Helsingörs. Helsingör 1971. Soks. 2 p.
12. JENSEN, A.: The Danish Public Libraries Act of May 27th 1964. H.k.n.1965. Soks. 8 p.
13. KIRKEGAARD, P.: Die Volksbibliotheken in Dänemark. Kopenhagen (1955.) C, Hamburger Bogtrykkeri. 168 p. Dänische Handbücher.
14. KLINBERG- EISEN-BREDSORFF, A.: The Danish Standards for Bookstocks and Accessions. = Repr. from Scandinavian Public Library Quarterly Vol.1. No.2. 1969. 65-101. p.
15. The new central Public Library of Elsinore. Helsingör (1971). Soks. 4. p.
16. ROSTRUP. S.: New forms and activities in the Danish children's libraries. = Scandinavian Public Library Quarterly. Copenhagen Vol.5. 1972. 82-87. p.
17. The Royal School of Librarianship. Copenhagen. 1972. Soks. 9. p.
18. THORSEN, Leif: Public Libraries in Dänemark. Copenhagen 1972. Det Danske Selskab. 174 p. - Bibliogr. /Danish Information Handbooks./
19. VESTERGAARD, E.B. - PETERSEN, A.H.: Helsingörs nye hovedbibliotek. = Klyn. a "Bogens Verden" 1971. No. 9. 565-571. p.

Az orvostudományi szakkönyvtári hálózat

WALLESHAUSEN Gyula

A szerző a Könyvtárügyi Osztály felkérésére szakfelügyelőként foglalkozott az orvostudományi hálózattal. A szerk.

TÁRSADALMI SZÜKSÉGLETEK

Az OOKDK az Egészségügyi Minisztérium információs központja, tevékenységi köre azonban a főhatóság határainál szélesebb: szolgáltatásait élvezik azok az orvosok is, akik más tárcák intézményeiben (pl. posta, MÁV) dolgoznak, jóllehet ezek könyvtárai nem tagjai az orvosi könyvtári hálózatnak. Így mintegy 25 ezer orvos szakirodalmi ellátását, illetve annak egy részét tekinti feladatának az OOKDK (ld. az 1. táblázatot).

Az orvosi könyvtárügy támogatására Országos Orvostudományi Könyvtárügyi Tanácsot állítottak fel. A Tanács igen hasznos tevékenységet fejtett ki az elmúlt években: rendszeresen megtárgyalta az OOKDK évi jelentéseit, a munkaterveket és egyéb kérdéseket. Segítette az igények felmérését, a kurrens tájékoztatás, a bibliográfiai témák stb. meghatározását; korábban sokat fáradozott a külföldi folyóiratrendelések koordinálása érdekében. Jelenleg a Tanács rendeltetése átalakulóban van, illetve módosul: a szocialista országokkal való együttműködésben hárulna rá feladat. Ennek körvonalai csupán a jövőben rajzolhatók meg.

A könyvtár (mint intézmény) csak akkor felelhet meg rendeltetésének, ha ismeri a társadalmi szükségleteket, és szolgáltatásait azokhoz igazítja. A társadalmi szükségletek forrásai:

- a felsőbb irányító (párt és állami) szervek által kitűzött célok,
- a felhasználók igényei.

Amíg az előbbi (párt- és kormányhatározatok, jogszabályok, kutatási tervek stb. formájában) a könyvtár "készen" kapja, az utóbbi megtudakolásért, felderítésért saját magának kell fáradoznia.

Az OOKDK tevékenységére jellemző a rendszeres, folyamatos, állandó igénykutatás: először 1964-ben végzett felmérést a tájékozódási szokások és igények kipuhatólása végett. Az akkori - az ország valamennyi orvosának kezéhez eljuttatott kérdőív alapján végzett - vizsgálódást több, az orvosok kisebb-nagyobb körét, rétegét, kategóriáját felölelő megfigyelés követte. A felmérések legfőbb, általánosítható tapasztalatai:

- Az orvosoknak átlag 60 százaléka támaszkodik könyvtárra,
- A klinikai és kutatóintézeti orvosoknak kb. 90 százaléka, a szakrendelői orvosoknak kb. 40 százaléka, a körzeti orvosoknak mintegy 20 százaléka tanulmányozza a szakirodalmat. Az utóbbiak elsősorban az Orvosi Hetilapot forgatják,

- Az igények igen különbözőek az orvosok kategóriái szerint.

Az OOKDK lehetőségeihez mérten az igénykutatások által tükrözött képhez igyekezett a szolgáltatásait igazítani, s azokat rendszeresen propagálni, de az igénybevétel nem növekedett erőfeszítéseivel arányosan. Igen valószínű, hogy ennek egyik oka (s ez az igényvizsgálatoknál nem ismeretlen) a válaszok szubjektivitásában rejlik, ami a valóságnál kedvezőbb képet eredményez az orvosok tájékozódási szokásairól és igényeiről - ellentétben pl. a műszaki szakemberekéivel. Az orvosoknál ugyanis - ellentétben a mérnökökkel - semmiféle összefüggés sem mutatható ki a szakirodalmi tájékozottság és az anyagi érdekeltség között. Vagyis a gyakorló orvos praxiszisa, keresete egészen más tényezőktől, elsősorban személyiségének "vonzerejétől" függ. (E ténytet tapasztalatból is ismerhetjük: nem biztos, hogy a fogalmas orvosi magánrendelőben a legjobban képzett orvosok gyógyítanak.)

Az OOKDK eddig lényegében csupán az orvosok ellátását tekintette feladatának, s háttérbe szorult az egyéb egészségügyi dolgozók igényeinek kielégítése. Az OOKDK felismerte e hiányosságot, s a jövőben fokozatosan kiterjeszti gondoskodását e nem elhanyagolható tömeget képviselő dolgozóikra is.

HÁLÓZAT ÉS SZERVEZET

1968-ban 392 orvosi könyvtárat számlált a statisztika. Azóta néhányat töröltek a nyilvántartásból, néhányat összevontak (pl. a Szegedi Orvostudományi Egyetemen tömbkönyvtárakat hívtak életre a fogászati klinikák, illetve sebészeti klinikák és a gyógyszerészeti-gyógyszertani intézetek könyvtáraiból), de még így is az orvostudományi a legnagyobb szakkönyvtári hálózat hazánkban (ld. a 2. táblázatot) s ugyanakkor itt a legmagasabb a törpe könyvtárak aránya. Valójában ezek nem is élő könyvtárak, nem gyarapodnak, inkább csak szabadiszul szolgálnak. (ld. a 3. táblázatot) Meglepő, hogy sok klinikai is található közöttük. A sok apró - feltételezetten működő, élő - könyvtár még a helyi igényeket sem elégitheti ki, és emellett központi irányításuk tulságosan nagy terheket ró a központra.

E meggondolásból, a szolgáltatások hatékonyságának növelése érdekében született meg az a koncepció már a hálózat kialakulásának idején - ezt a III. Országos Könyvtárügyi Konferencia is megerősítette -, hogy a rendszer továbbfejlesztésének utja: 1. néhány (6-8) hatóképes regionális alközpont ("decentrum") létrehozása a három vidéki orvosegyetemi könyvtár és 3-5 számottevőbb megyei kórházi könyvtár fejlesztésével; 2. az OOKDK és a budapesti Semmelweis Orvostudományi Egyetem (SOTE) könyvtárainak közös elhelyezése.

A legutóbbi néhány év tapasztalatai azt bizonyítják, hogy e koncepció első pontja hiánytalanul nem valósítható meg. A legfőbb akadály: a közigazgatási terület, illetve az egyetem, a "campus" határai. Egyetlen megyei kórház sem vállalkozhat arra, hogy hatáskörébe vonja a más megyék területén fekvő könyvtárakat és magára vállalja más megyék területén működő orvosok szakirodalmi ellátását. Hasonló a helyzet az orvosegyetemi könyvtárak esetében is. Röviden: a tervezett néhány alközpont, kedvező feltételek (személyzet, elhelyezés, felszerelés) esetén is, csupán néhány megyét, vagyis az ország területének kisebb hányadát, mintegy negyedt-ötödét és az egyetemeket lenne

képes átfogni. (De jelenleg nehéz lenne a decentrumok székhelyének helyes kiválasztása is.) A koncepció e része tehát felülvizsgálatra szorul.

A SOTE és az OOKDK közös épületbe költöztetése nem csupán elhelyezési, hanem azon messze tulmutató, az egész hálózat fejlődését befolyásoló-meghatározó ügy. Jelenleg a SOTE könyvtára - a legnagyobb állományu orvostudományi gyűjtemény - szűkös körülmények között, csekély létszámával az oktatói kar és néhány tudományos diákköri hallgató igényeinek csupán egy részét elégíti ki (inkább csak hagyományos és passzív szolgáltatások formájában). A hallgatók rendelkezésére egy másik épületben elhelyezett olvasóterem, továbbá csekély tankönyv- és jegyzetgyűjtemény áll.

Bár jelenleg közös épület emelése messze van a realitástól, a két intézmény közös igazgatás alá helyezése előremutató, rendkívül jelentős lépés lenne. Az igazgatónak két helyettese lehetne, egyik a SOTE könyvtárát, a másik az OOKDK-t vezetné.

E megoldás többet jelentene, mint egyszerű perszonális uniót, mert:

- a SOTE gazdag állományát az eddiginél jobban, közvetlenebbül bekapcsolná az információk országos áramlásába,
- meg lehetne találni annak a módját, hogy az OOKDK szolgáltatásai az SOTE oktatói számára "testközelbe" kerüljenek,
- a két intézmény jelenlegi önállóságából szükségszerűen adódó párhuzamosságokat bizonyos munkaterületeken meg lehetne szüntetni,
- az egyetlen rendszerré formálással ki lehetne használni a szervezésben rejlő tartalékokat, ami racionálisabb létszámgazdálkodásra vezetne,
- a munkamódszerek egyeztetése, közös nevezőre hozása, azonosítása megkönnyitené az állomány majdani teljes egybeolvadását.

Tapasztalatból tudjuk, hogy könyvtárak egybeolvasztása mennyi gonddal, fáradtsággal és zökkenőkkel jár, s megbénítja, feltartóztatja a folyamatos napi munkát, aminek a használók látják kárát. A szervezeti fuzió mégis feltétlenül javítana mindkét intézmény helyzetén, megnyitná a szoros együttműködés útját és gyorsítaná, szinte kikényszerítené a közös épületbe költöztetést, és - ami a legfontosabb - az egész orvostudományi információügy továbbfejlesztésének távlatokat nyitna.

Az orvosi könyvtári hálózat - profilját tekintve - meglehetősen zárt, körülhatárolt, ami táptalajt kínálhatna a befeléforduláshoz. De nem így van! Bár szervezett kapcsolatok a hálózaton kívüli könyvtárak közül csak a NIMDOK-kal van, kezdeti stádiumban, mégis élénk kapcsolatot tartanak fenn számos könyvtárral, illetve könyvtári dolgozóval, és más hálózatok szakértőit is időnként bevonják munkájukba (pl. versenyek eredményeinek kiértékeléséhez).

A hálózat külföldi kapcsolatai is sokrétűek és szerteágazók. Rendszeresen együttműködnek a szocialista országok orvosi könyvtáraival illetve információs központjaival, amelyek kooperációjában az OOKDK részt vállal. (Az együttműködés kezdeteként évek óta a Medicinskij Referativnij Zsurnal számára hazai orvosi irodalom javára, mintegy évi 600 publikációról rendszeresen szolgáltató referátumot az OOKDK.) A szocialista országok körében az OOKDK jó hírnévnek örvendhet. Ennek egyik megnyilvánulása: Bulgária az OOKDK egyik osztályvezetőjét kérte fel, hogy az ottani orvosi információs hálózat kibontakoztatásához nyújtson szakértői segítséget. Kapcsolatba lépett az OOKDK a MEDLARS-szal is, de itt előrelépés nem történt.

Még mindig jelentős helyet foglal el a hálózati módszertani tevékenységben az instruálás. Indokolja és igényli ezt a sok apró könyvtár amelyekben sok szakképzetlen, részmunkaidőben foglalkoztatott dolgozó működik. Növekedett azonban a tagkönyvtárakban történt látogatások száma (1972:84 alkalom, 1973:135 alkalom) a hálózat könyvtárai közötti verseny kapcsán is. Az 1971-ben meghirdetett verseny fő célja: a tájékoztató munkának a könyvtár legfőbb tevékenységévé emelése.

Bár az instrukciós munkára továbbra is szükség lesz, a hálózati módszertani tevékenység súlypontja érezhetően áttolódik a magasabb szintet jelző továbbképző-tanácskozó formára. Ennek egyik hatékony eszköze: az orvosi könyvtárosok országos értekezletei. (1973. május 21-22-én rendezték a hatodikat.) Itt újabban arra törekszenek - sikerrel -, hogy a központi beszámolókn kívül a referátumokat a tagkönyvtárak dolgozói tartsák, sőt: az orvos-tanácsadók is aktív részt vállalnak. (Az orvos-tanácsadói intézmény: az orvosok bevonása a könyvtári munka olyan mozzanataiba, amelyek orvosi szakképzettséget kívánnak.) Az orvos-tanácsadók társadalmi munkában segítik a könyvtárakat; egyedüli jutalmuk az irodalom mélyebb, teljesebb áttekintése. A III. Országos Könyvtárügyi Konferencia ajánlása: az orvos-tanácsadók anyagi honorálása mindaddig nem valósult meg. Az említett VI. Országos Értekezőlet témái a tájékoztató tevékenység egyes kérdései voltak (fordítás, referálás, fiatal szakemberek bevezetése a szakirodalom tanulmányozásába, egyéni dokumentáció).

A hálózat fontos összekötő kapcsa az Orvosi könyvtáros című folyóirat, amely széles körképet ad e hálózat működéséről, gondjairól, eredményeiről,

A MŰKÖDÉS ANYAGI FELTÉTELEI

ÉPÜLET. ELHELYEZÉS

A hálózat tagkönyvtárai közül néhánynak az elhelyezése az elmúlt évben javult (pl. a pécsi Orvostudományi Egyetemé, továbbá mintegy 12 kórházi könyvtáré), többsége azonban zsufolt, helyhiánnyal küszködik. Legkétségtelenebb zsufoltságban az OOKDK él: az egész könyvtár alapterülete mintegy 600 m². Ennyi területen helyezkedik el az olvasóterem, a mintegy 18 ezres állomány, a 32 dolgozó, a helyigényes műhelyek, s itt kell tartani a szaktanfolyami előadásokat is. Bizonyára nem véletlen, hogy az OOKDK elhelyezési gondjai azonosak a nem termelő ágazatok, területek országos könyvtárainak - pl. az MTA, KSH Könyvtára, Országos Pedagógiai Könyvtár - gondjaival. Úgy tűnik, él még az a szemlélet, amely szerint úgy tesz fel a kérdést: iskolákat, kórházakat építsünk-e, vagy könyvtárakat? Egy-két évtizeddel ezelőtt talán még indokolható volt az efféle szembeállítás, a sorrendiség megállapítása, ma azonban már túlhaladott: ha e rangsorolást szigorúan vennénk, könyvtárak aligha épülhetnének.

A SOTE elhelyezési gondját már fentebb említettem. Itt csak az 1.018/1956. Mt. határozat 35. pontjára utalok kiegészítésképpen: "... a Budapesti Orvostudományi Egyetem Központi Könyvtárának elhelyezésével felmerülő költségigényeket a pénzügyminiszter vizsgálja meg". Ennek ellenére a helyzet csupán annyit változott, hogy a SOTE néhány helyiséggel bővült 1972-ben, a két könyvtárnak közös épület emelése azonban az egészségügyi fejlesztési tervben nem szerepel.

FELSZERELÉS

A III. Országos Könyvtárügyi Konferencia idején a hálózat gépi ellátottsága még igen gyenge, pl. reprográfiai felszerelés csak a központban volt. Azóta javult az OOKDK felszerelése: új típusu Rominorral és egy korszerű (cinkoxidos) gyorsmásolóval rendelkezik, 1972-ben pedig lyukszalagirógépet állítottak munkába (s megkísérelték vele a Magyar Orvosi Bibliográfia előállítását). Így a hálózati központnak a többi hazai hálózati központtól való lemaradása e téren megszűnőben van, jelenleg többé-kevésbé korszerűnek mondható.

Az OOKDK-n kívül a hálózatban csupán a pécsi Orvostudományi Egyetem Könyvtára rendelkezik lyukszalagirógéppel.

A hálózat többi könyvtára közül hat megyei kórház kapott az elmúlt három évben mikrofilm-leolvasó készüléket. 1973-ban négy könyvtár szerzett be gyorsmásolót.

ÁLLOMÁNY

A 3. táblázatban közölt hivatalos statisztika szerint 47 tagkönyvtár állománya az 500 kötetet sem éri el. E szám valójában magasabb, mivel 44 könyvtár nem küldött évi jelentést. Valószínűleg ma is érvényes a III. Országos Könyvtárügyi Konferencia megállapítása, amely szerint a hálózatban közel 100 könyvtár állománya kevesebb 500 kötetnél.

A könyvtár egyik fő ismérve az állandó gyarapodás. Ebben a megvilágításban csupán hármat kellene kizárni a 387-ből (ld. az 5. táblázatot), de ha a gyarapodásra fordított összeget nézzük, kiderül, hogy 30 könyvtár egyetlen fillért sem áldozott, tehát valószínűleg csak kétes értékű ajándékokkal, esetleg csere utján gyarapodott (ld. a 6. táblázatot).

A hálózati központ főleg folyóiratokat gyűjt és a napi munkához szükséges kézikönyveket, tevékenységének hangsúlya a szétsugárzó tájékoztatáson van. Állománya 1973 végén 18 190 egység, ebből 7717 az időszaki kiadvány. 1973-ban 366 egyedi művel gyarapodott, ebből csupán 62 a vásárolt művek száma, a többi csere vagy kötelempéldányként érkezett. Gyarapítása tehát szükségszerűen visszafogott, a helyhiány is erre kényszeríti a könyvtárat. Ugyanezen okból a főlösslegessé vált műveket rendszeresen kivonja állományából. E művelettel párhuzamosan szakaszos állományellenőrzést is végez.

GYŰJTŐKÖRI EGYÜTTMŰKÖDÉS

Nehezen halad és részleges sikerrel jár a gyűjtőköri együttműködés. A gyarapítási kooperáció legfőbb nehézsége az, hogy sok az azonos profilu könyvtár, amelyek párhuzamosan kénytelenek beszerezni ugyanazokat a műveket, hiszen ezek munkaeszköz jellegűek. A rendelkezésre álló beszerzési keret elégtelensége további művek vásárlására nem nyújt lehetőséget.

Az OOKDK rendszeresen figyeli a külföldi irodalmat s java terméséből folyamatosan állít össze jegyzékeket, hogy a kisebb tagkönyvtárak gyarapítását segítse. A hálózat külföldi állományáról központi katalógust vezet az OOKDK.

Az orvostudományi tájékoztatásban döntő fontosságúak a folyóiratok (időszaki kiadványok), a gyűjtőköri kooperációban is ezeken van a hangsúly. A hálózat könyvtáraiba kb. 1450 időszaki kiadvány jár (ebből 687 a központba)

s úgy tűnik, hogy ezek kielégítik az igényeket. A világon azonban kb. 8000 orvosi-gyógyszerészeti-orvosbiológiai folyóirat jelenik meg. Ezeknek mintegy a fele értékesnek mondható. (Összehasonlításképpen: az egyes szocialista országok központi orvosi könyvtáraiba kb. 2-3 ezer külföldi folyóirat jár.) Az OOKDK a világszínvonalhoz akar közeledni, ezért a folyóirat-bázis fokozatosan 2000-re, majd 3000-re kívánja szélesíteni, ami azonban igen nehezen valósítható meg.

Az említett 1450 külföldi folyóirat összesen 9700 példányban jár, tehát átlag 6,6 példányban. A folyóiratrendelések koordinálása az elmúlt években csak részleges eredménnyel járt (a gyógyszerészeti folyóiratok vonatkozásában a jövőben a NIMDOK-kal is együttműködik az OOKDK) s így ma az összkép valamivel jobb, mint 1968-ban volt. A továbbhaladáshoz arra lenne szükség, hogy a tagkönyvtárak felismerjék: számukra előnyt jelentene, ha a másodpéldányos folyóiratokról való lemondás árán újabb folyóiratokhoz juthatnának hozzá (esetleg másolatkészítés útján). A három orvosegyetemi könyvtárba pl. 380 azonos folyóirat jár, tehát az átfedés itt 55-75 százalékos. De még egy-egy intézmény falai között is akadnak párhuzamosságok. Pl. a pécsi Orvostudományi Egyetemre 682 külföldi folyóirat közül 12, a debreceni 705 közül 8, a szegedi 504 közül 4 jár több példányban.

A gyűjtőkori kooperáció egyik alapelve: a minél teljesebb ellátás az információs bázis növelésével, a fehér foltok szűkítésével, eltüntetésével, s csak alárendelt jelentőségű a felesleges párhuzamosságok kiküszöbölése. E helyes alapelv gyakorlati alkalmazása azonban jelen esetben jóval nehezebbnek bizonyul. Az egészségügyi tárca illetékesei ugyanis hivatkozhatnak arra, hogy a jelenlegi 9700 folyóiraTRA szánt keretből bőven fedezni lehetne a világ legfontosabb 4000 folyóiratának előfizetését - jó koordinálással, a párhuzamosságok megszüntetésével. A párhuzamosságokat a központ rendszeresen figyeli, ám keveset tehet, mert a vidéki egyetemek mindegyike ragaszkodik a folyóiratokhoz.

A gyűjtőkör ügye - elsősorban az időszaki kiadványok terén - további erőfeszítéseket követel. Főleg az OOKDK folyóiratbázisát kívánatos növelni, s ezzel párhuzamosan a tartalomjegyzékek (esetleg címfordítással kombinált) reprodukálását szorgalmazni. Igaz egy bizonyos idő múlva el lehetne érni azt, hogy a túlzottan magas példányszámú folyóiratokról - saját érdekükben is - lemondjanak az érdekeltektől tagkönyvtárak.

A MŰKÖDÉS SZEMÉLYI FELTÉTELEI

LÉTSZÁM

Az OOKDK létszáma évek óta 31 fő, vagyis a legkisebb létszámmal működő országos hálózati központ. Létszám dolgában a hálózat tagkönyvtárai sem állnak jól. (ld. a 7. táblázatot)

E statisztika a fentebb említett törpekönyvtárak személyzeti ellátottságának - helyesebben: ellátatlanságának - vetülete: a hálózat tagkönyvtárainak 57 százalékát csupán megbízott személy kezeli, főhivatású könyvtáros csak a könyvtárak 25 százalékában - 1970-ben 200 személy 98 könyvtárban - van. (1967-ben 99 könyvtárnak 192 főfoglalkozású dolgozója volt.)

KÉPZETTSÉG, KÉPZÉS

A hálózati központban dolgozók megfelelő szakképzettséggel rendelkeznek. Főfoglalkozású dolgozói között egy orvos és egy gyógyszerész is található.

Nem ilyen kedvező a kép a tagkönyvtárakban, főleg a kisebbekben. 1969-ben a könyvtári dolgozók 61 százaléka - beleértve a mellékfoglalkozásúakat is - nem rendelkezett képesítéssel. Azóta a helyzet némileg javult, s a szakképzetek számaránya megközelíti az 50 százalékot (ezen belül a főhivatású dolgozóké a 75 százalékot).

Az orvosi szakkönyvtárosi tanfolyam 1960-ban indult, s azóta átlagosan évente 20 fő szerez képesítést. A 29/1967. sz. Eü. M. utasítás a szaktanfolyami hallgatók számára tanfolyami szabadságot is biztosít.

A hálózatban rendszeres továbbképzés folyik, főleg továbbképző értekezletek, a szakirodalmat ismertető referálós ülések formájában. Rendeztek olyan tanfolyamot is, amelyen a nem orvos szakkönyvtárosi tanfolyamon képesítettek, továbbá a nem könyvtárszakon végzett diplomások kaptak kiegészítő képzést.

TÁJÉKOZTATÁS

A cikk végére került a legfontosabb: a tájékoztatás, de nem véletlenül, hiszen mindaz, ami a könyvtárakban, információs intézményekben folyik, végső soron a szélesebben értelmezett tájékoztatásért történik. És helyes, realis képet csak akkor kaphatunk a tájékoztatásról, ha világosak előttünk a társadalmi szükségletek és ismerjük a személyi és tárgyi adottságokat.

AZ OOKDK TÁJÉKOZTATÓ TEVÉKENYSÉGE

Az orvostudományi tájékoztatást - a többi hazai hálózatéhoz hasonlóan - a központi szolgáltatások tulsulya jellemzi. Ugyanakkor feltűnően nagy eltolódás mutatkozik az információs bázis - az állomány - méretében a hálózat tagkönyvtárainak javára. Az OOKDK teljes állománya még a 20 ezer egységet sem éri el. Bár ismert tény, hogy a természettudományok területén a primér információk hordozói az időszaki kiadványok, (s azok is 10-15 év alatt elavulnak), az egyedi művek - jelentőségük csökkenésével - pedig háttérbe szorulnak, mégis meglepő az OOKDK csekély állománya, ami egyben a tájékoztatás, illetve a szolgáltatások további bővítésének útját állja.

A fentiek két okkal magyarázhatók. Az egyik a történeti. Az orvostudományi hálózat - és központ - akkor jött létre, amikor az orvosegyetemek már működtek és eléggé jelentős állománnyal rendelkeztek. A másik ok: az OOKDK szűkös épülete, amelyről fentebb már esett szó.

A szétszóródó tájékoztató tevékenység központjában az adott szakterület egészére kiterjedő referálós lap (vagy e lap szériáinak együttese) áll. Ezt a feladatot nálunk az Orvosi Hetilap látja el, amelynek referálós rovata évente kb. 2000 referátumot közöl, mintegy 200 lapnyi terjedelemben. Ugyanezen lap egy másik rovatát az OOKDK igazgatója szerkeszti. Az orvostörténet kiemelkedő alakjait, eseményeit idézi fel. Az Orvosi Hetilap eljut minden orvoshoz, még a meglehetősen tulterhelt körzeti orvosokhoz is, így a folyamatos általános tájékoztatás megoldottnak tekinthető.

Meghatározott ágazatok külföldi irodalmát további két folyóiratból követheti figyelemmel az érdeklődő: a Tuberkulózis és Tüdőgyógyászati Szemléből

(az Országos Korányi TBC és Pulmonológiai Intézet szerkeszti, és bibliográfiai adatokat és referátumokat közöl), továbbá az Országos Gyógyszerészeti Intézet könyvtárának szakfolyóirataira támaszkodó Gyógyszerészeti és Gyógy-szerterápiás Dokumentációs Szemléből. Mindkettőt az OOKDK adja ki.

Az orvosi gyakorlathoz igen fontos a forgalomba lévő és az új gyógyszererek ismerete. Az ez irányú tájékoztatást pedig maguk a gyógyszergyárak végzik el: prospektusaik minden orvoshoz eljutnak, az orvosok gyógyászati tevékenységükhöz kitűnő és hézagtalan információt kapnak, a tájékoztatás egy része így megoldódik.

A hazai orvostudomány retrospektív bibliográfiája az egyik nagy vállalkozása volt az OOKDK-nak: A magyar orvosi irodalom 1945-1960 összesen 30 kötetben napvilágot látott. De már közben, 1957-től megjelenik kéthavonként a teljességre törekvő Magyar Orvosi Bibliográfia. A külföldet a Hungarian Medical Bibliography referátumai tájékoztatják a hazai orvostudomány haladásáról.

Különös, hogy a más szakterületeken igen kedvelt témadokumentáció az orvosok körében visszhang nélkül maradt. A III. Országos Könyvtárügyi Konferencia ajánlására az OOKDK összeállított egy témadokumentációt, de ezt nem követte több. Figyelőszolgálatuk kétágu: 1. gyorstájékoztató (csak bibliográfiai adatokat közöl kartonokon), 2. Témafigyelés, amely referátumokat is ad. A szolgáltatások iránt növekszik az érdeklődés. Gyorstájékoztató szolgálatuk 1971-ben 63 témával indult, 1974-ben már mintegy 80 témából válogathatnak az érdeklődők. A témafigyelést (1971-ben indították meg, 24 témára 513 megrendelővel. 1972-ben újabb igényfelmérést végeztek és ennek eredményeképpen 1973-ban 28 témára 624 megrendelő jelentkezett. 1974-ben két témával bővült a választék.

Irodalom kutatást általában 4 nyelv irodalmából végeznek s többnyire 3 évre nyulnak vissza. Az esetek 20%-ában azonban a megrendelők igényének megfelelően 5-25 évre visszatekintő irodalmat is kutatnak. 1973-ban 409 rendelő összesen 665 téma kutatását kérte. Ez tizzel több, mint 1971-ben.

Az 1968-ban végzett igényfelmérés szerint kívánatosnak látszott a tartalomjegyzékek sokszorosítása, illetve fordítása. 1970-ban 46 külföldi folyóirat tartalomjegyzékének másolását kínálták fel, azonban az érdeklődés csekélynek bizonyult: 1973-ban mindössze 40 rendelő 43 folyóiratról kért tartalomjegyzék másolatot. A tartalomjegyzék-másolás "Savib" készülékkel történik, de csak a központba járó folyóiratokról.

A referenz-kérdések száma 1973-ban 1210 volt, öt percnél több időt 207 kérdés megválaszolására fordítottak. A kérdések nem jelentéktelen hányada telefonon hangzik el.

A központ könyvforgalma: 1973-ban a helyben olvasott művek száma 3600, átlagosan 2 művet olvas egy olvasó. A kölcsönzők száma 573 volt, a kölcsönzések száma pedig 1050. (E számok természetesen meglehetősen alacsonyak. Ám az állomány összetétele nem is indokolna nagyobb forgalmat.)

A jobb tájékoztatást (igy az igények fokozódását) elősegíti ha az orvosok ismerik a szakirodalom forrásait. Ebből a megfontolásból az OOKDK az orvosok számára rendez az informatika témaköréből továbbképző tanfolyamokat, amelyeknek keretében a szakirodalom forrásairól, dokumentációiról, tezaurusról stb. hallhatnak az orvosok. Ugyanakkor nem haladt előre az egyetemi hallgatók szakirodalomkutatási alapképzése, pedig a megfelelő segédkönyv is elkészült.

Még ma is több hazai intézményben (kutatóintézetben, vállalatnál) a dokumentáció a könyvtártól elkülönítve működik. Az erők efféle elfecsérlése az orvostudományi hálózatra nem jellemző: mindenütt a könyvtárak keretén belül működik a fordítószolgálat és folyik a referáló tevékenység, ahol ilyen van (mintegy 40 intézményben).

A kutatóintézetekben és nagyobb kórházakban (összesen kb. 50 helyen) kialakult gyakorlat szerint az orvosok a legújabb szakirodalmat referáló üléseken ismertetik. Az ülés előkészítését, a szakirodalom felderítését a könyvtárak segítik. 1968-ban felmerült az a gondolat, hogy a szóban elhangzottakat írásba is foglalják, hogy széles körben, másutt is hasznosítható legyen az anyag. Ez mindaddig nem valósult meg.

Fontos és az OOKDK által erőteljesen szorgalmazott szolgáltatás lenne a folyóiratok tartalomjegyzékének másolása. Ennek első eredménye a debreceni Orvostudományi Egyetem Könyvtára által 1974-től Klinikai Téka címen indított kiadvány. Az igen izlésesen előállított folyóirat remélhetőleg több tagkönyvtárat is hasonló kiadvány előállítására ösztönöz. Ehhez azonban - mint említettük - megfelelő felszerelés szükséges.

JEGYZETEK

A cikkhez az adatokat az alábbi kiadványokból merítettem:

A magyar orvosi könyvtárügy és dokumentáció 20 éve. Szerk.: Szepesi Zoltánné. Bp. 1969. 196. p.

III. Országos Könyvtárügyi Konferencia. Szekcióülések referátumai. Tömörített kiadás. Szerk.: Csüry István. Bp. 1970. 105-114. p.

Művelődésügyi Minisztérium Statisztikai Osztály. Statisztikai tájékoztató. Tudományos és szakkönyvtárak. 1970, 1972. Bp. 1972, 1973. 258, 36 p, továbbá az Orvosi Könyvtárosból és szakfelügyelői tevékenységem közben kapott szóbeli felvilágosításokból.

1. Szepesi Zoltánné: Az orvosok szakmai művelődése, szakirodalmi tájékozottsága. (Igénykutatás 1964, 1968, 1970.) = Könyvtáros, 1970. 447-450 p.

2. Az Orvosi Könyvtárosról igen kedvező értékelést olvashattunk a Könyvtáros 1974. évf. 53. lapján.

Orvosok és egyéb egészségügyi foglalkoztatottak létszáma
(1972. dec. 31.)

Orvosok Budapesten	9744	
vidéken	15190	
Összesen:	24934	(1960-ban: 15 698)
Gyógyszerészek	3995	
Ápoló/nő/k	34570	
Védőnők	1959	
Szülésznők	9349	
Asszisztensnők	17986	
Összesen:	67859	(1960-ban: 48 244)
Orvostanhallgatók	6724	(1960-ban: 5744)
Gyógyszerészhallgatók	899	(1960-ban: 865)
Összesen:	7613	
<hr/>		
Mindösszesen:	100 406	

2. táblázat

A hálózat tagkönyvtárai, típus szerint:

	A	B	C	Összesen:
1968	6	91	295	392 könyvtár
1970	13	85	289	387 könyvtár

A könyvtárak állománya (1970)

	200 kötetig	10
201-	500 kötetig	37
501-	1 000 kötetig	62
1 001-	2 000 kötetig	97
2 001-	5 000 kötetig	121
5 001-	10 000 kötetig	46
10 001-	20 000 kötetig	9
20 001-	50 000 kötetig	3
50 001-	100 000 kötetig	1
100 001-	200 000 kötetig	1
Összesen:		387 könyvtár

4. táblázat

A hálózat tagkönyvtárai, jelleg szerint:

Országos jellegű	1
Országos intézmény keretében	1
Egyetemi	4
Tanszéki és klinikai	138
Kutatóintézeti, kórházi	239
	387

A gyarapodás mennyisége (1970)

0	kötet	3 könyvtárban
0- 200	kötet	299 könyvtárban
201- 500	kötet	53 könyvtárban
501- 1 000	kötet	21 könyvtárban
1 001- 2 000	kötet	8 könyvtárban
2 001- 5 000	kötet	2 könyvtárban
5 001-10 000	kötet	1 könyvtárban
Összesen:		387 könyvtárban

A gyarapodásra fordított összeg (1970)

0 Ft	30 könyvtárban
5 000 Ft	54 könyvtárban
5 001- 10 000 Ft	33 könyvtárban
10 001- 20 000 Ft	56 könyvtárban
20 001- 50 000 Ft	92 könyvtárban
50 001- 100 000 Ft	66 könyvtárban
100 001- 200 000 Ft	33 könyvtárban
200 001- 500 000 Ft	17 könyvtárban
500 000-1 000 000 Ft	2 könyvtárban
1 000 001-2 000 000 Ft	2 könyvtárban
2 000 000 felett	2 könyvtárban
Összesen: 387 könyvtárban	

Létszám:

Csak megbizott személy van	221 könyvtárban
Csak mellékfoglalkozású könyvtáros van	68 könyvtárban
1 fő	73 könyvtárban
2- 3 fő	19 könyvtárban
4- 7 fő	2 könyvtárban
8-15 fő	3 könyvtárban
16-31 fő	1 könyvtárban
Összesen:	387 könyvtár

A könyvtárak fejlesztéséről

(A Szovjetunió Kommunista Pártja Központi Bizottságának határozata a könyvtárügy fejlesztéséről.)

A Szovjetunió Kommunista Pártja Központi Bizottsága megvizsgálta a szovjet könyvtárügy helyzetét, a könyvtáraknak a dolgozók kommunista nevelésében és a tudományos-műszaki fejlődés területén betöltött szerepét, és határozatot hozott fejlesztésükről, részletesen előírva a tennivalókat. Az alábbiakban a Pravda 1974. május 26-i számában megjelent kivonatot közöljük. (Fordította: TARR Lászlóné)

A határozat megállapítja, hogy az utóbbi években jelentős munka folyt az ország könyvtárügyének továbbfejlesztéséért, a lakosság könyvekkel való ellátása megjavításáért. A Szovjetunióban jelenleg összesen 3,3 milliárd kötetes állománnyal 360 000 könyvtár működik, s ezek több mint 180 millió olvasót szolgálnak ki.

A Szovjetunióban gyakorlatilag könyvtári ellátásban részesülnek a nép-gazdaság valamennyi ágazatának vállalatai és szervezetei (intézményei), minden lakott terület, minden család. Mindenütt bevezették a szabadpolcos rendszert, illetve az állomány szabad használatát. A könyvtárak alaposabban tanulmányozzák és tökéletesebben elégítik ki az olvasók igényeit. A lakosságra kiterjedő könyvellátás hatékonyságának jelentős emelkedéséhez hozzájárult a könyvtári hálózatnak az ország számos városában és járásában végrehajtott központosítása, ami lehetővé tette, hogy a könyvtárak erőfeszítéseiket és az anyagi tartalékokat egyesítsék, állományuk gyarapítására egységes eljárást alakítsanak ki.

A Szovjetunió Kommunista Pártjának Központi Bizottsága ugyanakkor megállapítja, hogy még sok könyvtár munkájának a színvonala, a lakosság könyvtári ellátottságának megszervezése nem teljes mértékben felel meg a szovjet nép kommunista nevelésének, a párt XXIV. kongresszusán meghatározott feladatoknak, nem elégítik ki megfelelő mértékben a dolgozók tudományos és kulturális igényeit. Nem ritka eset, hogy értékes könyvek hosszú ideig használatlanul hevernek a polcokon, nem jutnak el az olvasókhoz. A tudományos-műszaki és szakkönyvtárak állományának kihasználása alacsony. Az újonnan megjelent irodalomról nem elég aktív és céltudatos a tájékoztatás, kevés ajánló bibliográfiát és módszertani segédanyagot adnak ki a kommunista nevelés, a közgazdaság, a filozófia kérdéseiről, a Szovjetunió Kommunista Pártja történetéről, a tudományos-műszaki haladás problémáiról. A propagandában nem használják fel eléggé a sajtót, a rádiót és a televíziót. Sok esetben a könyvtártudomány területén folyó tudományos kutatások elvontak, az elvégzett kutatásokat nem követi konkrét javaslatok és ajánlások kidolgozása. Még mindig nem küszöbölték ki az állománygyarapításban mutatkozó hiányosságokat, gyakran előfordul, hogy a könyvtárakba olyan könyveket küldenek, amelyeket a kiskereskedelemben már nem lehet eladni.

A könyvek széleskörű és hatékonyabb használatát többek között az gátolja, hogy a könyvtárak több hatósághoz tartoznak, ezek egymástól elszigetelten dolgoznak, mint például az állománygyarapítás területén, ahol hiányzik az együttműködés. Tovább folyik a sok kiskönyvtár szervezése, megnyitása, mit sem törődve azzal, hogy tényleg szükség van-e ezekre, vagy sem. Nagyon sok műszaki és szakkönyvtár zárt körben működik, csupán a szakemberek szűk rétegét szolgálja ki. Nem alkalmazzák megfelelő módon a feldolgozás, a tudományos-műszaki információtárolás és visszakeresés modern módszereit és eszközeit. Több minisztérium és hivatal mindezt nem biztosította a vezetésük alá tartozó könyvtárak összehangolt munkáját, ennek következtében a pénzüsszegek felhasználása nem racionális, munkájukban sok a párhuzamosság.

Mindezeket a hiányosságokat - állapítja meg a határozat - az idézte elő, hogy a szövetségi köztársaságok művelődésügyi, felsőoktatási és középfokú szakoktatási, valamint oktatásügyi minisztériumai, a Szovjetunió Minisztertanácsa mellett működő Állami Tudományos és Műszaki Bizottság, számos párt-, szovjet-, szakszervezeti, komszomol szerv nem vizsgálja meg elég alaposan a könyvtárak munkáját, nem gondoskodik megfelelően a könyvtárak anyagi-műszaki bázisának megszilárdításáról, a könyvtári dolgozók kiválasztásáról és képzéséről, valamint arról, hogy megfelelő életkörülményeket és lakásviszonyokat biztosítsanak számukra. A nagykönyvtárak jelentős többsége nincs felszerelve a gépesítés és az automatizálás modern eszközeivel, a központosított könyvtári szolgáltatások nem rendelkeznek megfelelő technikai felszerelésekkel, gépkocsikkal.

A Szovjetunió Kommunista Pártjának Központi Bizottsága kötelezi a szövetségi köztársaságok kommunista pártjai központi bizottságait, a kerületi, megyei, városi, járási pártbizottságokat, a szövetségi köztársaságok minisztertanácsait, a Szovjetunió Művelődésügyi Minisztériumát, a Szovjetunió Felső- és Középfokú Szakiskolák Minisztériumát, a Szovjetunió Oktatásügyi Minisztériumát, a Szovjetunió Minisztertanácsa mellett működő Állami Tudományos és Műszaki Bizottságot, a Szovjetunió Szakszervezeteinek Központi Tanácsát, a Szovjetunió Tudományos Akadémiáját és más hatóságokat, tegyék meg a megfelelő intézkedéseket, hogy gyökeresen javuljanak a könyvtárak lehetőségei, hogy a pártszervezetek valamint az ideológiai és tudományos tájékoztatási intézmények a dolgozók kommunista nevelésében fokozottabban támaszkodhassanak rájuk.

A határozat hangsúlyozza, hogy a könyvtárak legfontosabb felada a kommunista párt és a szovjet állam politikájának aktív propagálása, a hatalmas könyvgyűjtemények sokkal nagyobb mértékű felhasználása az új ember nevelésére és képzésére, a tudományos-műszaki haladás meggyorsítására. Feltétlenül ki kell szélesíteni a tudományos, műszaki és közművelődési könyvtárak tevékenységét a tudomány, a technika eredményei és a legjobb munkamódszerek terjesztésében, a népgazdaság szakembereinek operatív információ-ellátásában.

A szövetségi és autonóm köztársaságok minisztertanácsainak, a munkásküldöttek területi és megyei végrehajtó bizottságainak azt javasolják, hogy 1974-1980 között hajtsák végre az állami közművelődési könyvtárak központosítását, szükség esetén összevonását, hogy hozzanak létre a város és a járás könyvtáraiból egységes rendszert, közös létszámkerettel és könyvállománnyal, központosított állománygyarapítással és feldolgozással. A Szovjetunió Művelődésügyi Minisztériumát megbízzák, hogy dolgozza ki

az állami közművelődési könyvtárak centralizálásának szabályzatát és a lakosság új rendszerű könyvtári kiszolgálására való áttérés metodikáját. Az átszervezéssel járó költségeket az állami költségvetésben a könyvtári hálózat fenntartására és fejlesztésére előirányzott összegekből kell biztosítani. Ugyanakkor a minisztériumok, hatóságok, a Szovjetunió Szakszervezeteinek Központi Tanácsa, figyelembe véve mind a tudományági, mind a tárcaközi centralizált rendszert, biztosítva azok pontosan meghatározott kölcsönviszonyát, kötelesek kidolgozni az irányításuk alá tartozó hálózat központosításával kapcsolatos intézkedéseket. A Szovjetunió Minisztertanácsa mellett működő Állami Tudományos és Műszaki Bizottságnak, a minisztertanácsnak és a hatóságoknak pedig növelni kell az össz-szövetségi, tudományági, köztársasági és területiális információs szervezetek és azok könyvtárainak szerepét, koordinálni kell az egységes felvilágosító állományok szervezésével összefüggő munkákat.

A Szovjetunió Kommunista Pártja Központi Bizottsága kötelezi a Szovjetunió Minisztertanácsa mellett működő Könyvkiadói, Nyomdai és Könyvkereskedői Állami Bizottságot, hogy tegyen megfelelő intézkedéseket a könyvtárak könyvellátásának javítására, biztosítsa, hogy a könyvkereskedések gyorsan kielégítsék a könyvtári igényeket az újonnan megjelent könyvekre, s úgy tervezzen, hogy a könyvtári könyvsorozatok olyan példányszámban jelenjenek meg, amelyek megfelelnek a közművelődési könyvtárak szükségleteinek; szervezze meg emellett valamennyi könyvtári kollektornál az újonnan beérkezett irodalom központi feldolgozását is. A Szovjetunió Állami Tervbizottságának azt javasolják, oldja meg, hogy a könyvtári kollektorok áruforgalmát csatolják a könyvkereskedelmi szervek kiskereskedelmi áruforgalmához.

A Központi Bizottság határozata kimondja, hogy a tudományos és a megyei könyvtárak könyvvállományának racionálisabb megszerzése érdekében az ország gazdasági körzeteinek megfelelően tároló könyvtárakat kell létrehozni, és tekintet nélkül a dokumentum megjelenési évére, a kevésbé használtakat ezekben kell tárolni. Valamennyi könyvtár, hatósági hovatartozásától függetlenül, köteles a kevésbé keresett irodalmat a tároló könyvtárnak átadni. Abban az esetben, ha az olvasó az ezekben a könyvtárakban elhelyezett dokumentumot igényli, azt a könyvtárközi kölcsönzés útján eredetiben, vagy kópiában meg kell kapnia.

A Központi Bizottság határozata javasolja, hogy a Szovjetunió Művelődésügyi Minisztériuma, a Szovjetunió Minisztertanácsa mellett működő Állami Tudományos és Műszaki Bizottság, a Szovjetunió Tudományos Akadémiájának Elnöksége és a Szovjetunió Felső- és Középfoku Szakiskolai Minisztériuma hat hónapon belül hagyja jóvá a tervezett össz-szövetségi hatáskörű tároló könyvtárak jegyzékét és e könyvtárak tevékenységével kapcsolatos szabályzatot.

A szövetségi köztársaságok minisztertanácsait megbízzák, hogy - a Szovjetunió Művelődésügyi Minisztériumával és a Szovjetunió Minisztertanácsa mellett működő Állami Tudományos és Műszaki Bizottsággal történt megegyezés alapján - jelöljék ki a köztársasági és megyei hatáskörű könyvtárakat.

A Szovjetunió Művelődésügyi Minisztériumára és a Szovjetunió Minisztertanácsa mellett működő Állami Tudományos és Műszaki Bizottságra az érdekeltektől hatóságokkal történt megegyezés után az a feladat vár, hogy dolgozza ki az ország könyvtárügyének fejlesztésével kapcsolatos legfonto-

sabb irányelveket, továbbá a könyvtárak, a hálózatok telepítésének egy-
séges alapelveit és a valamennyi hatóság irányítása alá tartozó könyvtárak
tevékenységét szabályozó irányelveket.

A könyvtárügy irányításának koordinálása céljából szükséges, hogy a
Szovjetunió Művelődésügyi Minisztériuma mellett hozzanak létre állami
tárcaközi bizottságot.

A Szovjetunió Kommunista Pártja Központi Bizottsága kötelezi a szö-
vetségi köztársaságok minisztertanácsait, a Szovjetunió Művelődésügyi Mi-
nisztériumát és a Szovjetunió Oktatásügyi Minisztériumát, hogy tegyék meg a
szükséges intézkedéseket a gyermekek és az ifjúság könyvtári
ellátásának megjavítására. A határozatban megállapítják, hogy 1974-1976
között be kell fejezni a köztársasági és a megyei gyermek- és ifjúsági könyv-
tárak létrehozásának munkálatait, valamint a járási központokban a gyermek-
könyvtárak megszervezését. A Szovjetunió Művelődésügyi Minisztériumának
javasolják, hogy biztosítsa a különböző hatóságok felügyelete alá tartozó
gyermek- és ifjúsági könyvtárak módszertani irányítását. Az irányítást úgy
végezzék, hogy a könyvtárak tevékenységükkel ténylegesen segítséget nyujt-
sanak az iskoláknak a serdülő nemzedék magasfoku kommunista erkölcsi
szellemben történő nevelésében, a hazaszeretetre, munkaszeretetre való
nevelésben, valamint az ismeretek megszerzésére való törekvésben.

A Szovjetunió Kommunista Pártja Központi Bizottsága számos minisz-
tériumnak és hatóságnak, továbbá a Szovjetunió Tudományos Akadémiájának
figyelmek felhívja arra, hogy biztosítani kell a könyvtártudomány és
bibliográfia területén folyó tudományos-kutató munka további fejlesztését
és a koordináció megszervezését. Fokozni kell az össz-szövetségi tudomá-
nyos módszertani központként működő könyvtárak szerepét, így az Állami
Lenin Könyvtárét és a Szovjetunió Tudományos-Műszaki Könyvtárát.

A rendszeres tapasztalatcsere kialakítása, valamint a könyvtárügy fej-
lesztésével kapcsolatos eredmények hatékonyabb terjesztése érdekében a
"Bibliotekar" c. folyóiratot, mint a Szovjetunió Művelődésügyi Minisztériu-
mának és az Oroszországi Szovjet Föderatív Szocialista Köztársaság Műve-
lődésügyi Minisztériumának sajtóorgánumát, össz-szövetségi folyóirattá
szervezzék át.

A párt-, a szovjet-, a szakszervezeti és a gazdasági szervezetek -
állapítja meg a továbbiakban a határozat - feltétlenül nagyobb figyelmet kell
fordítaniuk a káderek kiválasztására és képzésére, a könyvtárakat szak-
képzett dolgozókkal kell megerősíteni. Minden típusú könyvtár szá-
mára emelni kell a kádereképzés színvonalát, különös figyelmet kell fordítani
a felsőfoku képesítéssel rendelkező dolgozók számának növelésére, és meg
kell oldani a könyvtári képesítésen túl, szakirányú képzésüket. A Szovjetunió
Felső- és Középfoku Szakiskolai Minisztériumának, a Szovjetunió Oktatásügyi
Minisztériumának, valamint azoknak a minisztériumoknak és hatóságoknak,
melyek irányítása alá a felsőfoku és szakközépfokú tartoznak, a javasol-
ják, hogy tegyenek intézkedéseket arra vonatkozóan, hogy a hallgatók, illetve
tanulók elsajátítsák a könyvtári-bibliográfiai alapismereteket.

A Szovjetunió Minisztertanácsa mellett működő Munka- és Bérügyi Állami Bizottságot, a Szovjetunió Pénzügyminisztériumát, a Szovjetunió Minisztertanácsa mellett működő Tudományos és Műszaki Bizottságot, a Szovjetunió Művelődésügyi Minisztériumát utasítják, hogy az olvasók ellátására fordított munka mennyisége alapján dolgozzák ki a könyvtárosok bér-kategóriákba sorolásának új rendszerét.

A Szovjetunió Kommunista Pártja Központi Bizottsága a szövetségi köztársaságok minisztertanácsait, a párt-, a szovjet-, és a szakszervezeti szerveket, a minisztériumokat és a hatóságokat arra kötelezi, hogy tegyék meg a megfelelő intézkedéseket a könyvtárak anyagi-műszaki bázisának további megszilárdítására, ezek tervszerű telepítésére. A szövetségi köztársaságok minisztertanácsainak, a minisztériumoknak és hatóságoknak megengedték, hogy szükség szerint a lakóházak földszintjein helyiségeket biztosítsanak a könyvtárak elhelyezése számára. Az ezzel járó költségeket a lakásépítési keret azon részéből kell fedezni, amelyet a kiskereskedelmi, a vendéglátóipari és a szolgáltató vállalatok létesítésére irányoztak elő.

Az Állami Tervbizottságot megbízzák, hogy az 1976-1980. évi népgazdasági terv kidolgozása során irányozzák elő a könyvtári berendezések, a gépi felszerelés és a másoló-sokszorosító berendezések gyártásának fokozását. A Szovjetunió Állami Építészeti Hivatalának és a Szovjetunió Művelődésügyi Minisztériumának javasolják, hogy 1974-1976-ban dolgozzanak ki új tipusterveket az ország különböző területein létesítendő könyvtári épületek számára.

Külföldi pedagógiai információs rendszerek

FELKAI Lászlóné

Az információs dilemma, az információk mennyiségi növekedése és bennük való tájékozódás igénye a pedagógia területén is jelentkezett. Az oktatásügy, a neveléstudomány elméleti szakemberei, a gyakorló pedagógusok és maguk a tanulók sem nélkülözhetik a tudomány új eredményeit. A tankönyvek nem képesek rugalmasan követni az egyes tudományszakokban bekövetkező változásokat, a pedagógus pedig nem szigetelheti el magát és munkáját attól a tevékenységtől, amelyet pedagógustársai másutt végeznek. Az iskolákat és iskolarendszereket arra ösztönzik és bátorítják, hogy újításokat, változtatásokat végezzenek a modern problémák korszerű megoldása és az új oktatási lehetőségek kiaknázása céljából. Ez az oka annak, hogy külföldön egymásután jöttek vagy jönnek létre a nemzetközi, nemzeti, sőt sok helyen az iskolai pedagógiai tájékoztatási szervezetek. Sok országban bevezették az információkeresés és felhasználás iskolai oktatását is. Ez azért is lényeges, mivel az oktatási folyamat elsősorban tájékoztatási folyamat, amely információk átadá-

sából és átvételéből áll. Így tehát az információ az oktatás folyamatában nem pusztán eszköz a cél eléréséhez (mint pl. a termelésben), hanem maga a cél. Az oktatási folyamatban a cél: az információ átvétele, feldolgozása, felhasználása. A pedagógia területén tehát nagyon időszerű a szervezett, koordinált szakirodalmi információellátás kérdésének felvetése.

Pedagógiai tájékoztató és dokumentációs központok mind a tőkés, mind a szocialista országokban működnek. Ezek a központok azonban igen különböző nagyságúak és igen változatos alapelvek szerint fejtik ki tevékenységüket. Közös vonásuk, hogy valamennyiben az oktatásról és az oktatásnak kívánják információkat szolgáltatni.

I. A PEDAGÓGIAI TÁJÉKOZTATÁS NEMZETKÖZI SZERVEZETEI

AZ UNESCO NEMZETKÖZI NEVELÉSÜGYI IRODÁJA

A legátfogóbb nemzetközi pedagógiai intézmény az UNESCO Nemzetközi Nevelésügyi Irodája (Bureau International d'Éducation, BIE), amely dokumentációs és tájékoztatói, valamint kutatási és publikációs tevékenységgel is foglalkozik. Jelenleg legfontosabb célkitűzése az országos dokumentációs központokra támaszkodó egyetemes pedagógiai tájékoztatói központ és számítógépes bibliográfiai kontrollra épített pedagógiai adatbank létesítése.

A feldolgozás az UNESCO hivatalos nyelvein történik, s nem kötődik egyetlen országhoz tudományos terminológiájához sem. 1973-ban elkészült a 2200 fogalmat tartalmazó kétnyelvű (angol, francia) tezaurusz első változata. 1974-ben megkezdődött a tezaurusz próbája, melynek során elvégzik a szükséges korrekciót, és még ebben az évben megindul a folyamatos munka.

Jelenleg 700 periodikát dolgoz fel a könyvtár. A referáló szolgálat 60 országból kapja meg a legfontosabb dokumentumok referátumát; ezeket évente négyszer küldik szét az UNESCO tagállamainak. Negyedévenként annotált bibliográfiát adnak ki egy-egy jelentősebb témáról angol és francia nyelven. Kisérletképpen megkezdték rövid áttekintések kiadását az egyes országok oktatásügyi rendszeréről. Ezeket kétfévenként - a közben bekövetkezett változásoknak megfelelően átdolgozva - újra kiadják. A munkát fokozatosan gépesítik; 1976-tól az információkeresést már számítógéppel végzik.

A jövőben főként a közoktatásra vonatkozó legfontosabb dokumentumokat akarják itt összegyűjteni (országos helyzetképeket, konferenciák anyagát, hivatalos kiadványokat - sokszorosított és kéziratos anyagokat is).

A nemzetközi tájékoztatói hálózat hatékony és gazdaságos működtetése csak számítógépen alapuló tájékoztatói rendszerek összekapcsolása után lehetséges. Ebben a hálózatban a BIE dokumentációs központja közvetítő szerepet játszik. A számítógépes tárolásra való áttérés segítené és ösztönözné a nemzeti-számítógépen alapuló - dokumentációs és tájékoztatói rendszerek kialakítását.

A koncepció kidolgozásánál figyelembe kellett venni a BIE funkcióját. Mint UNESCO intézménynek szervesen kell kapcsolódnia az UNESCO társada-

lomtudományi programjához, másrészt mint nemzetközi intézménynek támaszkodnia kell a tagállamok nemzeti dokumentációs tevékenységére. Olyan rendszert kellett tehát kidolgoznia, amely minden tagállamban egyaránt használható. A már működő rendszerekből kettőnek a tapasztalatait tudták felhasználni, illetőleg közvetlenül adaptálni. Az egyik az USA neveléstudományi információs rendszere az ERIC (Educational Research Information Center), a másik az ILO (International Labour Office) számítógépes rendszere, az ISIS (International Scientific Information Service).

A BIE a jövőben egyre nagyobb mértékben kíván az egyes nemzetek dokumentációs tevékenységére támaszkodni, ugyanakkor biztosítja ezeknek a nemzetközi hálózatba való aktív bekapcsolódását, valamint a hatékony információcsere működtetését és szervezését.

A PEDAGÓGIAI DOKUMENTÁCIÓS KÖZPONTOK NEMZETKÖZI MUNKAKÖZÖSSÉGE

A Benelux-államok, Franciaország, Anglia, Olaszország és a Német Szövetségi Köztársaság pedagógiai dokumentációs központjai már 1958-ban a párizsi Országos Pedagógiai Intézetben tartott kongresszusukon elhatározták együttműködésüket. A kongresszus "korlátozott összetételű munkaközösség"-et alakított az egyműttműködés általános alapelveinek a kidolgozására. A munkaközösség javaslatait - amelyek részletesen tartalmazták a dokumentációs központok nemzetközi tevékenységére vonatkozó határozatokat - a Nyugat-Európai Unió kulturális bizottsága 1959 júniusi ülésén elfogadta. Ezután a Munkaközösség sorra ülésezett Bonnban, Brüsszelben, Párizsban és Rómában. 1960 óta az Európa Tanács kebelében folytatja tevékenységét. Ekkor került ugyanis a Nyugat-Európai Unió kulturális munkája az Európa Tanács hatáskörébe.

AZ EURÓPA TANÁCS PEDAGÓGIAI DOKUMENTÁCIÓS KÖZPONTJA

(The Documentation Centre for Education in Europe)

A Kulturális Együttműködési Tanács javaslatai alapján alakult intézmény célkitűzései: 1. A kormányközi nevelésügyi együttműködés sajátos következményeinek kielégítése. 2. A nevelésügyi információk gyűjtése és közvetítése az egyes országok kormányai között.

A Központ gyűjt minden hivatalos pedagógiai dokumentumot. A visszakeresés kulcsszavakból álló tárgymutató alapján történik. A tárgyszórendszer a tizedes osztályozás címszavain alapszik. A kulcsszavak megállapításánál nagy nehézséget okoz az országok eltérő oktatási rendszere. Az új fogalmak megjelenése feltétlenül szükségessé teszi az eltérést a tizedes osztályozás meglévő tárgyszavaitól. - A tájékoztatás hivatalos nyelve az angol és a francia.

A Központ kiadványai: 1. Az évente háromszor megjelenő Bulletin. - 2. A The News Letter (kéthavonként). - 3. Az új oktatásügyi törvényeket, reformokat és kísérleteket tartalmazó rölapok. - 4. Az 1966 óta folyamatosan publikált pedagógiai bibliográfia. - 5. A Youth Research and Youth Documentation in Europe (Európai Ifjúságkutatási és Ifjúsági Dokumentáció) c. bibliográfia 1971. - 6. A The Educational Documentation and Information System - European Survey 1967. (Neveléstudományi Dokumentációs és Információs Rendszer 1967.) c. mű. - 7. A háromkötetes EUDISED (European Documentation and Information System for Education).

AZ EURÓPAI INFORMÁCIÓS ÉS DOKUMENTÁCIÓS RENDSZER (EUDISED)

Az Európa Tanács keretében 1968-ban értekezletet tartottak a pedagógiai információ és dokumentáció szakemberei, s megvitatták a nyugat-német DOPAED (Dokumentationsring Pädagogik) mintájára létesítendő munkamegosztás és decentralizálás problémáit. A vita eredményeként létrejött egy munkacsoport, amely előterjesztette az EUDISED tervezetét. A tervezet szerint az EUDISED az UNESCO égisze alatt világméretűben kiépülő pedagógiai dokumentációs és tájékoztatási rendszer egyik regionális rendszere lenne. A rendszer gépesített és decentralizált hálózatot alkotna, amely munkamegosztás alapján - az irodalmat és egyéb pedagógiai anyagokat értékelné, tömöríténé és tájékoztatási célokra megszervezné.

Az EUDISED-re vonatkozó második jelentés több javaslattal 1971-ben látott napvilágot. Az ebben foglaltak elsősorban a kölcsönös adatközlés alapjának kidolgozására vonatkoznak. Az egyik munkacsoport feladata, hogy javaslatot tegyen az EUDISED-szervezet szabványaira és normáira, beépítve azokba az ilyen kölcsönös adatközlésre már eddig megkötött nemzetközi egyezmények rendelkezéseit is.

Az EUDISED tervezet foglalkozik a nem hagyományos információhordozókkal, amelyekre a pedagógiai dokumentációnak szintén ki kell terjednie. Így a pedagógia speciális szükségleteiből kiindulva ez a tervezet hozzájárul az általános könyvtári és adatközlési szabványok kialakításához is.

Egy másik munkacsoport a többnyelvű EUDISED tezaurusz kialakításán dolgozik. Először az angol, a francia és a német nyelvű változat készült el. A spanyol és olasz nyelvű változat megjelenését 1974-re tervezik.

Az EUDISED rendszer és az EUDISED tezaurusz - megjelenése után - hasznára lesz azoknak az országoknak, amelyek most kezdik szervezni országos pedagógiai dokumentációjukat. Ezeknek az országoknak nem kell saját normákat és szabványokat kidolgozni, mert a DOPAED és a hozzá hasonló rendszerekből a már kidolgozott szabványokat és normákat átvehetik. (Meg kell jegyeznünk, hogy a BIE ezzel ellenkező álláspontot képvisel. Szerintük egyetlen ország rendszere sem adaptálható változtatás nélkül. Az EUDISED tezauruszról az a véleményük, hogy téves koncepció alapján készült.)

Bár az EUDISED-rendszer még nem működik - a tezaurusznak is több évre van szüksége, hogy deszkriptorai megszilárduljanak - máris számos információs forrásból szerezhetők be pedagógiai információk.

PEDAGÓGIAI DOKUMENTÁCIÓ ÉS INFORMÁCIÓ A SZOCIALISTA ORSZÁGOKBAN

A közoktatás információrendszerét szolgáló önálló számítóközpontok létrehozása a legtöbb szocialista országban vagy már megtörtént (Bulgária, Német Demokratikus Köztársaság, Szovjetunió, legutóbb Csehszlovákia) vagy tervezés alatt áll (Lengyelország, Románia). Ezek a központok vagy az ország pedagógiai intézetéhez (akadémiájához) tartoznak, mint pl. az NDK-ban és a Szovjetunióban, vagy az illetékes minisztériumi tárcához. - Ezek a központok általában három fő területtel foglalkoznak:

1. Az iskolai pedagógiai információ szervezése,
2. Dokumentáció (ebben az összefüggésben a dokumentáció gépesítéséről van szó),
3. A pedagógiai kutatás segítése.

A pedagógiai intézetek várnai konferenciájának (1972) határozata nyomán került sor arra a nemzetközi konferenciára, amelynek témája "Az automatikus információfeldolgozásnak közoktatás területén való felhasználása" volt. Az értekezletet 1973 márciusában tartották Drezdában. A szakértői tanácskozás az információcserét szolgálta és koordinálta azokat az erőfeszítéseket, amelyek a szocialista államok nemzetközi együttműködésének megvalósítására, a lehetséges és szükséges feltételek megteremtésére, az automatizált információfeldolgozás fokozatos bevezetésére irányultak.

A szakértők fontosnak tartották, hogy a rendszerek fokozatos kidolgozásánál és bevezetésénél a szocialista országok szorosan együttműködjenek. Ez az integrált eljárás lehetővé teszi a rendszerek összeegyeztetését a szocialista országok intézményei között. A rendszerek kiépítésével kapcsolatban a következő sulyponti feladatokat jelölték meg:

- a) A különböző szintű vezető szervek strukturájának és funkciójának elemzése;
- b) Az információáradat terjedelmének és irányának meghatározása, a mutatószámok kidolgozása;
- c) A megfelelő matematikai eljárások és módszerek kiválasztása és kidolgozása pl. a szükséges programozás, adatbank stb.;
- d) Az anyagi-műszaki bázis megteremtése;
- e) Intézkedések kidolgozása megfelelő káderek ki- és továbbképzésére, akikre a rendszer kiépítésénél (pedagógia, vezetőképés, matematika, elektronikus adatfeldolgozás stb. terén) szükség van.

Az elméleti munkák mellett a szakértők szükségesnek tartják, hogy gyakorlati lépésekkel is hozzájárassanak a konkrét feladatok megoldásához. Egy ilyen automatizált tájékoztatási és dokumentációs rendszer felépítésének fontos tartalmi előfeltétele az egységes terminológia a pedagógiai tudományokban és az oktatásügyben. Ezért további lépéseket kell tenni az egységes fogalomrendszer kialakítására előbb nemzeti majd nemzetközi keretben a szocialista országok között. Ehhez hozzájárulhat pedagógiai szótár kidolgozása előbb nemzeti sikon, később minden szocialista országra vonatkozóan.

A tanácskozás résztvevői célszerűnek tartják, hogy a jövőben a szakértők munkatanácskozást tartsanak az automatizált információfeldolgozás konkrét, gyakorlati, az egyes részterületeket érintő kérdéseiről.

II. INFORMÁCIÓS RENDSZEREK AZ EGYES ORSZÁGOKBAN

SZOCIALISTA ORSZÁGOK

Szovjetunió

A Szovjetunió Neveléstudományi Akadémiája - mint a pedagógiai kutatás irányító szerve - komplex kutatási tervet dolgozott ki, amely 19 tudományos területet foglal magában. Ezek között a témák között kapott helyet a tudományos pedagógiai tájékoztatás. Az Akadémia Elnöksége mellett működő koordinálási tanács dolgozza ki a tapasztalatcsere- és információ-

rendszer, fenntartja a kapcsolatot más szervezetekkel és tudományos testületekkel. A koordinálási tanács rendszeres tájékoztatási tevékenységével hozzájárul a feladatok megoldásához. A folyóirat-publikációkon kívül tájékoztató füzeteket is ad ki. Kísérletek folynak számítógépes pedagógiai információ-visszakereső rendszer kidolgozására.

A Neveléstudományi Akadémia általános pedagógiai kérdésekkel foglalkozó Tudományos Kutató Intézetének Információs Osztálya látja el a pedagógiai információ irányítását, szervezését és a nemzetközi információs kapcsolatok koordinálását.

Csehszlovákia

Prágában Pedagógiai Információs Intézetet hoztak létre, amely az UNESCO erkölcsi és anyagi támogatásával működik. Az intézet első nemzetközi tudományos konferenciáját 1974. november 26-29 között rendezi meg Prágában. Témája: tájékoztatási rendszer megteremtése a pedagógiai területen. A kollokvium az UNESCO tagállamokon belül a pedagógiai tájékoztatási rendszerek létrehozásával kapcsolatos problémákat vitatja meg. A kollokvium programja az alábbi 3 területet foglalja magába:

- Az információs rendszer specifikus funkciója az oktatáspolitikai programján belül,
- Az információs kartonok strukturája és az információs anyagot felhasználók tipikus csoportjai,
- Az adatgyűjtés, feldolgozás, terjesztés és az információfelhasználás formái és módszerei.

Ez a kollokvium lesz az első olyan jellegű esemény a pedagógia területén belül, amely az UNESCO program inspirációjára jön létre, s amely kollokviumon az UNESCO tagállamok szakemberei is részt vesznek.

Lengyelország

1971 szeptemberében jelent meg a lengyel közoktatási és felsőoktatási miniszter rendelete az információ felhasználásának tanításáról. A rendelet elsősorban a középiskolákra vonatkozik, mert az általános iskolákban már egy korábban megjelent intézkedés alapján bevezették az információ felhasználásának tanítását. A megvalósítás feltételei:

1. Az iskola könyvtára rendelkezze a szükséges információs forrásokkal,
2. Az iskolai könyvtáros megfelelően felkészült legyen.

A könyvek beszerzéséhez a pedagógiai könyvtár ad segítséget. A Központi Pedagógiai Továbbképző Intézettel felkészítik a szaktanárokat arra, hogy az információ felhasználásának ismeretét alkalmazzák a saját szaktárgyukban. A technikumokban és szakliceumokban a szaknak megfelelő információhordozókat kiemelten is tanítják és használtatják.

Az ellenőrzés az általános- és szakfelügyelet feladata. Az évenként összeített eljárásokat, módszereket, tapasztalatokat kiadványban jelentetik meg és népszerűsítik. A részletek kidolgozását 1980-ra tervezik, ekkortól kívánják központilag meghatározni a gyakorlati teendőket.

Német Demokratikus Köztársaság

Az NDK Neveléstudományi Akadémiája (Akademie der Pädagogischen Wissenschaften der DDR - APW) Kutatási és Számítástechnikai Központját

Drezdában létesítették. A hatékony információs rendszer előfeltétele a gépi adatfeldolgozásra és tárolásra alapított visszakereső rendszer, amelyet az NDK-ban "Robotron - 300" gép felhasználásával építenek ki (1971-től). A feladat megkívánja a pedagógiai tájékoztatási intézmények hálózatának kiépítését. A hálózati intézmények a források feltárására és feldolgozására megállapodást kötnek az információ központi szervével. Az elektronikus adatfeldolgozó gépek segítségével rövid idő alatt tudnak az információs forrásokról szelektált jegyzékeket összeállítani és azokat differenciáltan megküldeni a felhasználóknak.

A Pedagógiai Információs és Dokumentációs központ differenciált információs szolgáltatásainak kialakításában szorosan együttműködik az Országos Pedagógiai Könyvtárral, a többi pedagógiai szakkönyvtárral, a pedagógiai kutatóintézetekkel, valamint a Volk und Wissen kiadóvállalattal.

TÖKÉS ORSZÁGOK

Amerikai Egyesült Államok

Az USA Oktatásügyi Minisztériumának Neveléstudományi Kutatási Tájékoztatási Központja (Educational Research Informations Center - ERIC) kidolgozta az információ terjesztésének speciális rendszerét. Az ERIC mint neveléstudományi tájékoztatási szolgálat a természettudományok - a fizika, matematika és kémia - tapasztalataiból merített, ahol a tudományos kutatómunka gyors tárolásának és fejlesztésének módszereit már évekkel ezelőtt kidolgozták.

Az ERIC munkája decentralizált. Az ország területén már sok helyen működnek vagy szervezdes alatt állnak hálózati, ún. "kliring-intézetek". Így az Oktatásügyi Minisztérium kutatási és fejlesztési központjaiban a Harvard Egyetemen, New York Város Egyetemen, valamint Ohio Állam Egyetemen. Minden egyes központ egy kutatási területre specializálja magát. Ilyen speciális programok pl. a szakképzés, oktatóeszközök, gyógypedagógia, idegen nyelvek oktatása, művészetek és humán tárgyak, összehasonlító neveléstudomány stb. Az alközpontoktól beérkező anyagokat a központ speciális szakemberei vizsgálják át abból a szempontból, hogy mi kerüljön az ERIC központi rendszerébe.

A központi ERIC-intézet és az ERIC-egyesületek munkájának segítésére szolgál az ERIC deskriptorokat tartalmazó teaurusz. Kísérlet folyik ezenkívül az amerikai iskolai tájékoztatási központok kiépítésére.

A kidolgozásra kerülő program első lépése az iskolai tájékoztatási központ munkatársainak és igazgatójának, a körzeti központ igazgatójának, valamint a könyvtári technikus integrált képzési programjának elkészítése. A Denveri Egyetem kísérleti programjában az iskolakörzeti központ vezetőit képzik aspirantúrájának megfelelő fokon. A Michigani Egyetem a könyvtárosképző főiskolákkal közösen dolgozta ki kísérleti programját.

Anglia

Az Országos Oktatástechnológiai Tanács korszerű információs rendszert szervez, amely az oktatástechnológia területén felhalmozott értékes források anyagát könnyen és gyorsan teszi hozzáférhetővé a felhasználók számára. Ehhez elsősorban gondosan összeállított bibliográfiák, katalógusok, szelektált

tájékoztatói forrásjegyzékek szükségesek. A visszakeresést gépi úton kívánják megoldani. A gépi feldolgozás és visszakeresés terén eddig már néhány kísérlet lebonyolításra került.

Az angol Tantervi és Vizsgabizottság az iskolai tájékoztatói központok létrehozását vizsgáló programjának eredményeit a School Resource Centres c. jelentésben hozta nyilvánosságra. (School Council Working Paper 43.). A kutatás második szakaszában hat kísérleti iskolában hoznak létre tájékoztatói központot. A hat iskola típus szerinti megoszlása: 4 egységes (Comprehensive School); 1 középfokú iskola (Middle School, 9-13 éves korosztály); 1 gimnázium (Grammar School). A Tantervi és Vizsgabizottság szakmai tanácsadással segíti az iskolákat. Szakmai szempontból az érdemi feladat az anyagok visszakeresését lehetővé tevő katalógusrendszer kidolgozása volt. Ezt 4 iskolában lyukkártya-rendszerű katalógussal, 1 iskolában címrendszer-, 1 iskolában betűrendes tárgyszó-katalógussal oldották meg. Az anyagok összeállítására, az eszközök továbbfejlesztésére szánt helyiségeket a könyvtár mellett rendezték be. A munka tapasztalatait, az általánosítható következtetéseket a Tantervi és Vizsgabizottság 1973. évi jelentése tartalmazza.

Német Szövetségi Köztársaság

Hosszas viták után 1973 végén fogadták el az információ és dokumentáció fejlesztésére készített programot. Ez a program tartalmazta a pedagógiai könyvtárak átszervezését, tájékoztatói központok felállítását az újonnan épült iskolákban, különösen az egységes iskolákban (Gesamtschule) -; hatékony pedagógiai könyvtárak felállítását az egyetemeken és a tanárképző főiskolákon a tanárképzés és a pedagógiai továbbképzés céljaira, valamint az együttműködés fokozását a tartományi központi pedagógiai könyvtárak között.

A különféle pedagógiai információs szolgáltató intézmények szervezete a Dokumentationsring Pädagogik (DOPAED). Szakterülete a pedagógia és a pedagógiai kutatás. A DOPAED koordinációs központja a nyugat-berlini Pädagogisches Zentrum. A DOPAED keretébe ló tagintézmény tartozik. Sikerült koordinációt szervezni a német nyelvterületen Ausztriával és a német nyelvű kiadványokra vonatkozólag Svájjal. Az NDK-val nincsenek kapcsolataik.

A koordinációs központ fő feladatai:

- A DOPAED keretei között folyó együttműködés továbbfejlesztése,
- A pedagógiai bibliográfiába felveendő kiadványok feldolgozásának koordinálása, bibliográfia kiadása,
- Gépi rendszer kifejlesztése az adatok feldolgozásának, tárolásának és visszakeresésének megkönnyítésére.

A gépi feldolgozás számára elkészítették és 1973 őszén kiadták a DOPAED hivatalos pedagógiai tezauszát. A DOPAED teljes gépesített rendszerének kialakítása, valamint a szélesebb nemzetközi együttműködés megvalósítása folyamatban van.

Svédország

A korszerű tele-kommunikációs módszerek felhasználásával országos információs hálózat felállítását tervezik, amelybe a következő évtizedben már az iskolák és magánszemélyek is bekapcsolódhatnak. A felvevő helyeken felállított telex vagy televíziószerű képernyő segítségével információ-

kat lehet majd mindenhova eljuttatni, és egyéni kérdésekre is válaszolnak. A hálózatot az oktatás céljaira, valamint az iskolai munkához is igénybe kívánják venni.

A Központi Oktatásügyi Főigazgatóság javaslata megjelöli a pedagógiai kutatási eredmények terjesztése szempontjából fontos csoportokat, megvizsgálja a terjesztési módszereket és az információk áramlásának lehetőségeit. Az eredményeket a Főigazgatóság valamint a malmói és uppsalai pedagógiai főiskola kiadványai terjesztik.

A svéd Oktatásügyi Minisztérium által meghatározott pedagógiai kutatási program egyik pontja (42.) az iskolai tájékoztatási rendszer kidolgozására vonatkozik. Az állami költségvetésben a pedagógiai kutatásokra fordított összegnek mindössze 2%-át használják fel tájékoztatási célokra (legalább 10%-ra lenne szükség).

Javasolják, hogy az Országos Tudományos Információs és Dokumentációs Tanács (SINFODOK), amely Svédországban a tudományos és műszaki információ szerve, bővítse ki tevékenységét olyan irányban, hogy a társadalomtudományoknak vagy a Közoktatásügyi Minisztérium tevékenységi területének nagyobb részét is fogja át.

IRODALOM

- ALFEROV Ju.Sz.: Mezsdunarodnoe bjuro proszvescsenija JUNESZKO (Az UNESCO Nemzetközi Nevelésügyi Irodája). = Szovetszkaja Pedagogika, 1972. No. 9. 130-134. p.
- BESWICK, N.: Resource Centre Development - Six Pilot Schools. (Információs központ hat angol kísérleti iskolában) = Education Libraries Bulletin, 1972. No. 44. 4-6. p.
- BURCHINAL, L.G. - HASWELL, H.A.: How To Put Two and a Halft Tons of Research Into One Handy Little Box). (ERIC, az USA oktatásügyi minisztériumának Neveléstudományi Kutatási Információs Központja). = American Education, 1966. No. 2. 23-25. p.
- CASE, R.N.: Report from the Manpower Project. (Az amerikai iskolai információs központok káderfejlesztési programja). = School Libraries, 1971. No. 3. 49-50. p.
- CASE, R.N.: Experimental Models for School Library Media Education. (Kísérleti modellek az iskolai információs központok könyvtárosainak képzéséhez). = School Library Journal, 1971. No. 4. 25-30. p.
- DAVIES, J.O.: The Documentation Centre for Education in Europe. (Az Európa Tanács Pedagógiai Dokumentációs Központja) = Education Libraries Bulletin, 1971. No. 40. 8-15. p.
- EKMAN, B. - SANDAHL, Chr.: Pedagogisk forskning - information och dokumentation. (Információ és dokumentáció a pedagógiai kutatásban) = Pedagogisk Tidskrift, 1970. No. 2/3. 29-35. p.
- Forschung in Schweden. (A svéd 1971/72. évi pedagógiai kutatási program) = Zeitschrift für erziehungswissenschaftliche Forschung, 1971. No. 4. 239-248. p.

- GILBERT, L.: MARCLends a HELPIS Hand (Az angol oktatástechnológiai információs rendszer) - The Times Educational Supplement. 1971. No. 2921. 58.p.
- HRIPKOVA, A.G.: Die Akademie der Pädagogischen Wissenschaften der UdSSR - das führende Organ der wissenschaftlichen Forschung auf dem Gebiet der pädagogischen Forschung. (A Szovjetunió Neveléstudományi Akadémiája a Pedagógiai kutatás irányító szerve.) = Pädagogische Forschung, 1971.No.6. 3-24.p.
- LA MORZIA, V.: Berichte. Internationale Arbeitsgruppe "Pädagogische Dokumentation". (Beszámoló a Pedagógiai Dokumentációs Központok Nemzetközi Munkaközösségének tevékenységéről) = Bildung und Erziehung, 1962. No.3.166-175.p.
- MISZLAVSZKIJ, V.I. Opýt polucsenija pedagogicseszkov informacii pri pomoscsi elektronno-cifrovoy vücsiszlitel'noj masinü. (Kísérlet számítógépes pedagógiai szaktájékoztatásra) = Szovetszkaja Pedagogika. 1972.No.7. 34-41.p.
- OLSSON, H.O.: Datorn i nem och skola. (Országos információs hálózat terve Svédországban). = Barn och Kultur, 1972. No.3. 86-89.p.
- Pedagogiska nämnden dryftar sprindning av forskningsresultat. (Pedagógiai kutatási eredmények terjesztése Svédországban). = Utbildningstidningen, 1972. No.5. 20.p.
- SPANGENBERG, K. - KSCHENKA, W.: The Dokumentationsring Pädagogik. - DOPAED. (A nyugat-berlini Pedagógiai Központ dokumentációs osztálya.) = Education Libraries Bulletin, 1973. No.3. 24-32.p.
- STIEHL, W.: Informationsversorgung für die pädagogische Wissenschaft (Az NDK pedagógiai információs szolgáltatási rendszere) = Informatik. 1972. No.3. 17-24.p.
- SZTAMENOV, I.: Informacionni potoci v ucsebnija procesz. (Információs áramlások az oktatási folyamatban.) = Narodna Proszveta, 1971. No.8. 18-33.p.

Könyvtárosképzés a skandináv országokban

VADÁSZ Ferencné

Az alábbi szemlét Vadász Ferencné a Scandinavian cikkek alapján készítette. (TAMMEKANN, Eeva-Maija: The training of librarians in Finland. 1973. No.3. 78-80.p.; BRESDORFF, Viggo: Courses and seminars at the Danish School of Librarianship. 1973. No.3. 81-87.p.; HÖGLUND, Anna-Lena -

A KÉPZÉS HELYZETE AZ EGYES ORSZÁGOKBAN

A 70-es évek elejétől Skandinávia minden országában reformokat vezettek be a könyvtárosképzésben. A változások jelentősek, de országonként különbözőek az eltérő történeti előzmények következtében. A skandináv könyvtárosképzés történeti fejlődésében azonban vannak azonos vonások. Az intézményes oktatás valamennyi országban a közművelődési könyvtárosok képzésével indult. A tudományos és szakkönyvtárakban kezdettől fogva - és nagyrészt még ma is - különböző szaktudományi diplomával rendelkezőket alkalmaznak, akiknek egy részét helyileg tanítják be, más részük pedig külföldi egyetemeken sajátítja el a könyvtárosi ismereteket ösztöndíjjal, vagy saját költségén.

Reformtörekvéseik azonos jellemzői: főiskolai szintű nemzeti könyvtárosképzést hoznak létre (megjegyzendő, hogy egyetemi képzés csak Finnországban van); a főiskolákon együtt képzik a közművelődési és szakkönyvtárosokat; tartalmilag a képzés elméleti színvonalát emelik és a könyvtártudomány mellé beépítik a tantervekbe az informatikát is. Az új rendszer egyelőre mindenütt kialakulóban van még, hiszen mindössze 1-3 évvel ezelőtt vezették be. Az új formák egymástól eltérő jellegük miatt csak országonként külön-külön tekinthetők át.

FINNORSZÁG

1971 előtt két egyetemen, Tampereben és Helsinkiben a bölcsészkarokon folyt egyetemi könyvtárosképzés. Főleg közművelődési könyvtárosokat képeztek és csak néhányan helyezkedtek el közülük tudományos könyvtárakban. A régi rendszerben 3+2, illetve 3+3 év volt az egyetemi tanulmányi idő. A hallgatóknak a könyvtárszak mellett még egy másik szakból is legalább alapvizsgát kellett tenniük. Az alapvizsga minden szakon hároméves tanulmányi időt zár le. Ha a hallgató másik szakjából tette le előbb az alapvizsgáját, akkor további két év alatt szerezhethet könyvtárosi diplomát. Ha pedig a könyvtárszaktól tett előbb alapvizsgát, akkor további három év alatt tehet le másik szaktárgyából az alapvizsgát, és így lett diplomás könyvtáros.

A reform lényege: a képzés kezdettől fogva két- esetleg háromszakos; a könyvtáros tanszék könyvtártudományi és informatikai tanszékké alakult át; az oktatási idő egységesen öt éves lett; a régebben kötelező előzetes hathónapos könyvtári gyakorlatot eltörölték. Az alapvizsgakövetelmény könyvtár- és tájékoztatástudományból mindenki számára egységes. Ezzel a képzettségi fokozattal akár könyvtárakban, akár információs intézményekben elhelyezkedhetnek. A további két egyetemi évben már kétirányú szakosított oktatás folyik: a hallgatók vagy a másik szaktárgyukból, vagy a könyvtár- és tájékoztatástudományból szerezhethetnek egyetemi oklevelet. Az utóbbi ágazat tananyaga a vezetéstudomány és az informatika.

Az új rendszer bevezetésével máris jelentkeznek problémák. A könyvtárosi közvélemény nehezen barátoskodik meg azzal, hogy felsőfokú szakemberei között olyanok is legyenek, akik más szaktárgyból szerezték meg egyetemi diplomájukat. A szakkönyvtárak elégedetlenek az egységes alapvizsgával, mert

az erősen közművelődési irányultságú - nemcsak tananyagában, hanem azért is, mert az informatikát is a régi oktatószemélyzet tanítja. Ezért az új forma kevesebbet nyújt számukra, mint a reform miatt megszüntetett korábbi dokumentálóképző tanfolyamok, amelyeket saját szövetségük szervezett. Helytelennek tartják az előzetesen kötelező könyvtári gyakorlat eltörlését, mert most hiányzik az a gyakorlati szemléleti alap, amelyre az elmélet felépülhet. Hallgatók és oktatók egyaránt nagy tulterhelésről panaszkodnak. A tanszéki létszámot nem bővítették és a régi oktatóktól elvárják, hogy a kéziratoktól kezdve a számítógépig mindenhez egyaránt értsenek.

DÁNIA

A kopenhágai könyvtárosképző főiskola 1956-ban alakult. Közművelődési könyvtárosokat képeztek 4 év alatt, amelyből 3 év elméleti és 1 év gyakorlati oktatás volt. A tudományos és szakkönyvtárosok képzését a többi skandináv országhoz hasonlóan itt is egyéb diplomások betanításával, tanfolyamok szervezésével, vagy külföldi egyetemeken való tanulással oldották meg, és ez a gyakorlat ma is él.

A dán közművelődési könyvtárügy fejlettsége és elsődlegessége fémjelzi a képzési reformot is. A négyéves főiskolai képzés közművelődési irányultságú és tantervei sem változtak lényegesen. A képzésre épülő specializált továbbképzést (gyermekkönyvtárosok, zenei könyvtárosok, könyvtárvezetők, stb.) fejlesztették ki igen tervszerűen. Erről bővebben a továbbképzés fejezetében lesz szó. Egyetemi diplomások posztgraduális 3-4 hónapos tanfolyamon végzhetnek el kiegészítőként a főiskolán a könyvtárszakot.

SVÉDORSZÁG

Az intézményes könyvtárosképzést 1953-ban szervezték meg az upsalai városi könyvtárban. Ebből alakult ki 1970-ben a svéd állami könyvtáros iskola, amely 1972-ig működött. Az utóbbi forma csupán abban különbözött az előbbi-től, hogy alkalmi előadók helyett egyéves szerződéssel oktatókat alkalmaztak. A képzés jellege közművelődési könyvtárosi gyakorlati szakképzés volt. A felvételt egyetemi végzettséghez kötötték és a beiratkozónak előzetesen legalább 6 hónapos könyvtári gyakorlattal kellett rendelkezniük. Formája munka mellett levelező utánképzés volt.

1972-ben Borås-ban létesítettek négyéves könyvtáros főiskolát, amely nappali tagozaton minden könyvtár típus számára képez könyvtárosokat. Az új főiskola alapítását a szakképzett könyvtárosok iránt rohamosan növekvő igény sürgette. A jelentkezés pályázat alapján történik, felvételi vizsga nincs. Pályázhatnak egyetemet végzettek, vagy diploma nélküli, de hosszú könyvtári gyakorlattal rendelkező könyvtárosok, sőt könyvtári tisztviselők és könyvesbolti eladók is.

Az oktatott tantárgyak jelentőségük és a ráfordított óraszámok rangsorában a következők: irodalomismeret és bibliográfia; dokumentumismeret (a hagyományos és nem hagyományos dokumentumok szerzeményezése, feltárása, valamint a dokumentálás és tájékoztatás technikája); könyvtártan (a hazai és a skandináv könyvtárügy, vezetés és szervezés, építés és berendezés, könyv- és könyvtártörténet, könyvtárszociológia, marketing); az audiovizuális állomány építése és felhasználása; társadalmi ismeretek (szociológia, a svéd oktatás- és művészetpolitika, állampolgári ismeretek).

Az első három év egységes, a negyedik év szakosított, ahol az említett tantárgyakból a közművelődési, illetve a szakkönyvtárak igényeinek megfelelően további specializált ismereteket kapnak. A szakkönyvtárak elégedetlenek, mert a képzést közművelődési irányultságúnak tartják és keveslik az egy szakosított évet, amely nem biztosít számukra használható szakembereket.

A svéd reform kezdeti problémái a következők. Készségbevonják azt a feltételezést, hogy a beiratkozott nagyon különböző előképzettségű hallgatóság már a második évben azonos szintre hozható. Tankönyvek nincsenek. Az oktatók szakirodalmat jelölnek ki a hallgatók számára, de az az egyéni tanulásban nagy nehézséget jelent, tekintettel a felkészültségbeli különbségekre. Az egyes tantárgyak oktatói az utolsó szakosított évben is végigviszik tantárgyukat, és mivel a tantárgyfelosztás szerint az oktatók vagy közművelődési, vagy szakkönyvtári szakemberek, a szakosítás megoldása felemás jellegű. Oktatási segédleteik még alig vannak, olyan egyszerű eszközöket is beleértve, mint katalóguscédula kollektciók a katalógusszerkesztés gyakorlására. A 10 hetes kötelező könyvtári gyakorlatot, amelyből csak 4 hetet töltenek szakkönyvtárakban, kevésnek tartják. A tudományos és szakkönyvtárosok zöme továbbra is külföldi egyetemeken szerez képzést.

NORVÉGIA

Oslóban 1940 óta működik könyvtárosképző iskola a városi könyvtárban. Kezdetben öthónapos tanfolyamokon, később kétéves oktatási formában képeztek közművelődési könyvtárosokat egyéves előzetes könyvtári gyakorlatra építve. Ebből az intézményből fejlesztették ki a reform során a hároméves norvég állami könyvtáros iskolát, ahol 1974-ben indult meg az oktatás.

Az iskola az egyetemi alapvizsga szintjének megfelelő szakképzést nyújt. Tantervét úgy állították össze, hogy az mind a közművelődési és iskolai, mind a szakkönyvtárosok képzésére alkalmas legyen. Az első év tananyaga egységes. A második és harmadik évben a hallgatók meghatározott tantárgycsoportokat választva szakosodhatnak. A szakosodás elmélyítését szolgálják továbbá a szabadon választott speciálkollégiumok is. Az iskola nem ad felsőfoku képzést. Azt tervezik, hogy a későbbiekben kétéves továbbképzést építenek erre az alapra, amelynek elvégzése biztosítja majd az egyetemi diplomát.

A jelenlegi hároméves alapképzés a régítől eltérően erősen elméleti jellegű. Tanterve igényes és a szakosítás megoldása is nagyon jónak tűnik. Különösen figyelemre méltó a gondos felkészülés. Már az iskola megnyitása előtt 10 évvel hozzákezdtek az oktatók kiképzéséhez. A pályázó könyvtárosokat ösztöndíjjal hazai és külföldi egyetemekre küldték tanulni. Mindegyiknek két-három diplomát kellett szereznie egyrészt könyvtár- és tájékoztatástudományból, másrészt más, az oktatáshoz fontos szaktudományból, pl. pszichológiából, pedagógiából, szociológiából. A tervezett kétéves ráfejelő továbbképzést főleg külföldi egyetemokről meghívandó kiváló szakemberekkel kívánják megoldani.

TOVÁBBKÉPZÉS

A skandináv országokban végrehajtott képzési reform során létesült új vagy megújított intézmények említésre méltó továbbképzéssel még nem

foglalkoznak. Kivétel Dánia, ahol az alapképzés lényegesen nem változott, illetve ahol a közművelődési könyvtárosi szakosodást továbbképzés formájában oldották meg. A továbbképző tanfolyamokat az intézet szervezi, de nem csak falain belül, hanem külső könyvtárakban és egyéb intézményekben is. A tanfolyamok költségét államilag fedezi és megfelelő személyzettel rendelkezik a szervező és koordináló munkák elvégzéséhez.

Négyféle szakosító továbbképző tanfolyamot szerveznek rendszeresen. Időtartamuk 3-4 hónap.

1. Gyermekkönyvtárvezetők számára: gyermekirodalom, speciális gyermekkönyvtári ismeretek, gyermekpszichológia, olvasáselmélet, az audiovizuális eszközök használata a gyermekkönyvtárban.
2. Zenei részlegek vezetőinek: zenetörténet, zeneelmélet, zenei szakirodalmi tájékoztatás, hanglemezek szerzeményezése és kezelése, a zenei műveltség terjesztése.
3. Közművelődési könyvtárvezetők számára: szervezéselmélet, rendszerelemzés és -tervezés, magatartástudomány, munkapszichológia, racionalizálás, könyvtári jogszabályok, közigazgatási ismeretek, várostervezés, könyvtárépítés, költségtervezés.
4. Kórházak és egyéb hátrányos helyzetűek intézményeinek (ideggyógyintézetek, gyermekotthonok, szociális otthonok, börtönök stb.) könyvtárosai számára: az intézmény lakói sajátos életkörülményeinek megfelelő pszichológiai és pedagógiai ismeretek, egészségügyi és egyéb szakismeretek. A cél, hogy a könyvtárosok ezen intézmények munkájában partnerei legyenek a szakembereknek. A tanfolyamok előadásait az említett szakemberek (orvosok, védőnők, pszichológusok, gyámügyi szakemberek stb.) tartják, s a hallgatók a szakirodalomból előzetesen felkészülve színvonalas vitákon készülnek jövőendő hivatásukra.

A szakosító továbbképzésen kívül igen sok és változatos témájú kéthetes szemináriumot hirdetnek meg, amelyekre a könyvtárak némi hozzájárulással elküldhetik munkatársaikat. A változatosságot érzékeltetik a következő kiragadott témák: Műszaki szakirodalmi tájékoztatás. - Irodalomkritika. - Zenei irányzatok a hanglemezipiacon: jazz, beat, népzene. - Bevezetés a számítógéptechnikába és használatába. - Helytörténeti munka. - Másolástechnika. - A könyvtárak és a gazdasági élet kapcsolata. - A filmkölcönzés szerepe a könyvtárban. - Irodai szakképesítéssel rendelkezőknek a speciális könyvtári adminisztráció ismeretei.

KÖVETKEZTETÉSEK

A skandináv országok könyvtárosképzési reformjainak általános irányait összehasonlítva a mi hazai törekvéseinkkel megállapíthatjuk, hogy hasonló cél irányában haladunk. Nálunk a Szombathelyen már megindult főiskolai könyvtárosképzésben, amely remélhetőleg már a közeljövőben más főiskolákra is kiterjed, sikerült megvalósítani a tanárszakkal párosított, könyvtár- és tájékoztatástudományi-elméleti felkészültség szempontjából egyaránt korszerű színvonalu képzést. Ahol eltérnek utjaink, az a szakkönyvtárosok képzése. A mi koncepciónk (történeti előzményként tekintve a szakkönyvtárosképző tanfolyamok több mint egy évtizedes tapasztalatait) nem az egységes képzésen belüli

szakosítás, hanem a teljes programjában szakkönyvtári igény szerinti képzés mellett döntött. A skandináv reformok kezdeti tapasztalatai megerősítenek abban, hogy jól döntöttünk ebben a kérdésben.

Tájékoztató szakemberek képzése és továbbképzése

GOR' KOVA, V.I. - MSVELIDZE, A.I.

Az alábbi tömörítést PINTÉR Márta készítette a szerzők "Podgotovka i povüsenie kvalifikacii informacionnüh rabotnikov" (Naucsno- Techniceszkaja Informacija, Szerija 1. 1973. No. 8.) című cikke alapján.

Jelenleg a Szovjetunióban mintegy 130 000 szakember dolgozik a különféle tudományos és műszaki tájékoztató intézményeknél, közülük több mint negyvenezen a nagy műszaki és tudományos könyvtárakban. Képzésükről és továbbképzésükről - az egyetemek és az általános jellegű főiskolák mellett - a Tájékoztató Szakemberek Továbbképző Intézete (IPKIR: Insztitut povüsenija kvalifikacii informacionnüh rabotnikov) és egy sereg központi vagy körzeti információs szerv és ágazati továbbképző intézet gondoskodik.

A felsőoktatási intézmények a következő szakokon képeznek szaktájékoztatókat: 1. Az információ-feldolgozás gépesítése és automatizálása, 2. könyvtártudomány és bibliográfia, 3. alkalmazott nyelvészet, 4. történelem és levéltár, 5. tudományos és műszaki tájékoztató kiadványok szerkesztése.

A tájékoztató szakembereket képző ill. továbbképző szovjet és külföldi oktatási intézmények tapasztalatainak és eredményeinek összehasonlítása végett nyolc ország 177 tantervének elemzése készült el. A tantervek megoszlása: Szovjetunió 60, USA 60, Lengyelország 16, Csehszlovákia 12, NDK 10, Nagybritannia 8, Franciaország 6, NSZ 5. A tantervek alapján a képző intézmények két típusba sorolhatók: az elsősorban könyvtárosokat képzőkre, ahol azonban egy sor informatikai tantárgyat is oktatnak, és a tudományos műszaki információt hangsúlyozókra, ahonnan viszont nem hiányoznak bizonyos könyvtártudományi tárgyak sem. A két típus tanterveiből csak a tájékoztatástudományra vonatkozó részeket összehasonlítva azt látjuk, hogy a leendő könyvtárosok a tudományos tájékoztató tevékenységnek és az adatfeldolgozásnak főleg a gyakorlatban közvetlenebbül hasznosítható oldalával ismerkednek meg, míg a tájékoztató szakemberek képzésében egyrészt a számítástechnika, másrészt az elmélet jut tulsúlyra (az információs rendszerek és hálózatok, az informatika elmélete, filozófia, logika, nyelvészet, kibernetika, pszichológia, szociológia, rendszertechnika, tudományos kutatások módszertana, stb.)

Ami a képzés színjét illeti: tudományos fokozatot informatikából csak a Szovjetunióban, az Egyesült Államokban és Nagybritanniában lehet szerezni.

Egyetemi szintű képzés a vizsgált országok közül a Szovjetunióban, az Egyesült Államokban, Nagybritanniában, Csehszlovákiában, Lengyelországban és az NDK-ban folyik. Az USA, Nagybritannia és Csehszlovákia egyetemlein lehetőség van a diploma megszerzése utáni szakosodásra is, vagy külön vizsgák letételével (rigorosum, Csehszlovákia) vagy 1-2 éves kiegészítő kurzusok elvégzésével.

A tudományos és műszaki tájékoztató intézményeknél dolgozó más diplomával rendelkezők vagy esetleg felsőfoku végzettség nélküliek képzését ill. átképzését a legtöbb országban általános és szakosított tanfolyamokkal oldják meg. A Szovjetunióban az IPKIR hatféle szaktanfolyamot tart fenn: 1. A tudományos tájékoztatás szervezése, gazdaságossága és tervezése, 2. A tájékoztatás forrásainak analitikus-szintetikus feldolgozása és a tájékoztatási kiadványok előkészítése, 3. az információ biztosítása, az ellátottság, 4. információs folyamatok gépesítése, automatizálása, 5. tudományos és műszaki propaganda, 6. reprográfia, mikrofilmzés, az információs folyamatok technikai berendezései és eszközei.

A tudományos és műszaki tájékoztatás középkádereinek ("technikusok", "asszisztensek") képzését eddig csak Franciaország, Lengyelország és az NSZK oldotta meg. Egyes országok, így pl. Csehszlovákia, Lengyelország és az NDK középiskolaiban bevezették az információ-használók oktatását is, általában 16-25 órában.

A felsorolt, élvonalbeli országokkal való összehasonlítás alapján szükségesnek látszik a Szovjetunióban folyó tudományos és műszaki tájékoztató képzés színvonalának erőteljes megemelése, az egyetem elvégzése utáni szakosodás lehetővé tétele, a tájékoztatási középkáderek képzéséről való gondoskodás, az informatika-elméleti oktatás kibővítése, országosan összehangolt és rugalmas tantervek készítése; ugyancsak mielőbb meg kell vizsgálni, melyek azok a foglalkozási ágak, ahol a következő évek folyamán várhatóan kialakul vagy növekszik majd a tájékoztatási szakemberek iránti igény.

Képzés a tudományos és műszaki tájékoztató munkára

Louis VAGIANOS

A cikk eredeti címe: Education for scientific and technical information work (Journal of Education for Librarianship, 14. vol. 1973-1974. 2. no. 83-95. p.)
Szerzője a kanadai Dalhousie University tanára. A tömörítés KASÁNSZKY Zsombor munkája.

A tudományos és műszaki tájékoztatási dolgozók képzéséről igen kiterjedt vita folyik. A vitás kérdések megoldásához először is a képzés céljait kellene tisztázni - azonban épp ezzel aránylag ritkán próbálkoznak meg a szakirodalomban.

Ajánlatos a munkáltatók szempontjaiból kiindulnunk, hiszen ők a "fogyasztói" a képzés "termékeinek". A munkáltató szempontjából a tájékoztatói dolgozók képzésének három fő problémája: 1. milyen jellegű tájékoztatói munkaerőkre van szükség jelenleg és a jövőben? 2. milyen feladatokat kell ezeknek ellátniuk? 3. miféle munkahelyeken (milyen típusú intézményekben) van szükség tájékoztató munkára és hogyan befolyásolja a munkahely jellege a szükséges munkaerőknek és feladataiknak a jellegét?

A kérdések megválaszolását, vagyis a képzés céljainak megfogalmazását jelenleg elsősorban két dolog gátolja. Egyrészt nagy a terminológiai bizonytalanság a tájékoztatóval kapcsolatos alapfogalmak terén. Másrészt nagyon keveset tudunk konkrétan arról, hogyan használják fel a kutatók az információkat. Az alábbiakban ezért először a terminológia és az információhasználat kérdésében keresünk kivezető utat a jelenlegi helyzetből, s utána ennek alapján konkretizáljuk a tájékoztatói dolgozók képzésének céljait - vagyis meghatározzuk a tájékoztatói dolgozók típusait, feladataikat és munkahelyeik sajátosságait.

TERMINOLÓGIAI KÉRDÉSEK

A terminológiai zavar elsősorban a tájékoztatói szakembernek, az információnak és a tudománynak a fogalma körül mutatkozik.

A tájékoztatói szakembert igen sokféle elnevezéssel illetik, s egyáltalán nem tisztázódott, hogy mi a különbség ezek jelentése között, ill. van-e különbség egyáltalán.

A tudomány szó jelentésének körvonalai főként sokféle kapcsolatban való használata miatt mosódnak el; beszélünk tudományos magatartásról, módszerről, a tények tudományos rendszerezéséről; tudománynak nevezzük az ismeretek összességét, egy-egy szakterületet, a szakértelmet, sőt olykor a gyakorlati készségek bizonyos együttesét is.

A mi problémánk megoldása szempontjából azonban az információ fogalmának tisztázása a legfontosabb. Az "információ" kifejezés jelentése különböző szerzőknél különféle összefüggésekben: adat; adategyüttes; szöveges (nem numerikus) adat; hasznosítható adat; tények; az adatok jelentése, tartalma. Mi hát az az információ, amivel a tájékoztatói dolgozónak foglalkoznia kell?

A szerzők nagyobb része megegyezik abban, hogy az információt valami entitásnak tekinti, valami lényegnek, amit úgy lehet kifacsarni a szövegekből, mint a vizet a szivacsból. Többre jutunk azonban, ha nem dolognak fogjuk fel az információt, hanem eseménynek, Hayakawa definíciója nyomán; szerinte az információ olyan esemény, amelyre akkor kerül sor, amikor az egyedek interakcióba lépnek egymással, szimbólumok vagy egyéb stimulusok révén. Valóban - az információ sohasem írható le önálló létező gyanánt; mindig valamilyen fizikai hordozónak a része, s csak egy másik fizikai hordozóval való interakció révén kaphat jelentést, amely interakció kommunikációt eredményez. Az információ és a kommunikáció tehát szorosan összefügg egymással.

Az információnak ez a meghatározása azonban az általunk kitűzött cél eléréséhez nem elegendő. Ha tovább elemezzük ezt a fogalmat, kiderül, hogy előfordulásokor végeredményben mindig közölt adatokról, a kommunikációban szereplő adatokról (communicated data) van szó. Az információ eszerint a kommunikációban szereplő adatok eseménymátrixa. A tudományos

és műszaki tájékoztató tevékenység mindig a kommunikációban szereplő adatokra vonatkozik.

A KUTATÓK INFORMÁCIÓHASZNÁLATA

Kit kell ellátnia információval a tájékoztatási szakembernek és hogyan? Nagyon sok vizsgálat foglalkozott a használók igényeivel, szükségleteivel - de nagyon keveset tudunk arról, mi a tényleges kapcsolatuk a meglévő tájékoztatási intézményekkel, mennyire relevánsak számukra a szolgáltatások, amelyekben részesülnek. Nincs megbízható kritériumunk az információ hasznosságának, hasznosításának a mérésére.

Ez a hiány arra vezethető vissza, hogy nem tisztáztuk az információ hasznosításának két igen fontos tényezőjét: 1. hogyan kell "tárolni" az adatokat, fizikailag kezelni, intellektuálisan megszervezni a nagy üzenet-készleteket; 2. hogyan működik az emberi elme a kommunikációban, hogyan történik az üzenetek átvitele, a gondolatok átadása az egyik embertől a másikig. Az előbbit, tehát az információ tárolásának és keresésének a problémáját valószínűleg nem is lehet megnyugtatóan megoldani, amíg nem tudunk többet az utóbbról.

Az utóbbi kérdésre a kommunikációelmélettől várhatunk választ. Az eredményes kommunikáció tényezői: a leadó, a felvevő, a csatorna, az üzenet. A legfontosabb közülük a felvevő, mivel ő dönti el a kommunikáció értékét. Ebben az összefüggésben különbséget tehetünk adat és információ között: a folyóiratcikk egy lapja mindenképpen adat, de ha az olvasót nem érdekli (ha nem hasznos a számára), akkor nem információ. Az információ fogalma így még egy lépéssel távolabb kerül a fizikai létezőtől, tárgytól. A csatornában haladó üzenet még nem információ, a csatorna kapacitásának semmiféle mértékegységével nem mérhetjük egyszersmind az információtartalmat is. A tájékoztatási munkának a kommunikáció fogalmihoz való viszonyítása azonban hasznosabb mérési módszert, mutatót kínál, ez pedig az információnak mint átadott ("prezentált") adatnak az értékelése.

A tájékoztatási szakember tevékenysége tehát nem korlátozódhat az információ fizikai sajátosságainak a vizsgálatára. Feladatkörének lényegét négy, egymással összefüggő folyamat alkotja: az adatok átvitele (beleértve a kommunikációelméletet), szelekciója, szervezése és elemzése.

Mindezek után már felvázolhatjuk a választ azokra a kérdésekre, amelyek a tájékoztatási szakemberek képzését legközvetlenebbül érintik.

A TÁJÉKOZTATÁSI DOLGOZÓK; FELADATAIK ÉS MUNKAHELYEIK

Mint már említettük, a tájékoztatási dolgozók különféle kategóriáit áttekinthetetlené teszi a különféle elnevezések, szinonimák elburjánzása. Kiséreljük meg a tisztázást, lépésről lépésre haladva.

A tájékoztatási munkában tudományos ("professional") és technikai ("non-professional") munkatársak vesznek részt. Tudományos munkatárs az, aki egyetemi fokozat megszerzése után legalább egyéves kiegészítő, gyakorlati szakképzésben részesült a tájékoztatás valamely területén. Technikai munkatárs az, aki nem végzett egyetemet, de részesült speciális szakmai képzésben. Mind a tudományos, mind a technikai munkatársak az alábbi feladatok némelyikével vagy mindegyikével foglalkoznak: 1. az anyag fizikai kezelése (beleértve szelekcióját és szervezését), 2. az információs folyamat elméleti vizs-

gálata, 3. a tájékoztatási rendszerek tervezése (beleértve a tárolás, keresés és továbbítás vizsgálatát), 4. a tájékoztatási rendszerek irányítása.

Munkájuk végcélja a lehető legtökéletesebb tájékoztatási rendszer kiépítése. Ma már nyilvánvaló, hogy ez csak az egyes tájékoztatási intézmények gyarapítási és szolgáltatási kooperációja és koordinációja révén, országos tájékoztatási hálózat kiépítése révén érhető el. Az országos hálózat kiépítése és működtetése szakértelmet kíván a tájékoztatási dolgozóktól az alábbi munkaterületeken: 1. adminisztratív-igazgatási munka (beleértve az egész rendszer irányítását és az egységek közötti kapcsolatok fejlesztését), 2. hálózattervezés, 3. a rendszer működtetése (beleértve az összes szolgáltatást a használók számára).

Próbáljuk most üzemszervezési szempontból, funkciójuk szerint elkülöníteni egymástól a tájékoztatási dolgozók néhány nagy, átfogó kategóriáját.

1. **Oktatók** (information educators), akik a tájékoztatási szakemberek képzésével és továbbképzésével foglalkoznak. - Ezek különféle tudományok szakemberei; hasznos, ha a gyakorlati tájékoztatási munkában is szerepelnek tapasztalatokat.

2. **Informatikai kutatók** (information researchers); a tájékoztatás elméleti kérdéseit vizsgálják, a rendszerelemző vizsgálatok eredményeit tanulmányozzák, a rendszer folyamatos fejlődését biztosító ellenőrző rendszereket dolgoznak ki, kísérleti tájékoztatási rendszereket terveznek. - Többnyire bölcsészdoktorok; üzleti vagy kormánysszervekben, ill. egytemen működnek.

3. **Tájékoztatási szervezők** (information managers); feladatuk a beruházások intézése, a gyarapításnak és a rendszer működésének folyamatos felügyelete, a személyzeti munka, a berendezés karbantartása, a propagandamunka irányítása, a tervezés. - Igazgatási szakemberek, rendszertervezők, rendszerszervezők, propagandaszakemberek töltik be ezeket a munkaköröket.

4. **Információelemzők** (information analysts); a továbbítás vagy publikálás céljából kódolt vagy tömörített információval foglalkoznak, tehát indexelő, referáló, katalogizáló vagy bibliográfiai tevékenységet folytatnak. - Sokféle szakember tartozik ide, a könyvtári munka egész területéről.

5. **Információterjesztők** (information merchants); ők juttatják el az információt a tárolóból a használóhoz; ők felelősek a gyűjtemény fejlesztéséért, a referenz- és SDI-munkáért, a használók információhasználati képességéért. - Szakreferensek, referenzkönyvtárosok stb. tartoznak ebbe a csoportba.

6. **Tájékoztatásbonyolítók** (information maintainers); ők végzik a tájékoztatás valamennyi mozzanatában a rutinmunkát. - Ebbe a csoportba tartozik a tájékoztatási technikusok legnagyobb része, bár sok tennivalót elláthatnak a fentebb felsorolt funkciókban is.

A tájékoztatók munkájának jellege attól is függ, hogy milyen jellegű intézményben dolgoznak. Munkahelyeik három fő típusa:

1. **Az ipar** (vagy kereskedelem). - Az információ értéke itt közvetlenül pénzzel mérhető, ezért a közvetlenül hasznosítható eredmények gyors feltárásán van a hangsúly. Az ipari tájékoztatási rendszer magva a vállalati feladatok irányában specializálódott szakkönyvtár.

2. **A hatóságok**. - Ezek tájékoztatása igen sokrétű feladat, elméleti és gyakorlati kérdésekre egyaránt kiterjed. Más-más igényei vannak a törvényhozásnak, az operatív kormánysszerveknek, a bürokrácia gépezetének.

Minden szinten lényeges az információellátás hatékonysága; az üzleti szempont (a tájékoztatás pénzbeli értéke) itt nem érvényesül.

3. A felsőoktatás. - A tájékoztatás jellege itt az egyes szakterületek szerint változik. A természettudományban döntő a tájékoztatás gyorsasága. A kutatók itt általában beérik a kapott anyaggal, ők maguk nem járnak további információforrások után. - A társadalomtudományban nagy szerepet játszanak a statisztikák, felmérések adatai, ezért ezen a területen különösen kifejlődtek az adatbankok. A tájékoztatás gyorsasága itt nem olyan fontos, mint a természettudományban, de a precizitása igen; önálló információkeresésre itt sem vállalkoznak a kutatók. - A humán tudományok művelőinek közvetlenül kell tájékozódniuk a szakirodalomban, amellett a művészeti és irodalmi alkotások, amelyek az általuk használt információk jelentős részét teszik ki, nem türik az információfeldolgozásban szokásos átalakítási műveleteket; e téren ezért lényegében a "hagyományos" könyvtári apparátus a legalkalmasabb tájékoztatási rendszer. - Az alkalmazott tudományok - pl. jog, orvostudomány - terén ugyanolyan fontos a tájékoztatás gyorsasága, mint az iparban.

Mindhárom említett intézménytípus dolgozói egyaránt elvárják, hogy a kapott információ releváns, pontos és hozzáférhető legyen; a gyorsaság már nem mindenütt elsődleges követelmény. A hagyományos könyvtári szolgáltatások pontosság és hozzáférhetőség szempontjából kielégítőek, a relevancia és a gyorsaság biztosításához azonban már szükség van az új típusú tájékoztatási dolgozók segítségére.

A tokiói Központi Fővárosi Könyvtár

A The Tokyo Metropolitan Central Library című cikket (National Diet Library Newsletter 1973. No. 36. 7-13.p.) HORVÁTH Magda tömörítette.

Érdekes módon annak ellenére, hogy Japán egyike a világ legtöbb könyvet termelő országának (1972: 26 322 mű), és a japánok híres olvasók, az ország közművelődési könyvtárügye rendkívül elmaradott. Az egy főre eső kötetek száma 0,26 kevesebb, mint az etekintetben vezető országok: Dánia (3,39 kötet) és Csehszlovákia (2,35 kötet fejenként) adatainak egy tizede. Az általános japán szemlélet ugyanis az, hogy a könyvek megvételre valók, a könyvtárakat csak a történészek és a régiségeket kedvelők használják.

A második világháború után indult meg amerikai hatásra a fejlődés. Ennek mérföldköve az 1950-ben megalkotott könyvtári törvény. Különösen az utóbbi tíz évben vett komolyabb lendületet a közművelődési könyvtárak fejlesztése. Kiemelkedő példát adott Tokió az új Központi Fővárosi Könyvtár létrehozásával, amely 1973. jan. 23-án nyitotta meg kapuit. Rendkívül szép öt emeletes fehér épületével az Arisugawa park fái között, távol Tokió forgalmas üzleti központjától, az új könyvtár a tokiói közművelődésügy új korszakának szimbóluma.

Valójában csak a neve új, mert az 1908 óta működő tokiói Fővárosi Hibiya Könyvtárból fejlődött ki. Toshio Sugi, a Hibiya Könyvtár igazgatója jelentést készített és terjesztett a főváros Oktatási Tanácsa és kormányzója elé a tokiói közművelődési könyvtárak számalmas helyzetéről. Ennek nyomán 1969. decemberében 15 tagból (könyvtárosok, az oktatási tanács tagjai stb.) álló tervezési munkacsoportot neveztek ki. Ajánlásaik alapján a Hibiya Könyvtár férőhelyének kibővítésére egy új "fiókkönyvtár" építését határozták el. A további tervezés során azután a "fiók"-ból "központi" könyvtár terebélyesedett ki.

A Hibiya Könyvtár ma a Központi Könyvtár fiókja, nevét és bizonyos mértékű függetlenségét megtartva. A két könyvtár funkciómegosztással működik: a Központi Könyvtár fő feladata a helybenolvasztás, a tájékoztatás, valamint a könyvtárközi kölcsönzés; a Hibiya Könyvtáré a lakosság számára való kölcsönzés. A szervezeti séma szerint mindkét könyvtár a tokiói fővárosi Központi Könyvtári Bizottság alá tartozik, melynek képviselője az igazgató. A személyzet létszáma: Központi Könyvtár: 110 könyvtáros, 56 adminisztratív munkaerő; Hibiya Könyvtár: 35 könyvtáros, 30 adminisztratív munkaerő; összes létszáma 231 fő.

A Központi Könyvtár építését 1970 júliusában kezdték meg és 1972 márciusában fejezték be. A szükséges 2300 millió jent a főváros fedezte. A föld felett öt, a föld alatt két szint helyezkedik el. 1200 olvasó számára nyújt férőhelyet, a zárt raktár kapacitása kb. 1 600 000 kötet, míg a szabadpolc é kb. 200 000 kötet. Alapterülete összesen 20 281 m², az egyes szintek alapterülete 2000 és 3000 m² között van. Nyitvatartás naponta 1/2 10-től 20 óráig (szombaton és vasárnap 17 óráig). Minden hétfőn, a nemzeti ünnepeken, minden hónap 14-én és az újév ünnepkörében (dec. 28.-jan. 4.) zárva tart. A termek és osztályok változatos tervezési elemei és színei a könyvtár minden részének egyéni jellegét kölcsönöznék, az ujszerűség és a fényűzés légkörét teremtik meg.

A Központi Könyvtár szakrészlegekre bomlik. A különböző szinteken összesen 10 olvasóterme van: általános olvasóterem és folyóiratolvasó az első emeleten, társadalomtudományok a másodikon, humaniőrák a harmadikon, természettudományok a negyediken. Előkészületben van a könyvrártudományi, a tokiói helytörténeti és a különgyűjteményi olvasóterem. Összesen 200 000 kurrensen használt könyv áll szabadpolcon.

Az olvasók teljes szabadságot élveznek, a szabadpolcraól átvihetik a könyveket akármelyik másik terembe, semmiféle úrlapot nem kell kitölteniük vagy őrzjegyet hagyniuk a kivett könyvek helyén. Használat után egyszerűen beteszik a könyveket a visszaosztandó könyvek számára mindenütt felállított "koszikba".

Nagy gondot fordítanak a testileg fogyatékos olvasókra. Mindenütt tolószékek állnak rendelkezésre, az olvasótermekben speciális nagyító készülékek (4-20-szoros nagyítással) várnak a csökkent látásuakra. Öt fülkében hallgathatják a vakok az önkéntes vállalkozók által magnószalagra olvasott könyveket; ezeket haza is vihetik, sőt kérésre bármely könyvet szalagra vesznek és postáznak.

A könyvtár állománya jelenleg 380 000 kötet könyv és 4000 folyóiratféleség. Az állomány nagy részét a Hibiya könyvtárból hozták át. Minden olvasóterem mellett az olvasóterem profiljába vágó, ritkábban keresett könyvek számára zárt raktár van, míg a föld alatt elektromos meghajtású tömörraktárban tárolják a ritkán keresett könyveket.

Jelenleg több mint 100 közművelődési könyvtár van Tokióban, ezeket naponként a Központi Könyvtár látja el egy autóbusszal a keresett, de náluk hiányzó könyvekkel. Mivel egy autóbusz erre a célra kevésnek bizonyult, rövidezen egy másodikat állítanak be.

Végül említésre méltó nevezetessége a könyvtárnak - különösen japán viszonyok között -, hogy igazgatója nő, Haru Sadaka asszony, aki változatos munkakörökben 1949 óta áll a főváros kormányzóságának szolgálatában. Nagy tapasztalatokkal rendelkezik, s főleg az ő energiája és lelkesedése teszi olyan életteljessé és megkapóvá az új Központi Fővárosi Könyvtárat.

Ami az eredeti Hibiya Könyvtárat illeti, annak jelenlegi épülete 1957-ben készült el. Mivel a rendelkezésre álló terület igen kicsi volt, az akkori igazgató, Zenmaro Toki - a híres költő - a hely optimális kihasználására háromszögletű épületet tervezett, melyhez hasonló könyvtár nincs Japánban. A használat azonban bebizonyította értékét. A raktár a közepén, az olvasótermek körülötte helyezkednek el, így maximálisan kihasználják az ablakokon keresztül beáramló természetes megvilágítást. A belső üzemeltetés számára is hatékony ez az elrendezés. 1961-ben történt bővítés után az épület négyemeletes, alagsorral, összesen 10 154 m² alapterülettel, 857 férőhellyel és fél millió kötet raktári kapacitással.

A nagyobb gyűjteményeknek az új Központi Könyvtárba kerülésével a Hibiya Könyvtár kölcsönző könyvtár lett a következő funkciókkal: 1. kölcsönzős egyéneknek; 2. audiovizuális anyag kölcsönzése; 3. gyermek- és ifjúsági szolgálat külön olvasótermekkel; 4. a még meglévő különgyűjtemények használata.

Birmingham központi könyvtára

SALLAI István

Az 1,1 milliós Birmingham központi könyvtára ez év januárjában nyílt meg és 19 926 m² (ebből 16 521 m² hasznos) alapterületével egyike Anglia legnagyobb nyilvános könyvtárainak. Állománya 2 000 000 könyvtári egység, az ülőhelyek száma 1321.

Az új épület a város közigazgatási, kulturális és kereskedelmi épületeinek rekonstrukcióra szánt együttesében foglal helyet a komplexum első új épületeként az épületegyüttes középpontjában, a "Paradies" nevű városrészben.

Az angol könyvtári hagyományokat követve, az épület két részből áll és ennek megfelelően két szervezen egybefüggő épülettömböt alkot: a prézens könyvtárat (reference library) és a kölcsönző könyvtárat (lending library). A könyvtárnak egyébként 27 nagyobb és 8 kisebb fiókja van. Az utóbbiak rész-foglalkozású könyvtárosokkal működnek.

A prézens könyvtár fordított lépcsős piramis alaku, 7 emeletes épülettömb, ehhez csatlakozik a központi kölcsönző könyvtár háromemeletes tömbje,

annak oldalszárnyaként az előbbire merőlegesen elhelyezve, enyhén homorú homlokzattal. A könyvtár főbejárata ebből a szárnyból nyílik.

A vasbeton szerkezetű kettős épülettömb az eltérő funkciót külsőleg is kifejezi. Az aktívabb kölcsönző könyvtár barátságos, kifelé forduló épület, amely homlokzatával és ablakaival vonzást gyakorol környezetére. A prézens könyvtár ezzel ellentétben befelé forduló épület, kívül ablak nélküli falfelületek jellemzik, ablakai a központi udvarra néznek. A külső falfelületek, amellet, hogy a bent folyó elmélyült munkára figyelmeztetnek, az azok mentén elhelyezett raktári állományt is védik a besugárzástól. A prézens könyvtár a második szintmagasságig átjárót alkot, amely egyik sarkpontja a tervnek, biztosítja a zavartalan gyalogközlekedést, amit egyébként az épület alatt vezető valamint emelt gyalogátjárók is kiegészítenek.

A prézens könyvtár kétszintes alagsorában helyezkednek el a könyvtár üzemei (mikrofilm, kóteszt). Földszintjének az említett közlekedőn felüli területén van a főbejárat szárnyához csatlakozó ruhatár és egy előadóterem. A második szinten vannak a gyarapítás és a feldolgozó munka helyiségei. A tulajdonképpeni referenz könyvtár a harmadik szinttől a 7. szintig terjed. A négyzetalaku, szintenként egymás fölött növekvő terek közepén 24-x24 m-es udvar helyezkedik el. A szinteket a mozgólépcsőkön kívül hagyományos lépcsők, a mozgásban korlátozottak részére olvasói liftek és szolgálati liftek kötik össze. Az olvasók és a könyvtárosok, valamint a könyvek utjai teljesen elkülönülnek.

A belső udvart olvasóterek övezik szabadon hozzáférhető állományrészekkel. Minden szinten megtalálhatók a szakrészlegek vezetőinek szobái és a szaktájékoztatók szolgálati pontjai.

Az egyes szakrészlegek között a közlekedés szabad, a terek flexibilesek ("open plan").

A kölcsönző könyvtári szárny alagsori szintjén a gyermekkönyvtár helyezkedik el, külön bejáráttal. Földszintjén és két emeletén vannak a kölcsönző könyvtár olvasói terei, harmadik emeletén pedig a tömör raktárak.

A kölcsönző részleg a 110 000 kötet kölcsönzési állományon kívül idegen nyelvű könyv és drámagyűjteményeket foglal magába. A kölcsönző könyvtárhoz tartozik még a szemléltető képek részlege, amely az egész ország területére postán is kölcsönöz. Állománya 350 000 kasirozott illusztráció és diafilm, ill. dialemez.

Gyerekkönyvtárában 35 000 kötetes kölcsönzési és helybenolvasásra szolgáló gyűjteménye van, külön helyiséggel az iskola előtti korúak számára, külön tanulóhelyiséggel és munkaszobával a különleges feladatokat ellátásához.

A könyvtár szakrészlegei: Művészet 24 000 kötet és 110 kurrens periodika, Földrajz, történelem 95 000 kötet, fénykép- és metszetgyűjteménnyel, térkép szobával. Nyelv és irodalom 110 000 kötet, 130 folyóirattal. A Shakespeare emlékkönyvtár a legnagyobb Shakespeare-re vonatkozó gyűjteménnyel rendelkezik az országban (40 000 kötet, 86 nyelven). Helyismereti gyűjtemény 90 000 nyomtatott és 100 000 kéziratos dokumentummal. Filozófia, vallás 45 000 kötet könyv és 120 kurrens folyóirat. Kereskedelmi információ osztálya 5000 kötet könyvet, 500 kurrens folyóiratot tartalmaz, évkönyveket és címjegyzékeket több mint 150 országból. Természettudomány, technika 100 000 kötet könyv és 1000 folyóirat. Társadalomtudományok 170 000 kötet könyv és 600 folyóirat.

A zenei könyvtár ugyancsak a prézens könyvtár tömbjében foglal helyet, de 30 000 kötet könyv és zenemű kölcsönzésre szánt anyaga is van. Emellett 7000 kötet könyve és 80 kurrens folyóirata szolgál helybenolvasásra. Jól felszerelt lehallgató szobával rendelkezik, 10 000 hanglemeze zenén kívül drámákat, költői műveket, ezen kívül gyorsírás diktálására, valamint nyelvtanulásra szolgáló hanglemezeket is tartalmaz.

A könyvtár az egészen apró gyerekektől a speciális kutatókig mindenkinek rendelkezésére áll postán, telefonon és telex útján is.

(A könyvtár részletes dokumentációja alaprajzokkal, metszetekkel és az egyes részek méreteivel a Könyvtártudományi és Módszertani Központ szakkönyvtárában megtalálható.)

Folyamatos tájékoztató szolgáltatás a konferenciákról

Harry BAUM

A szerzőnek a Journal of Chemical Documentation c. folyóiratban (1973. No. 4. 187-189. p.) megjelent cikkét SÖVÉNYHÁZY Csilla tömörítette.

A Konferenciák Nemzetközi Tájékoztató Központja tíz éve folyamatosan gyűjti és sugározza szét a tudományos és technikai konferenciákról szóló információkat. A múlt évben a Központ adatbankja már 95 ország 3699 nemzeti, nemzetközi és regionális konferenciáját tartotta nyilván.

A konferenciaanyagok 80%-a idővel megjelenik a folyóiratokban is - ez a tény értékmérője a konferenciákon elhangzott előadásokat tartalmazó "paper"-eknek, mivel tudományos hasznosságukat bizonyítja. A tudományos információk használhatósága azonban idő multával csökken; s mivel a legértékesebb a legfrissebb információ, a konferenciaanyagok információi sok esetben értékesebbek, mint a folyóiratokban jóval később leközzölt információk. Ennek ellenére kevésbé használják ezt a tájékoztatási forrást; bár kedvelik, nem becsülik eléggé.

A konferenciaanyagokban nyújtott információk és a folyóiratok információi között minőségi különbség van; a John Hopkins Egyetem Tudományos Kommunikációkutató Központja által végzett vizsgálatok is kimutatják, hogy a konferenciaanyagok feltétlenül előnyben részesítendőek a folyóiratcikkekkel szemben. Legfontosabb pozitívumuk onnan ered, hogy a kutatás és fejlesztés eredményei átlagosan egy évvel előbb kerülnek nyilvánosság elé konferenciákon, mint folyóiratcikk formájában. Csaknem ugyanilyen fontos tényező, hogy a konferenciák jóval rugalmasabbak, mint a folyóiratok.

Egy új kutatási irány első elismerése mindig egy értekezlethez, konferenciához fűződik, amely a szakterületen érdekelt kutatókat gyűjti egybe. Az

uj szakterület csak akkor kap azonban igazi hangsúlyt, amikor új folyóiratot is indítanak a témában. Időközben az új kutatási terület folyóiratcikkei szükségszerűen szétszóródnak sokféle folyóiratban. Egyedül a konferenciaprogramokban található olyan anyag, amely áttekintést ad a kifejlődő szakterületről. Egyetlen ülés anyagait gyakran egy tucat folyóirat is közli elszórtan, több év leforgása alatt. Sőt, a konferenciákon elhangzottakat rögzítő "paper"-ek jó részét egyáltalán nem publikálják a folyóiratok. Így a konferenciaanyagok jelentős százaléka - képletesen és a szó szoros értelmében - elvesz. F. Liebesny ezt mutatta ki "Elveszett információ - publikálatlan konferenciaanyagok" c. tanulmányában. Ugyanezt tette újabban a John Hopkins-jelentés, amely világosan megmutatja, hogy - különösen az alkalmazott mérnöki tudományok területén - jelentős a nem publikált konferencia-irodalom mennyisége, s hogy a publikációvesztéséget kevésbé befolyásolja a "paper"-ek értékesége, színvonala.

Mi az oka, hogy a szakemberek körében a konferenciaanyagok kevés megbecsülést kapnak? Főként az, hogy a szakemberek és tudósok a konferenciát közbeeső lépésnek tartják a kutatási eredmények publikálásához vezető uton. Csak a cikk megjelenésekor érzi úgy a kutató, hogy valódi hitelt kapott a munkája. Gyakran a konferenciák szervezői is kevés erőfeszítést tesznek az anyagok hozzáférhetővé tétele érdekében. Súlyosbitja a problémát, hogy a nagyobb szolgáltató intézmények ritkán kivonatolják a konferenciaanyagokat, amelyre fő indokok a konferenciaanyagok "efemer" jellege. Ugyanez az anyag viszont - kis változtatással - hat hónaptól három évig terjedő időszakon belül megjelenik a folyóiratokban, s a referálólapok csak ekkor vesznek tudomást az általa nyújtott információkról.

Mindebből a következő megállapítások szűrhetők le:

1. A konferenciaanyagok legalább annyira értékesek, mint azok folyóiratcikk formájában megjelent változatai.
2. A konferenciaanyagok megjelenése átlagosan egy évvel előzi meg a folyóiratokban történő közlést.
3. Egy új kutatási irány első összefoglalását a konferenciák nyújthatják.

Ezen tények figyelembevételével nem kétséges, hogy a konferenciák elsőrendű fontosságúak a folyamatos, naprakész tájékozódás szempontjából.

1973 januárjában kezdte meg a Konferenciák Nemzetközi Tájékoztató Központja a "Current Programs" publikálását, amely ugyanazt a célt szolgálja a tudományos és technikai konferenciák vonatkozásában, mint a "Current content"-ek a folyóiratokról szóló tájékoztatásában. A "Current Programs" évente mintegy 1200 nemzeti, nemzetközi és regionális konferencia programját közli. Ez kb. 120 000 "paper"-t jelent a biológia, orvostudomány, kémia és egyéb természettudományok területéről. Csak a kémia területén várhatóan 25 000 "paper"-t dolgoz majd fel folyamatosan - kb. 300 konferencia anyagaként. Az anyagok között nagyjából azonos arányban szerepelnek majd az amerikai kontinens, valamint a tengeren túli országok konferenciái. A "Current Programs" a "paper"-ek teljes címét, a szerző nevét és címét adja meg. Ezenkívül tartalmazni fogja a konferenciákkal kapcsolatos jelentések, preprintek, reprintek, kivonatos publikációk teljes jegyzékét. A szerzők címének közlése lehetőséget teremt arra, hogy a kutatók közvetlen kapcsolatba lépjenek a hasonló szakterületen dolgozó szakemberekkel.

A tájékoztatásnak ez a módja okot ad a konferenciaanyagok megőrzésére is; hozzáférhetővé teszi őket abban az esetben is, ha később nem publikálják.

A "Current Programs" indexei magas szintű bibliográfiai áttekintést biztosítanak. Részletes szakindexek, szerzői indexek és a konferenciákat regisztráló mutatók három havonként jelennek meg a "Current Programs, negyedéves mutatója" címmel. Ezeket évente kumulált mutatóban összesítik.

A konferenciaanyagok így áttekinthetővé válnak, egy helyen hozzáférhetőek, tehát megkönnyítik és meggyorsítják a tájékozódást.

A Budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtárának kutatói tevékenysége

Hozzászólás Havasi Zoltán: Kialakult és kialakuló könyvtári tudományos irányok (Könyvtári Figyelő, 1973. 3. sz.) c. cikkéhez.

HÉBERGER Károly

Korunk dinamikus fejlődésében jelentős szerepet töltenek be az információkat gyűjtő, feltáró és a kutatás számára rendelkezésre bocsátó intézmények, a könyvtárak, valamint a dokumentációs intézetek vagy szervezetek. A könyvtári-tájékoztatói munka színvonalának emelése nem képzelhető el a szakterületek tudományos igényű kutatásai, kísérletek, vizsgálódások, ezek elemzése és szintetizálása nélkül. Ezért olvastam örömmel Havasi Zoltán iránymutató cikkét a könyvtárosok tudományos tevékenységéről. Az általa megfogalmazott tudományos főirányok valóban olyanok, amelyek körébe bármilyen könyvtári kutatási téma besorolható. A cikk megjelenése óta jobban ráirányult a figyelem a könyvtárakban folyó kutatási tevékenységre, amit bizonyítanak a Könyvtári Figyelőben közzétett hozzászólások is. Könyvtárunk kutatási munkáját gyakorlati oldaláról szándékozunk bemutatni, s csak éppen érintjük az olyan elvi vagy terminológiai kérdéseket, amelyeket - véleményünk szerint - célszerű pontosabb tenni vagy amelyet egyáltalán nem kellene elfogadni. Ilyen pl. a könyvtártudomány fogalma és elnevezése. A hozzászólók közül Papp István, Zircz Péter tagadják a fogalom jogosságát és tiltani javasolják használatát. Ha ez lesz az egyedül elfogadható vélemény - amelyet a nemzetközi szakirodalom egyébként egyáltalán nem igazol - sürgősen névváltozást kell végrehajtani az egyetemi tanszéknel és a KMK-nál is.

A magunk részéről a könyvtárelmélet szóhasználatot elfogadhatónak tartjuk. Megrázó volt számunkra Zircz Péter sarkított megállapítása, és pedig, hogy a könyvtári kutatások lehetnek: tudományosak, feltudományosak és áltudományosak, továbbá, hogy fontos ezen rétegek különválasztása, mert "ez egyébként a valóban tudományos értékű könyvtári kutatás rangemelésének egyik legfontosabb feltétele". Nem érthetünk egyet ezzel a talán példakénti terminológiai tipizálással, s ilyenformán az e kategóriákban közölt témák közlésével sem. Ha ugyanis ezt elfogadnánk, jöhiszemű, tudományos felkészültségű emberekkel egyszerűen nem lehetne kutattatni "feltudományos" és "áltudományos" témákat. Ez pedig azt eredményezné, hogy a könyvtári kutatásoknál visszazuhanánk a történeti felfogás egyedüliségébe, ami a mi korunkban a fejlesztés kitűzéséhez önmagában nem elegendő, tehát társadalomellenes.

Megjegyezzük, hogy az áltudományosság nemcsak a könyvtárügyben vetethető fel. Sok szakterületen, pl. a matematikai apparátus használata alapján "minősítik" egyesek a kutatás színvonalát. Éppen ezért nagyon figyelemreméltó

a Magyar Tudományos Akadémia elnökének állásfoglalása²: "De bármilyen nagy jelentőségű is a matematika, mégsem helyeselhető az a nézet, amely a természettudományi és műszaki kutatások eredményeinek a megítélésében főleg a matematikai apparátus arányából indul ki, s értékesebbnek minősít egy nagy matematikai segédlettel kidolgozott öncélú elméletet, amely lényegtelen kérdést tárgyal, gyakorlatilag nem használható eredményekkel, mint egy műszaki alkotást, amely új feladat elvégzésére, ill. régi feladatok új módon való teljesítésére alkalmas, vagy már ismert alkotások továbbfejlesztését ill. hazai viszonyokra adaptálását teszi lehetővé."

Mi, akik a gyakorlatban dolgozunk, nem vagyunk illetékesek a kutatások terminológiai rendszerezésére. Feltárjuk tevékenységünk formáit és megoldásait, s bizonyára lesznek, akik szakszerűben és a szakterületi munka szóhasználati megsértése nélkül is tudnak majd jól funkcionáló kutatási elnevezéseket alkotni a könyvtári-tájékoztatási szakterületen. Egyébként a szerző önmagával kerül ellentétbe, amikor megállapítja "a kutatás végterméke alapján pedig előbb-utóbb biztosan meghatározható a végzett kutatási tevékenység tudományos értéke". Előadódhat tehát, hogy "féltudományos" témában tudományos értékű mű készül?

A könyvtárunkban folyó kutatások céljaként:

1. a társadalmi igény mennél jobb kielégítése érdekében a könyvtári tevékenység megjavítását, korszerű eljárások bevezetését, külföldi eredmények adaptálását, általában a fejlesztést,
2. a könyvtárban dolgozó munkatársak szakmai fejlődésének elősegítését és a tudományos kutatómunka módszereibe való bevezetésüket,
3. a könyvtárügy országos kutatási témáinak kidolgozásához részeredmények, adalékok nyújtását,
4. az országos könyvtári funkciók teljesítésének érdekében végzett kutatási tevékenységet,
5. kis mértékben a nem könyvtári-tájékoztatási szakterületen végzett kutatómunkát jelölhetjük meg.

A kutatómunkában nemcsak kutatónap kedvezményben részesülő néhány munkatárs, hanem munkaköri feladatként, időlegesen, egyetemet végzett munkatársaink mintegy egyharmada vesz részt.

A továbbiakban, a közölt csoportosítás szerint, csupán illusztrálás céljából kutatási témákat, ill. lehetőségeket közlünk könyvtárunkból.

1. sz. kutatási célcsoport:

- az olvasók igényeinek megismerése és vizsgálata;
- a szakirodalmi ismeretek oktatásának vizsgálata;
- az egyetemi könyvtárak összehasonlító vizsgálata;
- az állomány összetételének elemzése;
- a korszerű külföldi eredmények feldolgozása;
- ritkán sorrakerülő, de egyébként fontos könyvtártechnikai feladatok vizsgálata;
- munkaszervezési kérdések vizsgálata;
- az olvasóforgalom adatainak elemzése;
- a reprográfiai tevékenység vizsgálata;
- a forrásanyagok árának alakulása.

2. sz. kutatási célcsoport:

- speciális kiadványfajták könyvtári kezelése;
- könyvek, kiadványok ismertetése;
- saját módszertani lapot adunk ki;
- évkönyvet adunk ki;
- egyetem és könyvtártörténeti témák kidolgozása.

3. sz. kutatási célcsoport:

- a szakirodalmi kooperációval kapcsolatos vizsgálatok;
- publikációk hivatkozásainak vizsgálata;
- a gépi tájékoztatás tapasztalatai;
- egyes szakterületek tájékoztatási eszközeinek összegyűjtése;
- a szakirodalom szóródásának vizsgálata.

4. sz. kutatási célcsoport:

- szakbibliográfiai kiadványi tevékenység;
- szakfolyóiratok lelőhelyjegyzékeinek kiadása;
- szakirodalmi ellátottsági vizsgálatok;
- egyetemi doktori disszertációk feltárása;
- a műszaki felsőoktatás referáló lapjának kiadása.

5. sz. kutatási célcsoport:

- egyes folyóiratok indexeinek, repertóriumainak elkészítése;
- a műszaki felsőoktatás külföldi tapasztalatainak feldolgozása;
- a Felsőoktatási Pedagógiai Kutató Központ egyes témáinak kidolgozása;
- a felsőoktatási módszertan egy-egy témájának feldolgozása;
- a hazai felsőoktatás összefoglalása.

Az előbbieken közölt témák a megoldási formák felsorolásában nem törekedtem a teljességre. Célom az volt, hogy a publikációk révén a kutatásokat illusztráljam. Az egyes témák kidolgozására, a könyvtárvezetés igénye vagy a társadalmi szükségesség esetén kerül sor.

JEGYZETEK

1. Könyvtári Figyelő, 1973. No. 5-6. 628-634. p.
2. Erdey-Gruz Tibor - Hahn István: kutatás és oktatás. Bp. Felsőoktatási Pedagógiai Kutató Központ, 1972. 1. 48. p.

„Megrázó” megállapítás?

(Válasz Héberger Károly hozzászólására.)

Héberger Károly a BME könyvtárának könyvtárelméleti-kutatási tevékenységét ismertetve több megállapításom helyességét kétségbe vonja. Mielőtt megpróbálnám megvédeni magam, előre kell bocsátanom, hogy rövid lélegzetű írásom (amely egyfajta műhelymunka volt) részletesebb indoklásra jellege miatt nem adott lehetőséget. Vázlatossága ellenére is úgy tartom azonban, hogy megállapításaim érthetőek, sőt helytállóak is, különösen, ha összefüggésükben vizsgáljuk őket.

Ami Héberger Károly ellenvetéseit illeti:

1. A "könyvtártudomány" kifejezés jogosultságát nemcsak Papp István és jómagam vitatjuk. Idehaza Mátrai László idevágó dolgozata ismeretelméleti oldalról cáfolta - szerintem megtámadhatatlanul - indokoltságát, a külföldi szakirodalomból pedig hadd utaljak Shera gyakorlati jellegű megállapításaira. A lényegre vonatkozólag azonban - elismerem: szerénytelenül - saját inkriminált cikkemből kell idéznem: "Mindebből az a következtetés vonható le, hogy bár a könyvtártudomány léte erősen vitatható, a könyvtár - belülről és kifelé egyaránt - tudományos módszerekkel vizsgálható, sőt - korunk tudományos fejlettségére való tekintettel -: vizsgálandó. Az e célból végzett tevékenység annál magasabb rangú, minél inkább sikerül az illető szaktudomány módszereit elsajátítani, alkalmazni, szükség esetén a könyvtárra adaptálni." Sapienti sat...

2. A könyvtári kutatások "rétegeinek" különválasztása nem ujkéletű probléma. Elavult és megújításra váró "könyvtártudományi kutatási rendszerünk" az okozója, hogy a KMK által regisztrált (most már százas nagyságrendű) kutatómunkák minőségileg a legtarkább képet mutatják: a valóban önálló tudományos munkát tükröző kutatások mellett tucatjával bukkannak elő az alkalmi ajánló és témabibliográfiák, amelyek kétségtelenül elismerésre méltó és társadalmilag hasznos voltak ellenére sem tekinthetők tudományos teljesítménynek. Hasonlóképpen: bármennyire is fontos egy-egy, a szaksajtóban közzétett publikáció, eleve mégsem tartható tudományos alkotómunkának. Hozzászólásom "megrázó" megállapításaival arra próbáltam terelni a figyelmet (aminek nyílt kimondását - úgy látszik - kár volt elkerülnöm), hogy könyvtártudományi kutatómunkánk összetétele erősen felhigult, s ha azt akarjuk, hogy más tudományterületek kutatói komolyan számon tartsanak bennünket (amire nagy szükség lenne), akkor mindenekeelőtt önmagunkkal szemben kell igényesebbnek lennünk, azaz magasabbra kell tartanunk a könyvtári kutatás mércéjét.

3. A könyvtári kutatások általam megszabott kategóriáit (tudományos, fél-tudományos, áltudományos) magam sem tartom tévedhetetlennek (utaltam rá, hogy inkább tendenciákat jelölnek). Azt is megengedem, hogy a bibliográfiai munkán talán tulságosan sommásan is elvertem a port, hiszen kétségtelen, hogy van valóban tudományos értékű bibliográfia, nemcsak általában, hanem a magyar gyakorlatban is. Mindenképpen érthetetlen azonban számomra Héberger Károlynak az a megállapítása, hogy amennyiben elfogadná érvelésemet "jóhiszemű, tudományos felkészültségű emberekkel egyszerűen nem lehetne kutatni "féltudományos" és "áltudományos" témákat". Áltudományos témát ugyanis valóban nem lehet kutatni, de ez nem jelenti, hogy a szóbanforgó téma művelése felesleges lenne. Magyarul: égetően szükség lehet egy-egy témabibliográfiára, a könyvtár munkáját leíró cikkekre, de ezeket - ha mégannyira is szakimeretet, esetleg felsőfoku végzettséget igénylő munkát is - ne minősítjük kutatómunkának. Ebből a megállapításomból semmiképpen sem következik, hogy szükségszerűen "visszazuhanánk a történeti felfogás egyedüliségébe". (A rendszerszemléletű megközelítés, a technológiai fejlesztés, a szociológiai és pszichológiai módszerek alkalmazása, amelyeket hozzászólásomban sürgettem, éppen nem erre utalnak. Ámbár, a történeti kutatásokat sem tartom nélkülözhetőnek.)

A lényeg ezzel kapcsolatban azonban (s cikkemben erre is igyekeztem utalni) a megközelítés, a feldolgozás módjában rejlik. Ennek megfelelően a bibliográfia területén például nagy értékű éskétséget kizáróan tudományos munka a "Régi Magyarországi Nyomtatványok" vállalkozás (nem történetisége, hanem a benne felhalmozott hatalmas tudományos teljesítmény miatt honorálta első kötetét a MTA nivódijjal).

A tudományos értéket elbirálni persze nem mindig könnyű. Nagy segítséget nyújthatnának azonban hozzá a felmerülő témákat és a megoldásukra vállalkozó szakembereket legjobban ismerő könyvtárigazgatók. Azzal, hogy a könyvtárunkban végzett kutatómunkák leíró ismertetésén túlmenően (szükség esetén akár külső szakemberek bevonásával) kísérletet tesznek értékelésükre és preferálják a valóban tudományos kutatási tevékenységet.

Zircz Péter

MOLNÁR Imre: Az információkezelés fogalomrendszere. (Az információs szaktezaurusz fogalma, rendszere és felépítése.) Bp. 1973, Közgazd. és Jogi K. 213 p. illusztr. 24 cm.

A szerzőnek ez a tizenötödik tudományos publikációja a korszerű információtudomány és tájékoztatásgépesítés témaköréből. Most megjelent kézikönyvből megismerhető a korszerű információs rendszeralkotás, rendszertervezés és információkezelés mechanizmusának alapelve és módszertana. A szerző megismertet az információs szaktezaurusz fogalmával, rendszerével, felépítésével és az információkezelés metodikájával.

Molnár Imre kiindulópontja, hogy az információs szakember számára a tezaurusz munkaeszköz, amelynek két fontos gyakorlati rendeltetése van:

1. a dokumentumok információ-tartalmának feltárása,
2. az információ-szolgáltatás nagyobb sebességének biztosítása.

Komplexen értelmezi az információrendszer fogalmát is. Konceptiója szerint olyan szervezeti rendszert tekint információrendszernek, amely magában foglalja:

- a rögzített ismeretek kezelését,
- az információkezelés összes eljárás módjait, gépeit, berendezését,
- az információt kezelő, rendszert teremtő személyeket,
- az üzemeltető intézményt,
- az információigényt támasztó embert,
- s ezek együtt, összefüggésükben és komplementer kapcsolatukban alkotják az információrendszer fogalmát.

A mű szerkezete három fő fejezetre tagozódik:

- A tezaurusz fogalma és elemei. (A témakör legfontosabb elméleti kérdéseit, jellemzését és alapfogalmainak értelmezését definiálja.)
- A tezaurusz szerkezetének kialakítása. (Bemutatja a tezauruszépítést a legelső fázistól a szakszerű és gazdaságos szaktezaurusz készítéséig. Ennek egyes állomásait: jelzetalkotásokat, modelleket, elemzéseket, összefüggéseket.)
- A tezaurusz felépítésének néhány kérdése. (Technikai, gazdasági és gyakorlati összefüggések megvilágítása.)

A szerző a gyors és pontos tájékozódást ábrákkal, táblázatokkal, diagramokkal, modell-rajzokkal, stb. segíti. A monográfia ismeretanyagának elméleti- és gyakorlati kérdéseit szemlélteti például a "Munkaügy./Munkatudomány" fogalomkör tezaurusz modelljeinek (alfabetikus-, szisztematikus-, grafikus modellek) bemutatása. A komplex tájékozódás és a tudományos tájékoztatás elősegítése és megkönnyítése érdekében a szerző csatolta a legfontosabb szakirodalom bibliográfiáját. Az itt szereplő művek tanulmányozása ré-

vén az információtudomány és tájékoztatásgepesítés kérdésköre teljes értékűen feltárható és tanulmányozható.

MOLNÁR Imre kézikönyvét világos, tömör stílus jellemzi. A kézikönyv nemcsak a magasszintű tájékoztatási szakemberek, hanem minden érdeklődő számára hasznos.

ILLÉS Zsuzsa

(Szerk.: SZALAI Ágnes) Válogatás a zenei gyűjtemény anyagából. Bp. 1974. Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár. 459 p. Sokszt.

A dokumentumok egy speciális ágazatával foglalkoznak a zenei könyvtárak: a zenei tárgyú könyvek gyűjtésén túl kották beszerzését végzik, sőt számosan a kört zárva a hangzó anyagok (hanglemezek, hangszalagok) gyűjtését is merik vállalni. Hazánk szépszámu zenei könyvtára közül egyik a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Zenei Gyűjteménye, amely fennállásának tíz éve alatt jelentős közönségbázist épített ki, komolyan hozzájárulva a kodályi programhoz: Legyen a zene mindenkié!

Az itt dolgozók úgyszeretét többek közt kiadványok sora bizonyítja, kiadványoké, melyek a Zenei Gyűjtemény anyagát propagálják. Ilyenek: A Zenei Gyűjtemény újabb szerzeményei I. 1965. 88.p. s ennek további kötetei (II-V.) 1966-1971 között; Szovjet Zene; Válogatás a Zenei Könyvtár anyagából 1966, 19.p.; Szovjet zeneszerzők művei a FSzEK Zenei Gyűjteményében 1967, 83 p. A következetes és szívós munkát tükröző jegyzék-sorhoz csatlakozik a "jubileumi kiadvány", az idén megjelent "Válogatás a Zenei Gyűjtemény anyagából".

A 800 példányban megjelent vaskos kiadvány nyilván eljut valamennyi hazai zenei könyvtárba, módszertani kiadványként, állománygyarapítási segédletként fogják talán használni, esetleg külföldi szakemberek is kézbe veszik. Ismertetésünk ezért aggályoskodóbb a megszokottnál.

A "Válogatás" - ezt az előzmények ismeretében jelenthetjük ki - a Zenei Gyűjtemény újabb szerzeményei c. tájékoztató kumulációja. A zeneirodalomnak kimeríthetetlen bőségéből válogató gyűjtemény anyagának esszenciáját van hivatva reprezentálni a kötet, mely volumenében tullepi a szokványos jegyzék kereteit. Épp ezért igen hiányoltunk egy néhány soros bevezetőt a jegyzék céljáról, az anyag válogatásának, elrendezésének szempontjairól, a címleírásokkal és a mutatókkal kapcsolatos tudnivalókról. A kezdő olvasóra számítva rövidítésjegyzék is elkelt volna a terjedelmében maximálisat nyújtó kiadványban.

A "Válogatás" első részében 820 könyvet hoz, csoportosítása szakrendi az ETO alapján; zenetörténet (95 könyv), zenei élet egyes országokban (42),

nemzeti zene, népzene (43), zeneelmélet (77), filozófia, esztétika, szociológia, pszichológia (31), gyűjteményes és válogatott kiadások (31), életrajzok, tanulmányok zeneművészek munkásságáról (322), oktatás, metodika, interpretálás (72), hangszerek, hangszerkészítés (76), jazz-irodalom (31).

A kumulatív szándéku összefoglalásból adódóan a jegyzékben az 1971-1973 között megjelent könyvek száma mindössze 49. Halk kétely támad bennünk: vajon elégséges-e az 1970-1973-as évek termését 120 kötettel reprezentálni ugyanakkor, amikor az 1947-1959 évek anyagát 129 kötet, az 1960-1964 éveket 205 kötet és az 1965-1969 éveket 337 kötet képviseli?

A jegyzék valamivel több mint egy tizedét tartalmazza a Zenei Gyűjtemény anyagának. A válogatás tudatos munka eredménye, a szakember számára ezért a gyűjtőkörre vonatkozólag informatív erővel bír. A könyvek a szerzőt vizsgálva (illetőleg azokat, akikről a könyvek szólnak), a 820 tételből mindössze 42 orosz és szovjet, 6 cseh, 5 lengyel és 3 román kötetet találunk. Sem bolgár, sem jugoszláv könyv nincs a jegyzékben. Nem hisszük, hogy a Zenei Gyűjtemény anyagában ne akadt volna legalább egy-egy kiadvány e két nép zenéjével kapcsolatban.

A "Válogatás" második része (Zeneművek) 2004 kotta címleírását adja a következő csoportosításban: Színházi zene: opera (264), balett (44), egyéb színházi zene (28). Egyházi zene (59). Vokális zene: szólóhangra (139), kórusművek (86), oratórium (45). Hangszeres zene: zenekarra (420), kamarazene (347), zene egyes hangszerekre (572).

Ha az olvasónak kételyei támadnak, hogy mikor íródott egy bizonyos könyv, eligazítja a kiadás sorszáma vagy annak feltüntetése, hogy az említett kötet reprint. A kották címleírásában az említett adatok vagy hiányoznak, vagy nem bizonyulnak elégségesnek. A nem szakember olvasó (nem szégyellem bevallani: sokszor jómagam is) számos kevéssé ismert zeneszerző nevével találkozva a jegyzékben egyszerűen nem tudja az illetőt korban (évszázadban) hová tenni. Ezt a bizonytalanságot oszlatná el a zeneszerző neve után közölt születési (és halálozási) évszám.

Feltehetőleg a választott szakrendhez való ragaszkodásból adódnak az olyanfajta következetlenségek, mint: Egyházi zene fejezetcim alatt misék, requiemek, Te Deumok, Magnificatok következnek egymás után, majd 30 lappal hátrébb a Kórus kíséret nélkül egy v. több hangszer kísérettel cím alatt Libera, Confitebor, Stabat mater. Egyházi zene ez is, nem is szólva arról, hogy előadói apparátusaik is egyeznek. Ugyanazok a hangszerösszeállítások (klarinét-zongora, fuvola-zongora, fagott-zongora, stb.) szerepelnek a Kamarazene. Művek több hangszere. Duók - fejezetcim alatt majd 60 lappal odébb a Zene egyes hangszerekre fejezetcim alatt is. Ha a rendezőelv az apparátus szerinti megkülönböztetés, nem indokolt a duók és az obligát hangszerösszeállítások szétválasztása.

A zeneművek szerzőinek nemzetiségét vizsgálva a 2004 tételből 150 orosz, és szovjet, 48 cseh, 94 lengyel, 6 román, 9 bolgár és 2 jugoszláv zeneszerző művét számoltuk össze (309). Halk kételyünk újra ébred: valóban ilyen csekély sullyal bírnak a nemzetközi zenei életben az említett országok?

A "Válogatás" harmadik részében a Zenei Gyűjtemény olvasótermében helyben használható kézikönyvek jegyzékét találjuk, lexikonokat, enciklopédiákat, műszótárakat (29), bibliográfiákat, repertóriumokat, műjegyzékeket (43), példatárakat, kalauzokat és egyéb kézikönyveket (45). Külön felsorolás részletezi a könyvtár összkiadásait és a különféle sorozatok címeit. A jegy-

zékhez kéthasábosan megoldott névmutató csatlakozik, melyben szórt szedés jelzi a művészre (zeneszerzőre vagy előadóra) vonatkozó irodalmat.

Nem szeretnénk, ha ismertetésünk nyomán az olvasóban hamis kép alakulna ki az említett kiadványról. A kötet informatív értékei mellett eltörpülnek a kifogásolt hiányosságok. Egyébként is messzire vezetne, ha egy ajánló jegyzék kapcsán zenekulturánk egészére háruló közművelődési feladatokat emlegetnénk. A kortárszenéről gondolkodva nem lehet azonban számunkra közböbös, hogy a szocialista országok zeneszerzésének hazánkban még a propagandacélú jegyzék szintjén sincs fóruma. Egyik napilapunk zenekritikusa írta nemrégiben: "Amíg a mi hangverseny-repertoárunkból jószerivel kiszorulnak a szocialista országokban születő darabok, a kortárs magyar zene sem számíthat arra, hogy szomszédaink, barátaink műsorra tűzzék. A ma még uralkodó szemléletnek kellene megváltoznia ahhoz, hogy meginduljon végre az új zene értékeinek élénkebb cseréje."

S hozzátesszük: ebben zenei könyvtárainknak is segíteniük kellene.

GYIMES Ferenc

Ki az őskorból

Bernard HOUGHTON könyve

A mű eredeti címe: Out of the dinosaurs. The evolution of the National Lending Library for Science and Technology. London, Bingley, (1972) 127 p. 4.t. Bibliogr. 24 tétel.
/The management of change. Studies in the evolution of library systems./ - Ismertette: KONDOR Imréné.

1956-ban Londonban a Chester Terrace 20-ban, négy dolgozóval és dr. D.J. Urquhart vezetésével - a ki jelenleg is a NLL igazgatója - megalakult a Tudományos és Ipari Kutatási Minisztérium Kölcsönző Könyvtári Részlege (Department of Scientific and Industrial Research, Lending Library Unit = DSIR-LLU), a NLL jogelődje.

Az 1949-1956-os előkészítő időszakban Urquhart (aki eredetileg kohómérnök, a 30-as években Bradford munkatársa a Science Museum Libraryben, 1948-tól a DSIR tájékoztatási szakembere), a legnyomósabb érvként azt hangoztatta, hogy a Szigetországban a 10-es évek óta folyamatosan kialakuló központi szolgáltatási rendszerek, a könyvtárak közötti önkéntes együttműködési formák, a könyvtárak állományát feltáró központi katalógusok és lelőhely-jegyzékek már nem szolgálják a műszaki tudományos szakirodalom gyors ütemű növekedésének megfelelően az irodalmi igények kielégítését, nem is alkalmasak az igények felkeltésére.

Az NLL jelenlegi szolgáltatási rendszerének kialakításában Urquhartot szervezői, vezetői képességén kívül az a felismerés vezette, hogy a gyorsan növekvő irodalommal a szolgáltatás csak akkor tud lépést tartani, ha egy könyvtár folyamatosan rendelkezik a szükséges irodalommal és ha a szolgáltatás átfutási ideje a minimálisra csökkenthető. Azt tapasztalta, hogy a könyvtárak vezetésében és a könyvtári munkában hiányoznak a tudományos, matematikai, statisztikai módszerek, a döntések előtti elemzések, vizsgálatok, de hiányzik a használók igényeinek, szükségleteinek ismerete, vizsgálata is. Tapasztalatai és eredeti elképzelései vezették ahhoz a meghatározáshoz és elhatározáshoz, hogy ne csak a "tudományok könyvtárát", hanem "tudományos könyvtárat" hozzon létre, mégpedig nem könyvtárosi végzettségű alkalmazottakkal. Célkitűzései nagy ellenállást váltottak ki könyvtáros körökben, és a Library Association-ban. 1959-ben az LLU iránítvásiára 15 tagból álló tanácsadó testületet alakítottak egyetemi, ipari, kormányzati kutatási szervek tagjaiból. Képviselve volt a Science Museum Library, a British Museum, az Aslib, de a bizottságnak csak egyetlen könyvtáros tagja volt. A LA tiltakozott a bizottság összetétele ellen. Az egyesület ugyancsak eredménytelenül tiltakozott Urquhart személyzeti politikája ellen is. Az NLL alkalmazottai ma sem könyvtárosok: besorolásuk nem a könyvtárosok, hanem a tudományos dolgozók besorolásához igazodik.

1971-ben 265 dolgozója volt a könyvtárnak. 1 titkár, 10 gépiró, 1 telefonkezelő, 3 adminisztrátor, 3 gépkezelő, 48 fizikai dolgozó és 171 tudományos alkalmazott. Az utóbbiak szakterületi és nyelvi specialisták.

Amikor a LLU jogutódként 1962-ben megalakult és Boston Spaba költözött a NLL, jellemző volt a közvélemény eltérő reagálása. Több vezető tudományos folyóirat, köztük a Nature, a természet- és műszaki tudományok művelői nevében ünnepelte az eseményt, ugyanakkor a Library Association Record nem sok reményt fűzött a könyvtárhoz nem hasonlítható, könyvtárosi szakértelem nélkül tervezett, Londontól több száz km-re elhelyezett raktárhoz.

Urquhart 30 létesítmény közül egy elhagyott hadianyagraktárt választott Yorkshire nyugati részén, Boston Spaban. Az átalakítás költségei egy új épület költségeinek csupán 42%-át, 250 000 £-ot tettek ki, befogadó képessége 1 millió kötet. Urquhart fantáziáját főleg az ragadta meg, hogy az épület eredeti funkcióján nem sokat kellett változtatni. Eddig lőszert szállítottak ládákbán, ezentul dokumentumokat szállítanak csomagokban. Ez a hetykeség is bőszítette a humán beállítottságu, régivágású könyvtárosokat. Azonban nem telt el tíz év és Urquhart könyvtári szemlélete polgárjogot nyert, ő maga egyik vezető egyénisége lett az angol könyvtári életnek. 1970-ben az LA megyei szervezetének vezetője, 1972-től az LA elnöke.

Állományalakítási és fejlesztési koncepciója abból indul ki, hogy a könyvtár célja az igények kielégítése és felkeltése. A széles, nemzetközi bázisra épülő referáló és tájékoztató kiadványokból kell az érdeklődőket tájékoztatni a szükséges irodalomról, amit az NLL szolgáltat majd. Koncepciója a számok tükrében a következőképpen realizálódott: 1970-ben 1 080 400 kérésből a bibliográfiai adatok hiányos volta miatt 9%-ot visszaküldtek, 88,4%-ot saját, 1,5%-ot a Science Museum Library állományából elégitettek ki. 1962-1970 között a folyóiratszámok kölcsönzése rohamosan növekedett:

1962	118 000
1964	280 000
1966	484 000
1968	716 000
1970	869 000

Költségvetésének megoszlása egyedülálló a világon. A könyvtárak világszerte az irodalom beszerzésére fordított összeg 3-4-szeresét költik személyzetre. Az NLL, amelynek fenntartásáról az Oktatás- és Tudományügyi Minisztérium (személyzet, állomány, köttetés, fordítás, postaköltség, telefon, telex), a Környezetügyi Minisztérium (épület, berendezés) és a Her Majesty's Stationary Office (állóeszköz és másoló berendezés) gondoskodik, egészen más-kép jár el.

Kiadásai 1972-ben:	400 000 £ személyzetre
	558 000 £ gyarapításra (ebből 46 000 kötészetre)
	253 000 £ fordításra
	120 000 £ postaköltségre
	<hr/>
	Összesen: 1 331 000 £

Bevétele: kölcsönzésből	160 000 £
cover-to-cover	210 000 £
(fordítások	
eladásából)	
	<hr/>
	Összesen: 370 000 £

Külföldre 1967 óta szállít másolatokat. Ez a fajta szolgáltatása 1967 óta meghatszorozódott. (1967-ben 9700 kérést, 1970-ben 54 300 kérést teljesített külföldre.) Tudomásunk szerint Magyarországon a Veszprémi Vegyipari Egyetem Könyvtára és az OMKDK kapott engedélyt kuponok vásárlására és tart fenn kapcsolatot a NLL-val. Az eredeti dokumentum iránti igényt nehezen szorítja ki a másolat kérése és feltűnően alacsony a telex igénybevétele is. A kéréseknek mindössze 15%-a érkezik telexen és ugyancsak 15%-a másolatra irányul. Az ügyintézés átfutási ideje egy nap, az ügymenet és a nyilvántartások egyszerűek, a működés folyamán többször racionalizálták.

A GYŰJTEMÉNY

Legnagyobb gyűjteménye a természettudományi és műszaki irodalom. Megalakulásuk óta a "szükséges" teljességre törekednek, a gyűjtőkört az irodalom növekedésének, az országban található gyűjtemények és az igények folyamatos vizsgálata alapján állandóan szélesítik, módosítják. Pontos adatokkal rendelkeznek a referáló lapokban referált dokumentumok számának növekedéséről, típusáról és a címeiről. 1956-ban a Science Museum Library forgalma alapján állapították meg a leggyakrabban használt folyóiratokat és évfolyamokat. A vizsgálat alapján döntöttek a beszerzendő címek, példányszámok és a retrospektív állomány beszerzéséről.

1963 óta az NLL az orvostudomány minden ágára kiterjedően is gyűjti a szakirodalmat, főleg a folyóiratokat.

Egy felmérés kimutatta, hogy 1965-ben 8000 társadalomtudományi folyóirat számot kölcsönzött a könyvtár. Az igények tehát arra figyelmeztetnek, hogy növelni kell a társadalomtudományi irodalmi bázist. 1967-től célul tűzték ki, hogy az Index Bibliographicus által regisztrált összes társadalomtudományi segédeszközben feldolgozott folyóiratot 1940-ig visszamenőleg megszerzik. 1967-ig terjedően nagyjából sikerült a teljességet megvalósítani.

Igen érdekes az állomány összetétele kiadványtipusok szerint. 1962-ben, az NLL megnyitásakor 12 000 fajta időszaki kiadvánnyal rendelkeztek. 1970-ben 35 000 időszaki kiadvány járt a könyvtárba.

Megalakulása óta nagy hangsúly esett a report irodalom gyűjtésére. Ma, Nyugat-Európa legnagyobb report gyűjteményével rendelkezik a könyvtár. Közvetlen kapcsolatot létesített a világ legnagyobb nemzeti és nemzetközi, report anyagot publikáló intézményeivel, mint az International Atomic Energy Agency, a European Nuclear Energy Agency, az US National Aeronautics and Space Administration stb. Az Egyesült Királyságban publikált reportokról központi tájékoztató kiadvány nincs, tehát a hazai forrásból beszerzett reportokról a NLL Announcement Bulletin egy fejezete tájékoztat. (Általában nagyon vigyáznak arra, hogy publikációik és tájékoztató kiadványaik ne ismételése, hanem kiegészítése legyen a szélesebb, nemzeti vagy nemzetközi irodalmi bázisra épülő tájékoztató eszközöknek.)

A kereskedelmi forgalomba nem kerülő konferencia anyagokat több forrásból szerzik be. A Special Libraries Association folyóiratában meghirdetett tudományos ülések rendezőihez formalevélben fordultak, hogy rendezvényeik dokumentumait rendszeresen küldjék. Az amerikai konferencia anyagokat is ezzel a módszerrel biztosítják. Naponta átnézik a beérkező folyóiratokat, hogy a bibliográfiákban és tájékoztató kiadványokban nem regisztrált konferenciákról értesüljenek. A beérkező konferencia anyagokról az Index of Conference Proceedings received by the NLL c. havi kiadványban tájékoztatnak.

Monográfia gyűjteményét fokozatosan alakította a könyvtár. 1960 előtt csak az orsz. nyelvű műveket gyűjtötték rendszeresen, a gyűjtőkörbe tartozó területeken standing order módszerrel. Ma a kiszélesített gyűjtőkörbe tartozó angol nyelvű műveket teljeskörűen gyűjtik. 1964-65-től válogatva idegen nyelvű műveket is. Régebbi kiadásu idegen nyelvű anyagot közvetlenül külföldről kölcsönöznek. Megállapodást kötöttek pl. a hannoveri Műegyetem könyvtárával és a Lenin Könyvtárral. 1970-ben az angol nyelvű könyvállomány 140 000 kötet, az orosz nyelvű 55 000 kötet volt. Az évi gyarapodás 20 000 ill. 7000 kötet.

1970 óta az Ann Arbor-i (Mich.) University Microfilms vállalkozással kötött megállapodás alapján gyűjti a könyvtár a doktori disszertációkat mikrofilmen, vagyis a Dissertation Abstracts International referáló lapban közölt mikrofilmeket. Az angol téziseket az egyetemekkel kötött megállapodás alapján kapja.

Ami a beszerzés forrásait illeti, három főforrás jön tekintetbe. 1. A könyvtárak meghatározott feltételek között a kevésbé használt vagy selejtesre szánt anyagokat átadják (1963-ban az állomány egyharmada, 400 000 kötet ebből a forrásból származott); 2. Kiadókkal, kereskedőkkel kötött megállapodás és a nagy nemzeti bibliográfiák kijelölése útján rendelnek és vásárolnak; 3. a kereskedelmi forgalomba nem kerülő anyagokat csere útján szerzik be, ellenértékként egyenértékű, az Egyesült Királyságban megjelent kiadványokat szállítanak.

RAKTÁROZÁS

A hagyományos könyvtári nyilvántartások nélkül működő könyvtár raktározási rendszere általában betürendes. Az "A" raktárrészben tárolják az

1200 leggyakrabban használt folyóirat teljes állományát, a "B" részben az egyéb periodikus kiadványokat 1960-tól, a "C" részben a B állományrész 1960 előtti köteteit, a "D" szektorban a monográfiákat, a művek címének betűrendjében, külön az angol, az orosz és az egyéb idegen nyelvű címeket. A cirillbetűs könyveket katalógus beiktatásával számsorrendben tárolják. Az "F" raktárrész a mikrofilmeké, ezek főleg reportok, a report számok sorrendjében.

A konferencia anyagokat attól függően, hogy önálló vagy állandó a cím, a könyvek ill. a periodikus kiadványok között, azok rendszerében tárolják. A megtalálhatóság érdekében havonta KWIK-indexben, az Index of Conference proceedings-ben közlik az új szerzeményeket.

A naponta 1000 kérést kielégítő raktár gépesített. A könyvtár egyetlen hagyományosan szervezett, UDC rendszerű szakkatalógusban feltárt különgyűjteménye a könyvtári szakirodalom, amely számos segédkönyvet, bibliográfiát, szótárat, periodikus kiadványt tartalmaz. A könyvtár dolgozói és az egyre nagyobb számban érkező könyvtáros hallgatók használják a gyűjteményt.

SZOLGÁLTATÁSOK

A könyvtárnak kölcsönzési funkcióján túlmenően számos egyéb szolgáltatása és kiadványa van.

Megalakulása óta fontos feladatának tekinti az orosz nyelvű irodalom beszerzését és terjesztését. 120 000 fordítással rendelkezik; beszerzésük fő forrása eleinte a Special Library Association fordítási központja, a chicagói John Crerar Library volt. Meghatározott feltételek mellett ingyen fordításokat készített oroszból és az utóbbi időben japánból. Könyvek és folyóiratok fordítását is szervezi, kiadvállalatokkal és tudományos (szakmai) egyesületekkel együttműködve 1971-ben 221 626 £-ot költöttek cover-to-cover fordításra, amiből az előfizetők 187 387 £-ot térítettek.

A mindössze 26 személyt befogadó olvasótermet saját dolgozói, Boston Spa-ba látogató műszakiak, akik a szükséges irodalmat a helyszínen választják ki, referáló lapok munkatársai és az egyre gyakrabban megrendezésre kerülő tanfolyamok hallgatói látogatják. A könyvtár irodalom-használati tanfolyamokat rendez (a vizsgakérdések néhány típusát a szerző közli a kötetben) és évente meghatározott számú könyvtáros hallgató "termelési gyakorlatát" vállalja. A tanfolyamok és gyakorlatok célja - a tájékoztatási segédeszközök használatának elsajátítása által - olyan korszerű könyvtárosok képzése, akik pályájukon saját állományuk használatán és ajánlásán túlmenően képesek lesznek intézményük (pl. egyetemi oktatók) dolgozóit az irodalomkutatás módszereire és technikájára megtanítani, az igényeket felkelteni és az NLL-val kiépítendő kapcsolat útján az igényeket kielégíteni.

A NLL szerepe az angol könyvtárügyben messze nagyobb jelentőségű - ami önmagában sem lenne kevés - mint kölcsönző könyvtári funkciója. Urquhardt megvalósított könyvtárpolitikája egyedülálló az angol könyvtárak körében. Döntéseit, tevékenységét a használat és a használók igényeinek folyamatos vizsgálata alapján hozza meg és fejt ki. A nyilvánosság bevonásával döntően befolyásolta az angol könyvtárügy korszerűsítését. Különösen a gyors ügymintézést biztosító gyarapítási és tárolási módszereinek gyakorlati sikere

eredményezte, hogy elemzései, statisztikai kimutatásai hatására legélesebb kritikusai is belátták, hogy gazdaságosabb a kevésbé használt irodalom másolatának beszerzése az NLL-től, mint a dokumentum beszerzése, kötése és tárolása. A statisztikai módszerek elterjedése olyan méreteket ölt, hogy Urquhart jóslata szerint nincs messze az idő, amikor minden könyvtárvezető önként vállalkozik majd könyvtári-matematikai tanfolyamok végzésére.

A legnagyobb paradoxon, hogy egy könyvtárosok nélkül működő könyvtár által szervezett oktatási program ébresztett rá sok könyvtárost foglalkozása lényegére: az irodalom használatának előmozdítására.

Az NLL normává vált és számos társadalomtudományi könyvtáros türelmetlenül várja egy azonos szolgáltatási rendszer kialakítását a társadalomtudományok területén is. Erre az elkövetkezendő években a British Library keretében kerülhet sor. Még ma is sok a kételkedő, aki úgy véli, hogy más típusú és gyűjteményű könyvtár számára az NLL példája, könyvtári gyakorlatja és könyvtárpolitikája nem járható út. Ezekre a megnyilvánulásokra Urquhart ironikusan válaszol: "az új állatok megjelenésekor kevés volt azoknak a dinoszauruszoknak a száma, akik elismerték, hogy a megváltozott környezetben ezek az új állatok alkalmasabbak a létre".

Külföldi hírek

AJÁNDÉK A LONDONI KÖNYVTÁRNAK. A Volkswagen művek alapítványa (Hannover) mintegy 600 000 Márkás összeget bocsátott a londoni British Library of Political and Economic Science rendelkezésére. Az alapítvány ezáltal elsőként vállal részt Nagy-Britannia Közöspiaci partnerei közül a könyvtár új épülete finanszírozásában. A könyvtár a társadalomtudományi kutatások egyik legfontosabb központja. Több mint 2 millió kötetével a közgazdaságtudományok, a statisztika, szociológia, államigazgatás, gazdaságtörténet, földrajz és nyelvtudományok területén Nagy-Britannia legnagyobb szakkönyvtára. Ezen kívül a kéziratok, egyéni hagyatékok, kormánydokumentumok gazdag gyűjteményével rendelkezik. (Generalanzeiger Wuppertal, 1974. II.12.)

KIADATLAN TANULMÁNYOK A SZOVJETUNIOBOL a hannoveri Műegyetemi Könyvtárban és a Műszaki Információs Könyvtárban. Az "információáradat a szovjet tudományos folyóiratok szerkesztőségeinek is komoly gondot okoz. Ennek következménye a kézirat elkészültétől a megjelenésig eltelő hosszú határidő, a terjedelmesebb munkák rövidítésének szükségessége, sok esetben megjelentetésük mellőzése. Az ilyen tanulmányokat egy idő óta Moszkvában a Tudományos és Technikai Információk Össz-szövetségi Intézetében (VINITI) helyezik letébe. A VINITI-vel kötött megállapodás értelmében a hannoveri Műszaki Információs Könyvtár minden tanulmányról folyamatosan másolatot kap. A beérkezett munkákat a "Keleti nyelvű szakirodalom" információs sorozat "Különleges Információk" szakkiadásában közlik. Ez a tájékoztatói szolgáltatás további feldolgozásra is rendelkezésre áll. Szükség esetén a letétbe helyezett tanulmányokról másolatot is küldenek az érdeklődőknek. (Bibliothekdienst, 1972. No.2.)

A NŐI KÖNYVTÁROSOK EGYENJOGUSÁGÁT azáltal is védelmezi az Australian Library Journal, hogy nem fogad el a könyvtáraktól olyan álláshirdetéseket, melyek más-más bért ajánlanak a férfi és a női jelentkezők számára. (Austr. Libr. J. 1974.No.1.)

"A MAGYAR NÉPKÖZTÁRSASÁG KÖNYVTÁRÜGYE" címen cikkgyűjtemény jelent meg 1974-ben a Cseh Állami Könyvtár Könyvtárügyi Tudományos-Módszertani Kabinetjének kiadásában. A gyűjtemény a következő tanulmányokat tartalmazza: A III. Országos Könyvtárügyi Konferencia tézisei. - Alapelvek és követelmények a közművelődési könyvtárak távlati tervezéséhez. (Fej-

lesztési tanulmány a III. Országos Könyvtárügyi Konferenci téziseihez). - TÁNCOS Gábor: A közművelődési könyvtár pedagógiai funkciói - nevelésszociológiai megközelítésben. - KONDOR Imréné: Gyűjtőköri együttműködés. Helyzetkép és javaslat. - HORVÁTH Tibor: A könyvtárak műszaki fejlesztése.

BIBLIOGRÁFIAI GYORSTÁJÉKOZTATOT ad ki 1973-tól kezdődően a philadelphiai Tudományos Tájékoztató Intézet a kiadványok megjelenését követő 2-3 héten belül, hetente, a legaktuálisabb 453 téméről. Az új kiadvány a "Current Content" mutatóval szoros összefüggésben jelenik meg "ASCATOPICS" címen (ask= igény, topics= probléma). Az Ascaticus a tudományok közvetítő területeit kívánja kiszolgálni: 1. környezettanulmányok; 2. biológiai tudományok; 3. Orvostudomány; 4. gyógyszerészet és orvosi kémia; 5. kémia; 6. fizika; 7. mezőgazdasági, állattenyésztési és élelméztudományok; 7. mérnöki tudományok és technológia; 9. szociális és etikai tudományok. (Nauscno Technicseskaja Informacija. Szerija 1. 1974.No.2. 29 p.)

AMNESZTIÁT, a "bocsánat hetét" hirdette meg a philadelphiai városi kölcsönkönyvtár a lusta, hanyag kikölcsönzők, illetve megtartók számára. A könyvtár vezetői mintegy 25 ezer kötet visszaszolgáltatására számítottak. Becslésük jóval alatta maradt az eredménynek. A "bűnbocsánatban" részesülők 42 251 kötetet hoztak vissza. Egy középkori férfi egymaga 132 kikölcsönzött könyvet szolgáltatott be. Az időrekordot egy Walter Scott életrajzzal állították fel: a könyvet 1905-ben kölcsönözta ki egy fiatalember, akinek középkori fia szolgáltatta most vissza. (Hétfői Hírek, 1974. V. 27.)

HATVANÉVES A LIPCSEI KÖNYVTÁR. Ötmillió nyolcszázezer kötetet őriz a Lipcsei Német Könyvtár, amely a német nyelvű irodalom legnagyobb gyűjteménye a világon. Évente százezer új mű érkezik a könyvtárba, amely az ENSZ (különösen az UNESCO) angol nyelvű kiadványainak is egyik legnagyobb lerakata. Könyvek, folyóiratok, partitúrák, térképek, egyetemi szakirodalom, festmények és metszetek, reprodukciói, grafikai albumok, irodalmi értékű hangvételek, mikrofilmek, szabadalmi leírások találhatóak a jubiláló könyvtárban.

Ára: 15,— Ft